

Hemundervisning och lärande

Hemundervisande vårdnadshavares tankar om lärande

Francine Eriksson

Avhandling för pedagogie magisterexamen
Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier
Åbo Akademi
Vasa, 2019

Abstrakt

Författare: Francine Eriksson	Årtal: 2019
Arbetets titel: Lära för livet – av livet En kvalitativ studie om hemundervisning och lärande	
Opublicerad avhandling för magisterexamen i pedagogik Vasa: Åbo Akademi, Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier	Sidantal (tot.): 96 (102)
Referat: Den här avhandlingens fokus ligger på lärande och hur det kan se ut när det tillämpas i form av hemundervisning. I Finland medför läroplikten möjligheten för vårdnadshavare att välja hemundervisning åt sina barn. I exempelvis Sverige råder däremot skolplikt vilket gör att hemundervisning är näst intill omöjligt i landet. Till följd av att skollagen i Sverige ändrades år 2010 har hemundervisarna ökat stadigt på Åland. Den teoretiska referensramen behandlar lärande, teorier om lärande och vad som är fastställt om lärande i Finland och på Åland. Teorin redogör även för hemundervisning, dess historia, dess traditioner och vilka diskussioner samt vilken forskning som är eller varit aktuellt inom området. Det övergripande syftet med avhandlingen är att studera hemundervisning som ett alternativ till skolundervisning och samtidigt undersöka de hemundervisande vårdnadshavarnas motiv till valet av hemundervisning. På basen av detta syfte har två forskningsfrågor formulerats: <ol style="list-style-type: none"> 1. Hur motiverar vårdnadshavarna valet av hemundervisning och vilken syn på lärande ligger bakom dessa resonemang? 2. Hur organiserar vårdnadshavarna hemundervisningen i praktiken? Undersökningen genomfördes med hjälp av semistrukturerade intervjuer och informanterna bestod av fem hemundervisande vårdnadshavare på Åland. Resultaten har analyserats narrativt och framställs i form av berättelser. Resultaten visar att motiven bakom valet att hemundervisa varierar och att en familj kan ha flera bakomliggande orsaker till sitt val. Synen på lärande bland hemundervisarna är väldigt lika och bygger långt på barnets självständiga lärande. Rent praktiskt ser hemundervisarnas vardag olika ut och de arbetar på olika sätt i och med att de anpassar lärandet efter sina liv. Slutsatsen är att det går att finna likheter mellan informanternas motiv och de motiv som presenterats i tidigare forskning. Frågan är om vissa motiv till hemundervisning kommer att öka i framtiden och andra minska. Det går att dra många paralleller mellan hemundervisarnas	

syn på lärande och den syn skolan har. De huvudsakliga skillnaderna i lärosynen mellan hemundervisarna och skolan ligger i hur de tolkar och praktiserar synen.

Med detta forskningsarbete som grund kan jag konstatera att forskningen inom hemundervisning och lärande fortfarande är snäv i Finland. Med denna avhandling vill jag således bidra till att bredda och synliggöra detta tema.

Sökord/indexord

Hemundervisning, kotiopetus, homeschooling, home education

Innehåll

Abstrakt

1 Inledning	1
1.1 Bakgrund och kontext	2
1.2 Begreppet hemundervisning.....	5
1.3 Syfte och forskningsfrågor	6
1.4 Avhandlingens disposition	7
2 Lärande.....	8
2.1 Vad är fastställt om lärande i Finland?	8
2.1.1 Läroplikten möjliggör hemundervisning.....	8
2.1.2 Åländsk lagstiftning – läroplikt och hemundervisning.....	10
2.2 Teorier om lärande	11
2.2.1 Alternativa skolor	14
3 Hemundervisning.....	16
3.1 Hemundervisning i Finland – en historisk tillbakablick	16
3.2 Hemundervisningens olika traditioner	18
3.3 Hemundervisningens aktualitet.....	22
3.3.1 Den internationella debatten	22
3.3.2 Motiv	25
3.3.3 Finland – sociala medier och tidigare forskning	28
3.3.4 Skolplikten i Sverige och skolflyktingarna på Åland	30
4 Metod och genomförande.....	34
4.1 Fenomenografi som forskningsansats.....	34
4.2 Metodval	36
4.2.1 Intervju som datainsamlingsmetod	36
4.3 Val av informanter och undersökningens genomförande	38
4.4 Bearbetning och analys av data.....	41
4.4.1 Narrativ analys	43
4.5 Tillförlitlighet, trovärdighet, forskningsetiska aspekter och generalisering	45

5 Resultat	49
5.1 Hur motiverar vårdnadshavarna valet av hemundervisning och vilken syn på lärande ligger bakom dessa resonemang?	49
5.1.1 Alma	49
5.1.2 Brita	52
5.1.3 Christian	55
5.1.4 Diana	58
5.1.5 Elsa	61
5.1.6 Sammanfattning	65
5.2 Hur organiserar vårdnadshavarna hemundervisningen i praktiken?	67
5.1.1 Alma	67
5.1.2 Brita	70
5.1.3 Christian	72
5.1.4 Diana	73
5.1.5 Elsa	75
5.1.6 Sammanfattning	77
6 Diskussion	79
6.1 Metoddiskussion	79
6.2 Resultatdiskussion.....	80
6.2.1 Motiven till valet av hemundervisning nu och i framtiden	80
6.2.2 Lärandesyn: hemundervisning kontra skola i teori och praktik	84
6.2.3 Vad kan skolan lära av hemundervisningen och vice versa?	86
6.3 Avslutande diskussion och förslag till fortsatt forskning.....	89
Litteraturförteckning.....	91

Bilagor

Bilaga 1: Intervjuguide

Figurer

Figur 1. Antalet hemundervisade barn på Åland åren 2012-2018.	32
Figur 2. Basuppgifter om de fem informanterna.....	40
Figur 3. Motiv till valet att hemundervisa.....	65

1 Inledning

Living is learning. It is impossible to be alive and conscious (and some say unconscious) without constantly learning things. If we are alive we are receiving various sorts of messages from our environment all the time. (Holt, 1989, s. 157.)

En fri översättning av ovanstående citat till svenska kunde vara: "Att leva är att lära. Det är omöjligt att vara vid liv och vid medvetande (en del menar omedvetande) utan att ständigt lära sig saker. Om vi är levande tar vi emot olika typer av meddelanden från omgivningen hela tiden." Om livet är lärande, vad är då egentligen lärande? På vilket sett sker det, hur sker det på bästa sätt och vem avgör vad som är det optimala?

Studierna i huvudämnet pedagogik har gett mig en god inblick i lärandets historia och perspektiv på lärande ur flera synvinklar. Skolans göra och inte-göra, dess rättigheter och skyldigheter, men framförallt dess frihet och kreativitet. Allt detta ser jag fram emot att få utforska. Ibland känns det dock som om skolan är något vi tar för givet, något som fungerar och något vi vant oss vid att varje individ ska genomgå eftersom det är ett välfungerande system och det som anses vara det "normala". Få ifrågasätter skolans struktur och form annat än på detaljnivå, vilket ofta är fallet med djupt rotade samhällsliga system. Vad är då egentligen syftet med skolan ur ett samhällsligt perspektiv?

Enligt Biesta (2015) är det en flerdimensionell fråga. Författaren föreslår tre dimensioner för utbildningens syfte: kvalifikation, socialisation och subjektifikation. Kvalificeringen handlar om överföring och erhållande av kunskap och färdigheter som behövs för att kunna bidra och agera i ett modernt samhälle. Genom utbildning vill vi även förmedla och initiera traditioner, kultur, normer och värderingar åt eleverna. Det här är den andra dimensionen, socialiseringen. Den tredje dimensionen, subjektifikation, handlar om utbildningens påverkan positivt eller negativt på eleven som person. Eleven är föremål för initiativ- och ansvarstagande i sociala sammanhang och inte en passiv mottagare för andras handlingar. Dessa tre dimensioner ger ett perspektiv på utbildning i vilken eleven ska utveckla kunskaper och färdigheter samt utveckla en god självkänsla för att sedan finna sin plats i världen. (Biesta, 2015, s. 77–79.)

Förenklat sagt är samhällets syn på utbildning och lärande resultatet av majoritetens åsikt i denna fråga. Därmed väljer även majoriteten att följa det samhället lagt upp åt dem att följa. Alltid finns det dock någon som ifrågasätter och utmanar systemen. En minoritet som väljer att gå en annan väg, en egen väg. Inom utbildning och lärande består en del av denna minoritet av vårdnadshavare eller föräldrar som valt att hemundervisa sina barn. Med sitt val har de valt att gå utanför ramarna och ifrågasätta normen. Men varför och hur fungerar den egna vägen rent praktiskt?

I den här avhandlingen intresserar jag mig således för lärande och mer specifikt är det lärande i hemundervisning jag valt att belysa och studera. I detta tidiga skede av avhandlingen vill jag även klargöra för läsaren att jag som forskare förhåller mig neutral i frågan om hemundervisning kontra skola.

1.1 Bakgrund och kontext

Utbildning och direkt lärande började småskaligt i hemmet och i den omgivande byn. Genom industrialiseringen kom undervisningen att institutionaliseras. Det industriella samhället krävde att människorna skulle behärska vissa färdigheter, vilket innebar att utbildningen även standardiserades. Samhället förväntade sig ständig utveckling och litade även på upprätthållandet av en fortsatt tillväxt. (Gellner, 2008, s. 22, 34–35.) Nu är vi i 2010-talet och människor ifrågasätter och skapar nytt varje dag. Detta gäller även utbildning och lärande. Hemundervisning är en av flera grenar som genom historien bildats som ett minoritetsalternativ till skolundervisning, trots att hemundervisning från början varit den vanligaste formen av undervisning, indirekt eller direkt. Hemundervisning är således inget nytt fenomen utan snarare något som återkommit. Det finns en ökande rörelse i många länder som antyder att utbildningen går i riktning tillbaka mot den småskaliga hemundervisning som existerade innan industrialiseringen. Liksom mycket annat som sker i samhället ser det ut som om även här bildas någon form av cirkelrörelse.

Orsakerna till att hemundervisningen gjort en "comeback" är troligtvis flera. Dels har familjestorleken minskat och allt fler föräldrar är högutbildade och välbärgade, vilket gör att föräldrar väljer att investera mer i varje barn. Det här ställer krav på en allt mer individualiserad undervisning, vilket många stora skolor i flera länder inte har möjlighet att erbjuda. Föräldrar lägger inte sin tillit på lärarna som auktoriteter och experter på samma sätt längre och en del föräldrar har därför ansett det lämpligast att undervisa sina barn i hemmet. (Marton & Bell, 2017, s. 1.) Det är en ökande minoritet som väljer att hemundervisa sina barn. Hemundervisning är trots det inget konventionellt fenomen, åtminstone inte ännu. Frågan är om det kommer att bli det i framtiden eller om fenomenet förblir en marginal företeelse.

I Finland gick 560 500 elever i grundskolan år 2018, av dessa är det oklart hur många som hemundervisades eftersom inga statistiska uppgifter om antalet hemundervisade läropliktiga finns publicerade för hela Finland (Statistikcentralen, 2018). Däremot menar Katrina Tiainen vid Statistikcentralen i Finland att det enligt deras experter inom utbildningsstatistik fanns 378 barn i hemundervisning år 2017 (personlig kommunikation, 5 juni 2018). Juhani Paavolainen, medlem i föreningen Finlands hemundervisare, har inte heller någon statistik över antalet hemundervisade barn i Finland men uppskattar antalet till ca 500 (personlig kommunikation, 5 juni 2018). Tittar man på motsvarande siffror för landskapet Åland så fanns det enligt Ålands statistik och utredningsbyrå drygt 2 940 elever inskrivna i de åländska grundskolorna, 2 åländska barn i grundskolor utanför Åland och 58 barn i hemundervisning hösten 2018. Antalet hemundervisade barn var 35 året innan, men om man jämför med sex år tidigare har antalet hemundervisade barn sjufaldigats. (ÅSUB Utbildningsstatistik, 2018.)

I Yle Nyheter 20.09.2009 publicerades en inrikesnyhet med rubriken "Uppsving för hemundervisning" (Holmström, 2009). Lite mindre än ett år senare i juli 2010 skriver tidningen Keski-suomalainen en inrikesnyhet med rubriken "Yhä useampi haluaa opettaa lapsensa kotona", fritt översatt till "allt fler vill undervisa sina barn hemma" (FNB, 2010). Från samma sommar kan man läsa en artikel med rubriken "Flyttade till Åland när deras hemundervisning hotades" i tidningen Nya Åland (Lönnqvist, 2010). I en fortsatt undersökning av finländska nyhetsartiklar kring hemundervisning kan man se att artiklar

kring hemundervisning återkommer kontinuerligt, både i de fastländska och i de åländska tidningarna.

På Åland gäller samma sak som i övriga Finland då det kommer till den grundläggande utbildningen och läroplikten. Vårdnadshavare får välja att undervisa sina barn i hemmet om de så önskar. Sedan år 2010 har det skett en ökning av antalet hemundervisare på Åland, vilket främst berott på familjer från Sverige som valt att fly från skolplikten i Sverige för att få undervisa sina barn i hemmet. ”Allt fler barn får undervisning hemma” lyder rubriken på en nyhetsartikel i Nya Åland från september 2017 (Orre, 2017) och ett år senare kan man på Ålands Radio och Tv Abs hemsida läsa ”Hemundervisning blir allt vanligare” (Granlund och Lundberg, 2018). I Sverige har man börjat uppmärksamma fenomenet allt mer och det svenska nyhetsmagasinet FOKUS skrev i januari 2018 i artikeln ”Skolflyktingar flyttar till Åland” att antalet elever som inte går i den svenska grundskolan har femdubblats på tio år. Orsaken till detta tror man beror på att det i Sverige infördes en strängare skollag år 2011 för att det skulle bli svårare att hålla elever utanför skolans undervisning. Skollagen fick dock motsatt effekt och alltfler går inte i svensk skola. (Sundling, 2018.)

Åland förhåller sig relativt positivt till hemundervisarna och skolflyktingarna från Sverige, men en ändring av ”reglerna” kring hemundervisningen kommer troligtvis att ske. I ett förslag till den nya grundskollagen diskuterades kring skärpt kontroll och tillsyn av hemundervisarnas verksamhet samt att särskilda krav på undervisarna skulle ställas. Ytterligare föreslogs ett kompetenscentrum för tillsyn och stöd för vårdnadshavare, skolor och kommunen. (Orre, 2017.) Utbildnings- och kulturavdelningschef Rainer Juslin ser inte några praktiska problem med hemundervisningen, men menar att den är lite dåligt reglerad i den åländska lagstiftningen. Det finns familjer som skriver sig på Åland för att få hemundervisa, men som fortsättningsvis bor i Sverige. Så var det enligt Juslin inte tänkt att det skulle fungera från början och man arbetar nu med detta i grundskollagen. (Granlund och Lundberg, 2018.)

Med detta som bakgrund vill jag påstå att den här avhandlingens tema är ytterst aktuellt. Studien behandlar även ett tema inom vilket forskningen ännu är mycket snäv och småskalig, speciellt vad gäller de nordiska länderna. Det här gör att många inte vet särskilt

mycket om hemundervisning, hur den är organiserad och varför. Jag anser att hemundervisning är väldigt intressant som forskningstema i och med att orsakerna till valet kan vara många och olika. Det är även intressant att vårdnadshavare väljer att hemundervisa sina barn i ett land som Finland som sägs ha ett av världens bästa skolsystem. I en del länder är hemundervisning dessutom olagligt, vilket medför ytterligare intresse för ämnet och samtidigt leder det in specifikt på min avhandling. I den här avhandlingen har jag nämligen valt att fokusera på hemundervisare på Åland. De flesta, om inte alla, av dem är så kallade ”skolflyktingar” från Sverige.

1.2 Begreppet hemundervisning

I min avhandling har jag valt att använda begreppen *hemundervisning* och de i litteraturen motsvarande finska och engelska begreppen *kotiopetus* respektive *homeschooling/home education*. Hemundervisning kan ha flera betydelser men syftar i den här avhandlingen på det aktiva val vårdnadshavarna gör när de väljer att själva ansvara för sitt eller sina barns utbildning. Hemundervisning innebär i det här avseendet den undervisning vårdnadshavare organiserar, inom ramen för den grundläggande utbildningen, åt sitt läropliktiga barn i hemmet. Hemundervisning innebär att vårdnadshavaren inte sätter barnet i någon skola, oavsett ålder, utan undervisar istället själv barnet i hemmet (Neuman och Guterman, 2017, s. 148–167). Hemundervisning är en form av privat utbildning som leds av vårdnadshavaren och som inte förlitar sig på statlig eller institutionaliserad privat skolgång för barnets utbildning (Ray, 2015, s. 71–96). Hemundervisningen är ett komplement till skolundervisningen och olika alternativa skolor genom vilka ett barn kan fullgöra läroplikten i Finland och i en del andra länder.

I den här studien jämförs begreppet hemundervisning med begreppet *skolundervisning*. Skolundervisning avser i det här fallet den grundläggande utbildning barn får i den institutionaliserade grundskolan i Finland och liknande institutionaliserad grundutbildning i andra länder. Det vill säga den utbildning majoriteten av barnen i landet får inom ramen för en skolkontext.

1.3 Syfte och forskningsfrågor

Den tidigare givna bakgrunden och kontexten leder fram till avhandlingens syfte och frågeställningar. Det övergripande syftet med avhandlingen är att studera hemundervisning som ett alternativ till skolundervisning och samtidigt undersöka de hemundervisande vårdnadshavarnas motiv till valet av hemundervisning. Studien utförs bland hemundervisare på Åland och fokus ligger därmed på dem, även om den teoretiska referensramen omfattar ett vidare perspektiv.

Utifrån syftet har två forskningsfrågor formulerats:

1. Hur motiverar vårdnadshavarna valet av hemundervisning och vilken syn på lärande ligger bakom dessa resonemang?
2. Hur organiserar vårdnadshavarna hemundervisningen i praktiken?

Genom den första forskningsfrågan vill jag erhålla kunskap om vilka orsakerna till valet av hemundervisning framom skolundervisning är, vilken syn på lärande vårdnadshavarna har och huruvida vårdnadshavarnas egen lärandebakgrund påverkat valet. Jag vill därmed undersöka om synen på lärande inom hemundervisningen skiljer sig från den syn på lärande som skolundervisningen står för. Samtidigt vill jag ta reda på om alla informanter har samma uppfattning om lärande eller om det finns variationer i uppfattningarna hemundervisarna emellan. I och med den andra forskningsfrågan vill jag närma mig hemundervisning på ett mer konkret plan genom att studera de praktiska arrangemangen kring hemundervisning. Jag kommer att titta på hur undervisningen är organiserad, vilka skillnader och likheter som går att finna mellan hemundervisning och skolundervisning och hur samarbetet med myndigheterna fungerar.

Med vårdnadshavare avses här förälder eller annan myndig person som har det juridiska ansvaret över ett eller flera barn. Vårdnadshavaren hemundervisar detta eller dessa barn på Åland och har fullt ansvar för barnets eller barnens lärande. Begreppet hemundervisning har tidigare beskrivits i kapitel 1.2 i samband med begreppsutredningen.

1.4 Avhandlingens disposition

Avhandlingen är uppbyggd av sex kapitel. I det här första kapitlet har jag introducerat avhandlingens tema, rätt ut relevanta begrepp och presenterat syfte och forskningsfrågor. Det andra kapitlet behandlar lärande; vad som sägs om lärande i den finländska lagen, lärandets historia och olika syn på och teorier om lärande. I det tredje kapitlet går jag djupare in på hemundervisningen; dess historia, traditioner, debatten kring ämnet och dess aktualitet. Fjärde kapitlet är en redogörelse över avhandlingens genomförande och den metod som använts. Här diskuteras även forskningsetiska aspekter i relation till studien. I det femte kapitlet presenterar jag de resultat jag kommit fram till på basen av den undersökning som genomförts. Detta kapitel följs sedan av det sjätte och sista kapitlet i vilket jag diskuterar metodvalets lämplighet och undersökningens resultat i relation till den teoretiska referensramen. Avslutningsvis ges förslag på fortsatt forskning och därefter följer referenser och bilagor.

2 Lärande

I den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna 1948 artikel 26 står följande: ”Rätten att välja utbildning för barnen tillkommer i första hand deras föräldrar” (FN, 1948, Artikel 26, § 3). De flesta länder bygger sina lagar på de mänskliga rättigheterna och följer bland annat ovanstående föreskrift genom att i sitt land implementera läroplikt istället för skolplikt. Trots det som står i de mänskliga rättigheterna finns det fortfarande länder, så som Sverige och Tyskland, som har skolplikt och på sätt och vis kan sägas strida mot ovanstående föreskrift. Kapitel 2.1 ”Vad är fastställt om lärande i Finland?” tar upp vad som gäller i denna fråga specifikt för Finland.

Teorierna kring lärande har varit och är fortfarande många. De teorier som funnits genom historien har influerat och påverkat skolans syn på lärande och format den syn skolan har just nu, på 2010-talet. På samma sätt har lärandeteorierna påverkat de lärandesyner som på 2010-talet existerar bland olika alternativ till skolundervisning, som exempelvis hemundervisning. Kapitlet 2.2 ”Teorier om lärande” är således betydelsefullt för den här avhandlingen.

2.1 Vad är fastställt om lärande i Finland?

2.1.1 Läroplikten möjliggör hemundervisning

Den finländska lagen om grundläggande utbildning fastslår att alla barn som är varaktigt bosatta i Finland är läropliktiga och att läroplikten inleds samma år som barnet fyller sju år. När läroplikten fullgjorts, eller när det gått tio år sedan läroplikten börjat, upphör läroplikten. Lagen säger även att ”Läropliktiga skall delta i grundläggande utbildning som ordnas med stöd av denna lag eller annars förvärva kunskaper som motsvarar den grundläggande utbildningens lärokurs.” Det här innebär att det i Finland inte råder skolplikt och det är således möjligt att fullgöra läroplikten på annat sätt än i den kommunala skolan, exempelvis i hemmet. Oavsett är det vårdnadshavarens uppgift och ansvar att se till att den läropliktige erhåller grundläggande utbildning och fullgör

läroplikten. Missköter vårdnadshavaren denna uppgift kan hen dömas till böter. Väljer vårdnadshavaren att den läropliktige inte ska delta i utbildning som organiseras på basen av denna lag, är det kommunens ansvar att övervaka den läropliktiges utveckling. (Lag om grundläggande utbildning 25§ och 26§, 628/1998.)

I och med att Finland har läroplikt och inte skolplikt får vårdnadshavare enligt lag hemundervisa sina barn i Finland. För att få tillåtelse att hemundervisa måste man som vårdnadshavare göra en anmälan till Utbildningsstyrelsen. Därefter är det vårdnadshavarens uppgift att se till att barnet får de möjligheter till lärande som behövs för att fullgöra läroplikten. Barnet är således inte inskriven i någon skola. Det här innebär att vårdnadshavaren har ansvar både för barnets studier och undervisning. En läropliktig som får hemundervisning har inte rätt till de avgiftsfria läromedel och elevvårdstjänster som läropliktiga i skolan har. Däremot kan kommunen ifråga välja att erbjuda dessa tjänster åt barnet. De flexibla studiearrangemang som skolan enligt lag erbjuder, så som befrielse från särskilda studier eller individualiserade undervisningsmål inom ett eller flera ämnen, gäller inte heller de hemundervisade barnen. Endast barn inskrivna i en skola kan få denna typ av specialundervisning. (Utbildningsstyrelsen, 2014.)

Kommunen, i vilken den hemundervisade läropliktige är bosatt, har till uppgift att övervaka den läropliktiges framsteg genom att kartlägga och bedöma. (Lag om grundläggande utbildning 26§, 628/1998). Vanligtvis sker detta genom att man utser en s.k. övervakande lärare. Läraren ska även diskutera och informera vårdnadshavarna om övervakningsprinciperna och de praktiska arrangemangen. I och med att barn som studerar hemma är läropliktiga på samma sätt som barn som studerar i skola gäller samma innehåll och mål för studierna, det vill säga det som är fastställt i grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014. Ytterligare är denna läroplan oftast kommunanpassad, vilket gör att ett barns hemundervisning också blir det. (Utbildningsstyrelsen, 2014.)

Angående uppföljning och bedömning finns inte några bestämmelser kring hur ofta eller hur omfattande den bör vara. Bedömningen sker på basen av läroplanens innehåll och mål och kan genomföras bland annat med hjälp av diskussion, muntliga och skriftliga prov samt tilläggsprestationer så som portföljer. På basen av bedömningen skriver den övervakande läraren en rapport, vilken hen sedan lämnar in till kommunen. Denna rapport

räknas dock inte som ett betyg. Vårdnadshavaren kan be om ett betyg för den läropliktige. I så fall sker detta på basen av en särskild examen som ordnas av någon som har tillstånd att ge grundläggande utbildning, exempelvis den närliggande kommunala skolan. (Utbildningsstyrelsen, 2014.)

2.1.2 Åländsk lagstiftning – läroplikt och hemundervisning

Åland är ett självstyrkt landskap i Finland och har därmed egen lagstiftningsbehörighet inom särskilda områden. Utbildning och undervisning är ett av dessa. Åland har beslutat att följa en egen läroplan som fastställs av Ålands landskapsregering. Den nuvarande läroplanen, *Landskapet Ålands Läroplan för grundskolan*, fastställdes av dåvarande Ålands landskapsstyrelse i oktober 1995 och togs i bruk höstterminen 1996. Sedan dess har revideringar och förtydliganden skett kontinuerligt, senast år 2015. (Ålands landskapsregering, 1995.) Läroplanen liknar de övriga nordiska ländernas läroplaner.

I och med att Åland är en del av Finland, gäller läroplikten även på Åland. I *Grundskolelagen för Landskapet Åland* är bland annat följande fastställt om läroplikten: ”Läroplikten innebär en skyldighet för barnet att genomgå grundskolan eller inhämta motsvarande undervisning i en annan skola eller i sitt hem” och ”om en elev fullgör sin läroplikt hemma skall elevens framsteg prövas av skolnämnden i slutet av varje termin.” (Grundskolelag 21§ och 23§, 1995:18). Liksom i övriga Finland bör en vårdnadshavare som ämnar undervisa sitt barn i hemmet göra en anmälan. På Åland görs anmälan genom att vårdnadshavaren meddelar detta till kommunen, i det här fallet till skolnämnden, innan läsårets början. Det är även vårdnadshavaren som har ansvaret för att den läropliktige fullgör sin läroplikt. En vårdnadshavare som inte tar detta ansvar eller som hindrar barnet från att fullgöra läroplikten kan även på Åland dömas till böter. (Grundskoleförordning 13§ och 15§, 1995:95.)

2.2 Teorier om lärande

Kunskap och lärande är centrala begrepp inom pedagogikens område, men även i livet som helhet. Dessa begrepp är sammanlänkade och kan betyda olika saker för olika pedagoger och för olika människor. Synen på lärande avgör hur lärandet sker och utvecklas. Synen på kunskap avgör i sin tur hur vi tolkar lärande.

I de finländska *Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014* står följande angående synen på lärande: ”Den grundläggande utbildningen bygger på en gemensam värdegrund och syn på lärande.” Den rådande synen på lärande inom den grundläggande utbildningen bygger på att eleven har en aktiv roll i lärandet. I denna roll tar eleven ansvar, lär sig självständigt och tillsammans med andra, lär med alla sinnen och hela kroppen, reflekterar, kommunicerar, samarbetar, utvärderar, beaktar följderna av det egna handlandet, förutser, planerar, funderar, experimenterar och så vidare. ”Lärandet är en oskiljbar del i den process då individen växer som människa och då man skapar ett gott samhällsliv.” Lärarens roll i elevens lärande blir främst att fungera som stöd och handledare på vägen. Vidare ser man på lärande som ”... en kumulativ process som ofta kräver lång och ihärdig träning.” Det viktigaste är trots allt att lärandet utgår från eleven, hans intressen och behov. (Utbildningsstyrelsen, 2014.)

Synen på lärande har dock inte alltid sett ut som i de nuvarande grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014. Den nuvarande synen har formats och utvecklats i takt med att samhället utvecklats och olika pedagoger, teoretiker och filosofer presenterat sin syn på lärande. Till de första pedagogerna hör bland annat filosofen Sokrates. Sokrates menade att människan själv innehar kunskapen men att hen inte är medveten om den. Som pedagog valde han medvetet att rikta sina frågor för att styra elevens tänkande till en viss slutsats. (Hansén & Forsman 2011, s.30–35.) Sokrates erkände sig dock inte som lärare utan jämförde sig själv med idrottstränare. Sokrates tränade inte människorna fysiskt, utan han tränade själen och människans förmåga att tänka själv. Hans viktigaste redskap i detta arbete var samtalet och kommunikationen människor emellan. (Forssell, 2011, s. 42.) Under 1500-talet kom sedan bland andra J. A.

Comenius (1592-1670) att vägleda synen på lärande. I och med honom blev didaktiken ett eget delområde inom pedagogiken. (Hansén & Forsman 2011, s.30–35.)

Under tidigt 1900-tal var det den *behavioristiska* synen på lärande som dominerade. Den här synen på lärande byggde på extern stimuli och respons. B. F. Skinner (1904-1990) var en av de ledande inom teorin. Hans teori byggde på att responsen hos djur eller människor blir större då den förstärks genom att utsättas för ett stimuli. Grundtanken ligger i att ett beteende alltid får en konsekvens och att konsekvenserna har stor betydelse för om beteendet kommer att upprepas eller inte. Skinner ansåg att det enda sättet att se om lärande ägt rum eller inte är genom att observera om människans beteende förändrats eller förnyats på något sätt. Däremot beaktade han inte människans eget tänkande som en del av detta eftersom det inte gick att uttala sig om det. På basen av denna teori blev lärarens och skolans roll att sträva till att förstärka gott beteende för att det önskvärda beteendet skulle upprepas. (Lövheim, 2018, s. 69.) I skolsammanhang skulle denna förstärkning kunna innebära någon form av belöning, exempelvis vitsord, uppmärksamhet eller beröm, samt omvänt med en negativ förstärkning för ett oönskat beteende i form av något straff.

John Dewey (1859-1952) var en av 1900-talets främsta filosofer och pedagoger. Hans pedagogik är känd under slagorden "*learning by doing*." Därmed betonade han hur viktigt det är att lära sig genom praktik och inte bara genom teori, men att även komma ihåg att förena dessa två. (Dewey, 1999, s. 35–44.) Dewey såg även skolan som det viktigaste instrumentet för att bygga ett demokratiskt samhälle (Forssell, 2011, s. 104). Under den här tiden var skolan mycket disciplinär. Dewey var mycket kritisk till detta. Han kritiserade klassrumsordningen, passivt lyssnande, läroböcker som utgångspunkt och allt övrigt i det dåvarande systemet som utgick från undervisning av elever som ett kollektiv istället för undervisning på basen av den enskilda individen. Han menade att denna hårda disciplin hämmar den sociala utvecklingen och förmågan till samarbete. (Forssell, 2011, s. 104–107.)

Motsatsen till den teori Skinner en gång myntat går att finna i Jean Piagets (1896-1980) *konstruktivistiska* syn på lärande där han ser kunskap som meningsskapande. Han ansåg till skillnad från Skinner att det inte alls var omöjligt att dra slutsatser om en individs lärande på basen av hans tänkande. (Lövheim, 2018, s. 69–70.) Den konstruktivistiska

synen innebär att lärande varken är något som enbart kommer utifrån eller något som är medfött och enbart kommer inifrån, utan bygger på att lärande är ett samspel mellan dessa två. (Piaget, 1976, s. 18.) Piaget menade att kunskap är ett resultat av en konstruktionsprocess och att en människa skapar sin egen kunskap i samspel med andra människor och den omgivande miljön (Halldén, 2018, s. 139). Det här innebär alltså att barnets egen spontanitet och naturliga beteende bör beaktas i lärandet (Piaget, 1976, s. 18). Således menade Piaget att lärande är styrt till vilken utvecklingsnivå eller vilket stadie en individ befinner sig på. (Lövheim, 2018, s. 70.) Den ursprungliga idén och intresset för sin teori fann hann i barns felsvar. Han intresserade sig inte för det faktum att svaret var fel eller hur många felen var. Istället var han intresserad av hur barnen hade tänkt och hur de kunde förändra sitt tänkande. (Halldén, 2018, s. 138.)

Ytterligare en person som myntade en teori om lärande är Lev Seménovic Vygotskij (1896-1934). Även Vygotskij var mycket kritiskt till den behavioristiska synen på lärande. Han ansåg att den uteslöt alltför många dimensioner av människan som varelse och lärande individ i och med att den inte beaktade kultur, kommunikation, medvetande, språk eller den skapande förmågan. (Säljö, 2018, s. 160.) Vygotskij var lärare och teoretiker och hans idéer byggde till stor del på Piagets tankar. Vygotskij menade att det är utbildning och uppfostran som skapar utveckling i samhället och inte tvärtom. (Vygotskij, 1999, s. 19–22.) Vygotskijs *sociokulturella* teori om lärande bygger på att ett barn uppfostrar sig själv genom sociala och kulturella erfarenheter i samspel med andra. Således är det inte heller lärarens uppgift att uppfostra eleven och därmed bör uppfostran organiseras därefter. Elevens egna erfarenheter hamnar i fokus för elevens lärande. Den sociala miljön bestämmer elevens erfarenhet. Således blir det lärarens uppgift att organisera, reglera och kontrollera den uppfostrande sociala miljön. (Vygotskij, 1999, s. 19–22.) Även fast Vygotskijs tankar förtrycktes under många år kom de att återuppväckas tillsammans med Piagets utvecklingsteori i samband och med den kognitiva revolutionen på 1950-talet. Intresset för Vygotskijs teori om lärande blev större ännu in på 1980-talet och än idag intresserar sig forskare för dessa teorier. (Säljö, 2018, s. 164–165.)

2.2.1 Alternativa skolor

Synen på lärande har alltid varierat och oliktankare har valt att gå egna vägar. Förutom hemundervisare finns det även personer som valt att starta alternativa skolor, med egen lärandesyn, vid sidan av den kommunala. Dessa alternativa skolor är aktuella för den här studien i och med att många hemundervisare baserar sin lärandesyn och undervisning på dessa. Nedan presenteras några sådana skolor som fortfarande är verksamma nu på 2010-talet i.

Rudolf Steiner (1861-1925) är fader till waldorfpedagogiken och grundade även den första *Waldorfskolan* 1919 i Stuttgart. Steiner lade fram en ny syn på människan. Denna syn kallade han ”antroposofi”, vilket kommer från grekiskans ord för människa (antropos) och visdom (sofia). Inom denna människosyn ser man på människan som kropp, själ och ande. Inom waldorfpedagogiken ser man även på människan som individ, samhällsmedborgare och som en del i ett samspel med andra människor och naturen. Målet är att ge alla elever möjlighet att utveckla all dessa delar och att kombinera dem med historia, samhälle och framtid. Dessa områden utvecklas i samband med utvecklingen av tanken, känslan och viljan. Eleverna skapar mycket själva, vilket syftar till att göra läroinnehållet mer personligt. Pedagogiken strävar även till att skapa en livslång iver och lust till att lära. (Lindholm, 2018, s. 188–189.) Waldorfskolor finns fortfarande på många ställen runt om i världen och går ibland under namnet Steinerskola.

Montessoriskolan grundades av Maria Montessori (1870-1952). Pedagogiken bygger på tanken om ett hållbart och fredligt samhälle. Hon betonade att ett hållbart samhälle behöver utbildning och fostran inom vilken lika stor vikt läggs vid alla delar av människans utveckling, det vill säga den sociala, emotionella, fysiska och intellektuella utvecklingen har alla lika stor betydelse. Montessori hade dessa tankar redan tidigt, nu syns dessa även i *Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014* (Utbildningsstyrelsen, 2014). Inom Montessoripedagogiken har man en holistisk kunskapssyn och arbetar därför mycket ämnesövergripande med stor betoning på det historiska perspektivet. Den första montessoriskolan var en förskola som grundades i närheten av Rom 1907. Skolan lovordades av många tack vare dess utgångspunkt i barnets

intressen och självkänedom, bland andra John Dewey var positiv. Skolan fick dock även en hel del kritik på grund av att man ansåg att pedagogiken gav barnen allt för mycket frihet, att läsinläringen skedde för tidigt och att den inte gynnade social gemenskap. (Tebano Ahlquist, Gustasson och Gynther, 2018, s. 203–205.)

Célestin Freinet (1896-1966) startade *Freinetskolan* och arbetets pedagogik. I Freinetskolor förenar man teori och praktik, hjärnan och handen ges lika mycket värde. Arbetet måste vara meningsfullt och därmed behöver det en mottagare. Arbetsmetoderna innefattar således skapande och arbete vid en egen tidningsredaktion, utgivning av egna diktsamlingar, kontinuerligt samarbete och utbyte med andra klasser och andra länder, experiment, laborationer etc. Organisering och planering värderas högt. Med god organisation och meningsfullhet i lärandet löser man även disciplinfrågor. När alla elever vet vad de ska göra och varför, samt att det görs i samarbete för att skapa något gemensamt, är eleverna motiverade till att arbeta. Freinet byggde sina idéer på Montessoris tankar, men pedagogiken skiljde sig åt vad gällde materialets pedagogiska uppbyggnad. Inom Montessoripedagogiken följer det ena på det andra. I Freinetskolan väljer barnet själv vad det vill göra i klassrummet, läraren visar hur det går till och barnet härmar. Inom arbetets pedagogik söker barnet sin kunskap själv, utanför klassrummets väggar, och bygger på egen hand upp kunskapen steg för steg. (Nordheden, 2018, s. 229–233, 225.)

3 Hemundervisning

Allt fler föräldrar runt om i världen väljer utbildning i hemmet, hemundervisning, åt sina barn. Hemundervisningen utmanar staten och tillåter familjer att avvika från redan företablerade vägar. Hemundervisningen tillåter familjer att göra personliga val åt sina barn. I och med att hemundervisning inte är ett vanligt fenomen i Finland är det viktigt att belysa och redogöra för det grundligt. I detta kapitel redogörs för hemundervisningens historia, dess olika traditioner, dess aktualitet och tidigare forskning.

3.1 Hemundervisning i Finland – en historisk tillbakablick

Utbildning är livet och livet är utbildning, stämmer det? Som tidigare nämnt började utbildningen småskaligt i hemmen och lärande var en del av det dagliga livet (Neuman och Guterman, 2017, 148–167). När industrialiseringen kom blev det nödvändigt att avskilja utbildningen från vardagslivet. Industrierna blev allt mer beroende av standardiserad generell kunskap så att arbetstagarna kunde vara sinsemellan utbytbara och klara av att byta från en uppgift till en annan. För att garantera detta krävdes standardiserade läroplaner. (Gellner, 2008, s. 34–35.) Utbildning skulle ske på bestämda platser och enligt vissa tider, vilket gjorde att kontakten till det vardagliga livet inte längre var lika tydlig. Så småningom kom hemundervisningen tillbaka som en motreaktion till skolundervisningen. Under den här tiden fungerade den dock främst som skola i hemmet där utbildning och livet fortfarande var två skilda saker. På 2000-talet syns åter en trend på att utbildningen återförenas med det dagliga livet i form av den ”moderna” typen av hemundervisning vi känner till idag. (Neuman och Guterman, 2017, 148–167.) Huruvida utbildning och livet har ett naturligt samband även i de kommunala skolorna vi har idag beror på vilket land man tittar på och vem man frågar. En fråga alltför bred för denna avhandling.

Hemundervisning har troligtvis alltid existerat i Finland. Den första boken som publicerades i Finland (1543) var Mikael Agricolas ABC-bok. Syftet med boken var att göra folket läskunniga. Prästerna och övriga lärare inom kyrkan fick detta till sin uppgift, men de kyrkliga lärarnas löner var dåliga och samhället fattigt, vilket gjorde att man inte

hade råd att grunda skolor för ändamålet. År 1686 kom så en kyrkolag i vilken det blev föräldrarnas skyldighet att lära sina barn att läsa. För att övervaka att föräldrarna uppfyllde denna skyldighet infördes år 1723 böter som delades ut om det visade sig att föräldrarna inte uppfyllt sin plikt. Den här föreskriften gäller fortfarande. (Paavolainen, 2013.)

Under 1700-talet verkade det som om läroplikten gynnade läskunnigheten mer än skolplikten. Det dåvarande Danmark-Norge började redan under den här tiden röra sig mot skolplikten medan Sverige-Finland stod fast vid läroplikten. Under den här tiden var det mer allmänt att vara läskunnig i Sverige-Finland än det var i Danmark-Norge. (Paavolainen, 2013.)

Sverige införde skolplikt i och med den första skollagen 1842. Tanken bakom detta var att minska användandet av barnarbetskraft. I Finland föreslog Uno Cygnaeus att man skulle införa skolplikt även i Finland, men idéerna mötte stort motstånd framförallt av bönderna. För att minska på motståndet införde Cygnaeus ett nytt ämne till skolan: slöjd. Idén var att eleverna skulle tillverka bruksföremål som skulle komma till nytta i bondelivet. Andra orsaker till motståndet var att man var rädd för att det i Finland skulle sluta på samma sätt som för Estland. Sverige hade förlorat Estland i det stora nordiska kriget (1700-1721). Estland införde skolplikt och tendenser av förryskning syntes i den estniska läroplanen. Detta ville man inte att skulle hända i Finland. Finland valde således att behålla läroplikten. Folkskolan grundades i mitten av 1800-talet och den allmänna läroplikten kom 1921. Därefter (1970-talet) utvecklades den grundskola vi fortfarande har idag. (Paavolainen, 2013.) På 1990-talet fick sedan den ”moderna hemundervisningen” sin början i Finland (Beck, 2012).

Den grundläggande utbildningen i Finland har inte alltid varit avgiftsfri. Folkskolan blev avgiftsfri år 1919, liksom allt utbildningsmaterial. De hemundervisande föräldrarna bad redan på den här tiden om att få gratis utbildningsmaterial, men nekades. Myndigheterna hänvisade till grundlagens 31 § och kunde då konstatera att ordet elev enbart syftar på läropliktiga barn som studerar i en skola. (Paavolainen, 2013.) Liksom tidigare redan omnämnts gäller detta fortfarande och debatten i detta ämne pågår fortfarande. Kommunen kan som tidigare nämnt välja att erbjuda utbildningsmaterial åt hemundervisade barn om de så vill. År 1919 kom även en föreskrift som löd: ”Kotiopetus

ei ole viranomaisten valvonnan alainen.” Fritt översatt till svenska: ”Hemundervisning är inte under myndigheternas övervakning.” (HM 94/1919, 82 § 2 mom.) Denna föreskrift skrevs inte in i grundlagen från år 2000, men officiellt gäller den än. (Paavolainen, 2013.)

Hemundervisning kan anses vara ett relativt dyrt alternativ jämfört med den kommunala skolan. Vårdnadshavarna måste i de flesta fall inte bara stå för alla materialkostnader själva, utan oftast har familjen ifråga enbart en inkomst. I och med att någon eller båda av vårdnadshavarna står för undervisningen mister familjen i princip en inkomst. Samtidigt betalar de även skatt som uppbärs för att finansiera de kommunala skolorna. Liksom tidigare nämnt finns det kommuner i Finland som bistår hemundervisare med material och annat, vilket även är fallet i andra delar av världen. Många hemundervisare önskar mer finansiellt stöd, men samtidigt finns en oro över att ett ökat statligt stöd skulle leda till ökad kontroll, översyn och restriktioner från statens sida. Oro över att förlora den sociala gemenskapen hemundervisare emellan har också bekymrat en del hemundervisare. (Maranto och Bell, 2017, s. 10–12.)

3.2 Hemundervisningens olika traditioner

Varje hemskola, hemundervisare och hemundervisad är unik. I takt med att hemundervisning ökat på olika håll i världen har den även blivit mer olikartad på flera plan. Vårdnadshavare som väljer att hemundervisa är en heterogen grupp och orsakerna bakom valet av hemundervisning varierar. (Marton & Bell, 2017, s. 3.) Man kan urskilja ett antal olika riktningar inom hemundervisningen, men de flesta hemundervisare följer inte en riktning till punkt och pricka, utan tenderar att blanda och välja de idéer och tankar som passar just deras familj. Det här gör att de skapar sin egen typ av hemundervisning. Ibland brukar man dela in hemundervisningen i två olika inriktningar: strukturerad och ostrukturerad hemundervisning, på engelska även kallade *homeschooling* och *unschooling* (Neuman och Guterman, 2017, s. 148–167). Nedan presenteras några inriktningar inom hemundervisning. Inriktningarna följs främst i USA och Storbritannien (där av de engelska namnen), men idéerna implementeras även på olika sätt i Finland.

Unschooling

Det var John Holt som till en början använde begreppet *unschooling* för att beskriva processen av att avlägsna sitt eller sina barn från skolan. *Unschooling* blev så småningom synonymt med *homeschooling*. Nu för tiden syftar begreppet dock på det som Holt ursprungligen menade med begreppet, det vill säga en specifik typ av hemundervisning baserad på lärande där barnet är i fokus. Denna typ av hemundervisning har kritiserats en del av andra mer traditionella hemundervisare. (Griffith, 1998, s. vii.)

Unschooling innebär att lärandet anpassas efter det specifika barnets och familjens behov. Alla unschooling-familjer är således unika och följer sitt eget sätt. Lärandet handlar om attityder och förhållningssätt. Det är den lärande som är ansvarig och som har kommandot över sitt eget lärande. Hen kan själv välja vad hen vill lära sig, hur, var och när eller om hen överhuvudtaget vill lära sig något just då. Karaktäristiskt är även naturliga miljöer som inbjuder till lärande, andra nyfikna människor i omgivningen som fungerar som modeller och inspiratörer samt en tillit till att barnet kommer att lära sig. (Griffith, 1998, s. 3-10.)

Relaxed/Eclectic homeschooling

Hemundervisningstraditionen som kallas för ”Relaxed/eclectic homeschooling” kunde sägas vara en blandning av mer typisk skolundervisning och fri, självstyrd undervisning där man använder lite av det ena och lite av det andra. Vanligtvis använder man böcker till matematik, läsning och stavning, och inom andra områden jobbar man mer på basen av ”unschooling” idéerna. Oftast arbetar man med böckerna på morgonen och har friare aktiviteter och projekt på eftermiddagarna. Man följer ingen speciell tidsram för ämnena utan jobbar på basen av uppsatta mål. Vårdnadshavare som väljer denna metod uppfattar oftast att de åtminstone lär barnen de ”viktiga ämnena” ordentligt eftersom de följer läroböckerna. (The Homeschooling Community, [u.å.])

The school at home approach/ Traditional Textbook Method

Inom den här metoden kan man köpa ett färdigt paket innehållande läroplan, böcker, schema, föreskrifter för betygsgivning etc. En del familjer väljer att följa detta till punkt och pricka medan andra gör upp egna lektionsplaner och skapar en del eget läromaterial. Vårdnadshavare som väljer den här metoden har den fördelen att de vet exakt vad de ska lära ut och när. Nackdelen är att det blir mycket arbete för vårdnadshavaren och lektionerna är kanske inte så roliga eller motiverande för eleven. Det kan även vara dyrt att köpa allt material. (Suarez, 2006, s. 53–55.)

Classical – classical education method

Den här metoden sträcker sig ända till klassiska Grekland och Rom. Denna metod bygger på ”Trivium”, det vill säga man försöker koppla barnets kognitiva utvecklingsfaser till läroplanen. Historiskt sätt innebar det här undervisning i grammatik, logik och retorik. Traditionen bygger oftast på en kristen bakgrund och västerländska tankesätt. Man arbetar med logik och kritiskt tänkande samt språken latin och grekiska. Barnen arbetar i tre faser beroende på deras ålder. Den första fasen betonar memorering och redogörelse av fakta och olika figurer. Nästa fas fokuserar på logiskt tänkande. I den sista fasen lär den studerande sig att implementera fakta, analysera den och dela med sig av den. (Suarez, 2006, s. 3–5.)

Principle Approach Method

Metoden står på kristen grund och används framförallt i Amerika. Bibeln används som utgångspunkt i alla ämnen och all fakta kring ett tema ses således ur en kristen, biblisk världssyn. (Suarez, 2006, s. 28–29.)

Charlotte Mason

Charlotte Mason strävade till att skapa en livslång kärlek till lärande hos sina elever. Mason menar att barn bör ges utrymme för lek, skapande och involveras i vardagliga situationer från vilka de kan lära sig något. Hemundervisare som följer den här metoden tar med sina barn ut i naturen, till muséer och liknande ställen. Barnen läser ”riktig”

litteratur istället för utformade textböcker, eftersom Mason anser att de skönlitterära böckerna erbjuder högre kvalitet. Sedan ligger fokus på återberättande av det väsentliga och lärande via denna metod. Här förekommer inte några prov utan barnen visar vad de lärt sig genom berättande och diskussion. (Taylor-Hough, 2010, s. 8–10.)

Waldorf

Metoden bygger på waldorfpedagogiken och den tredelade människosynen med kropp, själ och ande. De yngre barnen jobbar med konst, hantverk, musik och rörelse medan de äldre barnen arbetar med själv-kännedom och förmåga att själv tänka logiskt. Dessa hemundervisade barn använder inga publicerade textböcker utan skapar sina egna böcker. Användning av tv, dator och annan teknik i undervisningen uppmuntras inte eftersom man anser att dessa missgynnar barnets hälsa och kreativitet. (The Homeschooling Community, [u.å.])

Montessori

Denna typ av hemundervisning baserar sig på montessoripedagogiken. Vårdnadshavarna låter barnet utvecklas i sin egen takt i tron om att hen då bäst når sin fulla potential. Organisering, skönhet och kvalitet är nyckelord. Material gjorda i trä används framför material av plast. Även här undviker man tekniska hjälpmedel. Metoden används främst med yngre barn. (The Homeschooling Community, [u.å.])

Multiple intelligences

Pedagogiken bygger på Howard Gardners (1943-) teori om att alla har olika sätt de lär sig bäst på och därmed är alla intelligenta på sitt eget sätt. Lärande sker således bäst när man använder en persons styrkor istället för hans svagheter. Exempelvis lär sig en del bäst kinestetiskt, när de får röra på sig i lärandet, och andra visuellt- när de får koppla lärandet till bilder eller dylikt. Familjer som valt denna metod anpassar undervisningen efter det sätt på vilket barnet lär sig bäst. (The Homeschooling Community, [u.å.])

Oavsett inriktning, metoder och på vilket sätt vårdnadshavarna strukturerar barnens lärandemiljö är det väsentligt att undersöka hur hemundervisande vårdnadshavare lägger

upp en lärande miljö för sina barn. Genom att studera detta kan man få en tydligare bild av hurdan en optimal lärande miljö ser ut, vad som hjälper och vad som stjälper lärandet. (Bell, Kaplan, och Thurman, 2016, s. 330–354.)

3.3 Hemundervisningens aktualitet

Debatten kring vad kunskap och lärande är har alltid funnits och kommer troligen alltid att finnas. Den sker såväl politiskt som vetenskapligt och den tillsynes gamla diskussionen kring huruvida det är en individs rättighet eller skyldighet att bli utbildad är ständigt aktuell. Detta i och med att det är skolans uppgift att forma och stöpa den typ av människor staten önskar i det rådande demokratiska samhället. Det är här hemundervisningen kommer in i bilden genom att ifrågasätta och utmana staten och dess medborgare med en annan syn på lärande.

3.3.1 Den internationella debatten

Hemundervisning blev en internationell rörelse under 1970-talet i och med att John Holt började förespråka hemundervisning. Holt var övertygad om att den elevcentrerade utbildningen han ansåg nödvändig inte gick att uppnå i en obligatorisk skolmiljö. (Griffith, 1998, s. vi–vii.) I slutet av 1980-talet var hemundervisning redan en betydande social och politisk rörelse (Maranto & Bell, 2017). Hemundervisningen har under det senaste decenniet ökat i många länder. Detta har i många länder visat sig vara en reflektion av det allmänna folkets kritik av det rådande utbildningssystemet, men även andra orsaker till det ökade antalet finns.

Hemundervisning är tillåtet i bland annat USA, Storbritannien, Kanada, Irland, Schweiz, Österrike, Norge och Finland. I Tyskland och Sverige råder skolplikt och hemundervisning är därför inte tillåtet utan särskild orsak (Paavolainen, 2014.) Efter en överblick av nyhetsartiklar och studier som gjorts kring hemundervisning kan man konstatera att antalet hemundervisare ökat i många länder, speciellt i Europa, Nord-

Amerika och Storbritannien, under de senaste 10 åren. Exempelvis i England har antalet hemundervisade barn ökat med 40 % enbart från år 2014-15 till år 2016-17 (Foster, 2018, s. 5). Denna ökning har lett till att fenomenet hemundervisning blivit allt mer uppmärksammat, både med lovord och kritik.

Kritiken till hemundervisning handlar bland annat om kvaliteten på utbildningen. Föräldrarna ifrågasätts huruvida de är kompetenta att undervisa sina barn och i vilken mån barnen lär sig allt det de ”borde” lära sig. I och med att hemundervisande familjer ofta har begränsade ekonomiska möjligheter, på grund av att någon förälder alltid måste finnas tillgänglig i hemmet, oroar man ytterligare sig för att detta kommer att ha en negativ inverkan på barnets utbildning. Begränsade resurser påverkar föräldrarnas möjlighet att erbjuda barnet ändamålsenligt material och möjligheter till god utbildning. Vidare oroar man sig för barnens sociala liv och i vilken mån de kommer att lära sig fungera i samhället och dess sociala sammanhang. I och med att de inte träffar jämnåriga dagligen i undervisningssituationer antar man att det kommer bli utmanande för dessa barn att samarbeta med och förstå andra människor. Kritikerna oroar sig för att dessa barn kommer att bli isolerade från samhället. (Romanowski, 2001, s. 81–82.)

Forskning har dock visat att det inte finns några empiriska bevis för att vuxna som gått i hemundervisning på något sätt skulle vara mindre kapabla att fungera i sociala sammanhang än vuxna som gått i kommunal skola (Ray, 2015, s. 71–96). Hemundervisare argumenterar för att det finns två former av socialisation: negativ och positiv. Ett barn som får växa upp i en trygg och kärleksfull miljö har möjligheten att nå sin fulla potential och växa upp till en trygg individ. Denna typ av positiv socialisation leder till att barnet normalt sett kommer att kunna socialisera bra med alla ålderskategorier. Negativ socialisation handlar om att barnet separeras från sina föräldrar och istället enbart umgås med barn i sin egen ålder. (Romanowski, 2001, s. 80.) Således argumenterar hemundervisare för att det inte är naturligt för ett barn att enbart umgås med andra barn i samma ålder. Barnen behöver positiv socialisation med mogna förebilder och trygga relationer för att kunna uppnå sin fulla potential. Vidare menar de att det även i samhället finns andra ställen och aktiviteter utanför hemmet varifrån barnen kan lära sig sociala färdigheter (Romanowski, 2001, s. 80).

Kritiken som riktas mot hemundervisning har även handlat om oro över hur staten ska kunna garantera ett barns säkerhet och hur de lokala myndigheterna ska veta vad som händer med barn som inte går i skola. Man menar att om man ser på skolan som en social process i vilken en av skolans viktigaste uppgifter är att fostra goda samhällsmedborgare, krävs det att processen övervakas, regleras och utformas så att man med säkerhet vet vilken typ av medborgare som ”produceras” för att säkerställa alla medborgares säkerhet. I Storbritannien finns det de som ytterligare hävdar att specifikt vårdnadshavare med muslimsk bakgrund väljer att hemundervisa för att i skymundan få indoktrinera en religiös radikal identitet hos sina barn. Den lokala och samhälleliga oron blir således en global angelägenhet och frågan kring barns rättigheter och säkerhet handlar istället om formandet av en nationell identitet. Diskussionen kring huruvida det är medborgarnas skyldighet eller rättighet att bli utbildade blir åter aktuell. (Bhopal och Myers, 2018, s. 1–2.) Denna debatt är inte särskilt förvånande i och med att utbildning alltid varit en del av politiken och därmed även den nationella politiska identiteten. De oroligheter som sker i världen påverkar samhället och politiken, vilket i sin tur speglas i utbildningen och de frågor som berör lärande.

Även i USA är det vanligt att hemundervisa på religiösa grunder och därmed finns det även i USA de som kritiserar dessa motiv till val av hemundervisning. Bland andra argumenterar John Scott Gray för att hemundervisning i en isolerad miljö baserad på religiös grund strider emot John Deweys teorier om demokrati och utbildning. Enligt Gray kunde personer uppfostrade i en sådan miljö visa sig vara mindre kapabla att fungera i ett demokratiskt samhälle. (Gray, 2018, s. 441–446.)

I många länder kämpar invånarna fortfarande för att få social rättvisa och rätt till mänskliga rättigheter. En av dessa är rätten till utbildning. Denna rättighet har väckt diskussion kring huruvida hemundervisning är en mänsklig rättighet eller inte? Som tidigare nämnt är hemundervisning lagligt i de flesta länder, men olagligt i exempelvis Tyskland och Sverige. Många länder erkänner utbildning som en rättighet och samtidigt även föräldrarnas rätt att välja utbildning åt sitt barn som en rättighet. Rättigheter som även finns inskrivna i deklARATIONEN om de mänskliga rättigheterna. Ett samhälle som i övrigt bygger på mänskliga rättigheter, vilka i sin tur förespråkar individuell frihet, men

som samtidigt kräver statlig kontroll av utbildning kan ses som ett alltför statiskt samhälle i en annars fri demokrati. (Donnelly, 2016, s. 283–296.) Länder som förbjuder hemundervisning kunde således anses strida mot följande bestämmelse i Förenta Nationernas (FN) deklARATION om de mänskliga rättigheterna: ”Rätten att välja utbildning för barnen tillkommer i första hand deras föräldrar” (FN, 1948, Artikel 26, § 3). Ser man på denna rättighet ur ett annat perspektiv kan hemundervisningen istället anses strida mot samma mänskliga rättighet. Ur detta perspektiv berövas barnet dess rätt att gå i skola och dess möjligheter blir begränsade till en utbildning formad av dess föräldrar. (Bhopal och Myers, 2018, s. 2–3.)

3.3.2 Motiv

I länder som USA och Storbritannien läggs stor vikt vid standardiserade prov. Ken Robinson är en välkänd talare inom utbildning i världen och han sade i april 2018 till den brittiska nyhetskanalen BBC att föräldrar som har fått nog av de standardiserade proven och den smala utbildning skolan i Storbritannien erbjuder borde fundera på att hemundervisa sina barn. Robinson har länge talat för en bredare läroplan med mindre betoning på standardiserade prov. Till föräldrar som är oroliga för att deras barn inte får den rätta utbildningen menade Robinson att de har tre alternativ. Det första alternativet är att samarbeta och skapa ett nära förhållande till skolan. Bra skolor vill gärna samarbeta och är ofta väldigt inkluderande. Det andra alternativet är att kollektivt agera mot det system som inte fungerar. Det här har skett bland annat i Amerika där föräldrar gått samman för att gå emot miljon-industrin kring standardiserade prov. Det tredje alternativet är att ta bort barnet ur skolan och inleda hemundervisning. Robinson som länge försökt förändra skolsystemen framförallt i Amerika och Storbritannien menar nu att hemundervisning kan vara ett bra alternativ eftersom skolan ofta fokuserar på ett väldigt smalt område med möjligheter, vilket oftast inte gynnar barnens naturliga kreativitet och talang. Robinson uppmuntrar nu föräldrar i Storbritannien som känner sig kraftlösa att göra något åt de system de så starkt ogillar, att gå samman för att skapa förändring. Han

jämför med det finska skolsystemet som ett av de bästa i världen. Skillnaderna i skolsystemen förklarar han bland annat så här:

The interesting thing is that in Finland, there is no standardised testing to speak of – there is one test at the end of high school. They have vocational and academic routes opened to everybody. They don't promote competition so much as collaboration, they have a very broad curriculum - the arts, the sciences and technology.

It's the exact opposite of what's happening here and it's much more successful.

The point is that also they've invested in teaching as a profession, so it's hard to become a teacher in Finland, and when you are a teacher, they support you and it's a job for life –as long as you keep doing the job well. It's highly respected. You can't improve education if you demean the teaching profession. (Mulholland, 2018.)

Standardiserade test och skolsystem är en av de större orsakerna till hemundervisning framförallt i Storbritannien och Amerika. Liknande tankar har väckts även i Finland, trots att standardisering knappt förekommer, och en del föräldrar har valt att hemundervisa för att de anser att de vill lära sina barn för livet och inte för proven (STT, 2010).

Andra orsaker till valet av hemundervisning har hittills visat sig vara oro över inomhusluften i skolan, att skolan har lagts ner och vilja att ge barnen utbildning på basen av en särskild religion eller moralisk grund. Vidare finns det de som bekymrat sig över undervisningens form i olika skolor, de som upplevt att barnet mår mentalt dåligt eller att barnet kräver särskilda lösningar på grund av en funktionsnedsättning eller ett funktionshinder av något slag. En del familjer har valt att hemundervisa för att kunna skapa närmare relationer inom familjen, andra har blivit inspirerade och motiverade av andra hemundervisare, och ytterligare några familj anser att hemundervisning ger större möjligheter till att skapa en barncentrerad utbildning. Av dessa har den mest förekommande orsaken varit viljan att ge barnet en barncentrerad utbildning. (Bell, Kaplan och Thurman, 2016, s. 330–354.) Specifikt i Storbritannien har avstånd till skolan, kulturella värden, annan filosofisk eller ideologisk syn, mobbning, skolvägran eller oförmåga att gå till skolan, specialpedagogiska orsaker och föräldrars önskan om ett närmare förhållande till sina barn utgjort orsak till att välja hemundervisning. (Foster, 2018, s. 5.)

De ovan beskrivna motiven går att hitta paralleller till i flera andra länder. Bland annat i USA väljer många att hemundervisa för att de vill ge sina barn bättre möjligheter till utbildning, framförallt gäller detta föräldrar till barn med specialpedagogiska behov. Undervisning i hemmet innebär en mer individualiserad undervisning i en mer personlig miljö, vilket kan ge förbättrade studieresultat hos personer med specialpedagogiska behov. Föräldrarna känner barnet och kan därför anses ha goda möjligheter att implementera läroplanen efter barnets behov och således uppnå bättre studieresultat. Trots det är det inte en självklarhet att hemundervisning alltid är till fördel för barn med specialpedagogiska behov. Mycket beror på föräldrarna och hur väl förberedda de är på att implementera pedagogiska lösningar specifikt för ett barn med funktionsnedsättning eller funktionshinder. (Cheng, Tuchman och Wolf, 2016, s. 381–398.)

Det har visat sig att ju längre ett barn hemundervisas desto större blir hens engagemang för lärande och akademiska studier. Det motsatta har visat sig gälla för barn i traditionella kommunala skolor, åtminstone i USA (Maranto och Bell, 2017, s. 13). Huruvida detta gäller även i Finland finns det inte några uppgifter om. Från Nederländerna finns det forskning som visar att familjedemografi, föräldrarnas utbildning, föräldrarnas arbete och liten familjestorlek uppvisar positiva samband med barnens studieprestationer. Forskning föreslår att ensamstående föräldrar, stor familj, begränsade resurser eller psykisk stress minskar föräldrarnas tid och den energi som krävs för att kunna erbjuda barnen de möjligheter som gynnar deras motivation och prestation. (Bell, Kaplan och Thurman, 2016, s. 330–354.) Goda relationer, föräldraengagemang och den trygghet som följer av det kontinuerliga samspelet är hemundervisningens kärna och styrka. Det har visat sig att just denna aspekt, när föräldrar engagerar sig mycket i barnens utbildning, ger barnen större chans att lyckas akademiskt och uppnå sin potential. (Romanowski, 2001, s. 80.)

3.3.3 Finland – sociala medier och tidigare forskning

Enligt Juhani Paavolainen har man aktivt diskuterat hemundervisning i Finland under hela 2000-talet. Denna diskussion har varit betydelsefull framförallt för mötet med den nya situationen med hemundervisare på Åland (2010-2011). (Paavolainen, 2014.) “Fenomenet” hemundervisning är således en relativt ny rörelse i ett initialt skede. För att få lite perspektiv på omfånget kan man jämföra Finland med USA. Beck (2012) redogör för en jämförelse mellan Norge och USA. I USA får minst 1,5 miljoner barn hemundervisning (2-4% av alla barn) och i Norge får ca 400 barn (0,06 % av alla barn) hemundervisning. I och med att Norges befolkning ligger på ca 5 miljoner invånare (SSB, 2018) och hemundervisade barnen uppnår runt 400 till antalet, går siffrorna relativt bra att generalisera med de för Finland motsvarande siffrorna. Enligt Beck (2012) är Norges siffra medeltalet för antalet hemundervisare per land för hela Europa.

Trots att det inte finns mycket forskning om hemundervisning i Finland har en del arbeten och avhandlingar skrivits på området. Nedan följer ett urval. Juhani Paavolainen publicerade år 2013 ett arbete i vilket han diskuterar hemundervisning och huruvida det är en mänsklig rättighet. Suvi Pelkonens Pro Gradu avhandling (2015) behandlar hemundervisning ur ett personlighetsrelaterat utbildningsfilosofiskt perspektiv. Samma år har Mia Ruohotie skrivit en Pro Gradu avhandling (2015) i form av en diskursanalys av diskussioner om hemundervisning på två internetforum. Emmi Palmu skriver i sin Pro Gradu avhandling (2017) om hemundervisning som en lösning för barn med särskilda behov. Vidare har Outi Myllymäki skrivit en Pro Gradu avhandling (2017) i vilken hon undersökt varför föräldrar i Finland väljer hemundervisning åt sina barn. I avhandlingen ”Miksi Kotikoulu” (2017) har Myllymäki bland annat undersökt vilka motiv som haft störst betydelse för föräldrar i Finland i deras val att hemundervisa. Resultaten visar att faktorer relaterade till föräldrarnas egen syn, familjen och barnet var de mest förekommande som bakomliggande orsaker. Några av de vanligaste motiven var följande: möjligheten för föräldern att ha stor delaktighet i barnets uppväxt och fostran, hemmet ses som en bättre uppväxtmiljö än skolan, undervisningen i skolan motsvarar inte föräldrarnas önsknings, barnet själv vill få hemundervisning, hemundervisningen tillför mer samhörighet till familjen och hemundervisningen medför bättre möjligheter att

individualisera lärandet. Resultaten visade dock att spridningen på motiven till valet att hemundervisa trots allt var ganska stor. (Myllymäki, 2017, s. 68–69, 82.)

I Finland har orsakerna till valet av hemundervisning bland andra varit relaterade till problem med inomhusluften i skolan, mobbning, skolan har lagts ner, annan världsåskådning, religiösa skäl, föräldrar anser sig vara bättre lärare än lärarna i skolan och en vilja att skapa ett nära förhållande till barnen samt en varm och avslappnad familjemiljö (Rinta-Tassi, 2017.) En familj hade valt hemundervisning efter att de konstaterat att det deras barn fick lära sig i skolan var allt för lätt för barnens nivå. Familjen ansåg inte att skolan var villig att samarbeta och erbjuda bättre möjligheter och utmaningar åt barnen och valde därför att hemundervisa sina barn. (Grahn, 2018.) Hemundervisning på ofrivillig grund på grund av liknande orsaker förekommer även i andra länder. Jollys och Matthews (2018) studie undersöker hemundervisande mödrar till särskilt begåvade barn. Resultaten visar att alla mödrar tvingats välja hemundervisning på grund av att de privata eller offentliga skolorna inte mötte barnens lärandebehov som låg på en mer avancerad nivå än övriga klasskamraters. (Jolly och Matthews, 2018, s. 123–145.)

Forskningen om hemundervisning i Finland är ännu inte särskilt omfattande, men liknande frågor och problemställningar kring hemundervisning, som i Storbritannien och USA, har diskuterats även i finländsk media. År 2009 skrev exempelvis Keskiuomalainen en artikel med rubriken ”Sosiaalitudminen on osa oppimista” i vilken de argumenterar för att hemundervisningen hindrar barnen från att umgås med jämgamla och delta i skolans sociala sammanhang (Keskiuomalainen, 2009).

Hemundervisning i Finland syns inte bara i tidningar, radio och tv. Facebookgruppen *Kotiopetus/Homeschool*, som skapades i mars 2010, hade 07.01.2019 1208 medlemmar. I Finland finns även hemundervisarföreningarna *Suomen kotikoulutusyhdistys ry* och *Suomen kotiopettajat* på fasta Finland och *Ålands hemundervisarförening* på Åland. En del finländska hjälpmedel i form av stödmaterial och studier på internet har skapats specifikt med hemundervisare i åtanke. *Tiedonrakentajat* är en stödresurs som i första hand riktar sig till hemundervisade barn, men från vilken även barn i skolundervisning kan erbjudas stöd för ett mer självständigt arbete. I Finland kan man nuförtiden även avlägga hela grundutbildningen via den internetbaserade resursen *Feeniks-nettikoulu*. För

tillfället har skolan 62 inskrivna elever (personlig kommunikation, 08.01.2019). Ytterligare en internetbaserad resurs är *Kulkurikoulu*. Skolan presenterar sig som en skola för finländska barn som bor utomlands och som vill studera enligt den finländska läroplanen. Den riktar sig till hemundervisare och till barn som går i en lokal skola utomlands, men som vill komplettera sin utbildning med något ur den finländska läroplanen och då framförallt med modersmålet finska i åtanke.

Wiktorsson-Lång skriver i artikeln ”Lukas studerar i USA på Åland” (2017) om en av de hemundervisade ungdomarna på Åland som använder sig av en liknande internetresurs som de ovan beskrivna. Lukas Latz studerar på distans via en privat gymnasieskola i USA. Tidigare har han varit hemundervisad, men nu sköter han sina studier på egen hand via denna internetresurs. (Wiktorsson-Lång, 2017.)

3.3.4 Skolplikten i Sverige och skolflyktingarna på Åland

När den nya skollagen infördes i Sverige 2010 blev hemundervisning i princip omöjligt i landet och många familjer som ville hemundervisa sina barn valde att flytta till Åland. Man valde Åland på grund av liknande kultur, samma språk och närheten till hemlandet. ”De kallar oss skolflyktingar” lyder rubriken på en av alla de artiklar som skrivits om fenomenet (Sonck, 2016). Familjen som i artikeln kallas skolflyktingar är en av många familjer som i Sverige nekats att undervisa sina barn i hemmet och därför tvingats flytta till Åland.

Skollagen i Sverige (Utbildningsdepartementet, 2010:800) säger följande om skolplikten i kapitel 7:

2 § Barn som är bosatta i Sverige har skolplikt enligt föreskrifterna i detta kapitel.

4 § Skolplikten ska börja fullgöras i förskoleklassen. Därefter ska skolplikten fullgöras i grundskolan eller i den skolform där barnet tas emot enligt 5, 6 eller 7 §, om inte skolplikten fullgörs på något annat sätt enligt bestämmelserna i 24 kap.

19 § En elev i en skolform som avses i 17 § får på begäran av elevens vårdnadshavare befrias från skyldighet att delta i obligatoriska inslag i undervisningen om det finns synnerliga skäl. Ett sådant beslut får endast avse enstaka tillfällen under ett läsår.

20 § Den som har vårdnaden om ett skolpliktigt barn ska se till att barnet fullgör sin skolplikt.

21 § Hemkommunen ska se till att skolpliktiga barn som inte går i dess förskoleklass, grundskola eller grundsärskola på något annat sätt får föreskriven utbildning.

I samma lag i kapitel 24 i 23 § står det att ett skolpliktigt barn får genomföra skolplikten på annat sätt än i skolan (grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan) bland annat om det finns ”synnerliga skäl” för ändamålet. (Utbildningsdepartementet, 2010.) Tidigare i avhandlingen nämndes att dessa ”synnerliga skäl” utnyttjas och allt fler barn undervisas i hemmen på basen av diverse synnerliga skäl.

De första ”skolflyktingarna” kom till Åland år 2010. Familjen valde att flytta till Åland när man i Sverige höjde kraven för hemundervisning. (Lönqvist, 2010.) Enligt en artikel från år 2011 (Forsgård, 2011), dvs. ungefär ett år senare, hade ytterligare 6 familjer från Sverige och en från Danmark flyttat till Åland av samma orsak. Några år senare är familjerna nio till antalet och diskussionerna i ämnet ökar på Åland (Alberius-Forsman, 2015). Enligt SVT Nyheter var det år 2016 hela 25 familjer som flyttat till Åland för att hemundervisa (Sonck, 2016). Enligt nyhetsmagasinet Fokus är siffran fortfarande densamma år 2018 (Sundling, 2018). ÅSUB Utbildningsstatistik visar dock att antalet hemundervisade familjer har ökat markant sedan 2016. Enligt tabellen nedan fick 34 barn hemundervisning hösten 2016, och siffrorna var ungefär detsamma ett år senare. De senaste siffrorna från hösten 2018 visar däremot en stor ökning, och hela 58 barn hemundervisas på Åland. Om man jämför med för sex år sedan har antalet hemundervisade barn sjufaldigats. (ÅSUB Utbildningsstatistik, 2018.) Statistikcentralen skriver följande angående statistiken:

Hemundervisningen har ökat mycket, vilket tabell 5 visar. År 2012 fick 8 barn hemundervisning, i fjol var det 35 barn och hösten 2018 är antalet 58. Knappt tre fjärdedelar av dem bor i landskommunerna och drygt en fjärdedel i Mariehamn. (ÅSUB Utbildningsstatistik, 2018.)

Kön	År						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Totalt	8	8	18	23	34	35	58
Flickor	2	1	6	10	16	16	29
Pojkar	6	7	12	13	18	19	29

källa: ÅSUB Utbildningsstatistik

Figur 1. Antalet hemundervisade barn på Åland åren 2012-2018.

När man räknar med antalet åländska barn som får hemundervisning, de barn som går i skola utomlands och de barn som går i åländsk grundskola är totala antalet grundskoleelever 3003 (ÅSUB Utbildningsstatistik, 2018). I och med att antalet hemundervisade barn är 58, utgör de nästan 2 % av alla grundskoleelever.

På Åland har reaktionerna på den ökande hemundervisningen varierat. En av reaktionerna som uppstod i ett tidigt skede var tankar kring att införa skolplikt även på Åland. I och med självstyrelselagen har Åland rätt att bestämma om bland annat frågor som berör utbildning (Ålands landskapsregering, 1995.) Skoldirektör P-O Friberg menade i en nyhetsartikel år 2010 att den finländska lagen om läroplikt bottnar i en föräldrad syn på en skola i vilken det viktigaste är att man lär sig läsa, skriva och räkna, kunskaper man kan skaffa sig även i hemmet. Friberg anser att den moderna skolan lär ut kunskaper som sträcker sig långt utanför detta. Kunskaper som jämställdhet, demokrati och samarbete är svåra att lära ut i hemmet enligt Friberg, eftersom dessa kunskaper bäst lärs ut i samvaro och samspel med andra. På basen av detta ville man väcka frågan till diskussion i landskapsregeringen. (Björkroos, 2010.)

Reaktioner mot hemundervisning kom även från läraren och politikern Sara Kemetter. Hon menade att lagstiftningen kring hemundervisning borde ses över. Kemetter oroar sig över huruvida hemundervisningen uppfyller de krav som skolan ställer på att skapa delaktiga och socialt integrerade samhällsmedborgare, eller om risken för bildandet av marginaliserade minoritetsgrupper finns. Vidare framhäver hon att de svenska familjer som väljer att hemundervisa sina barn på sätt och vis utnyttjar den åländska lagstiftningen för att kunna säga nej till det svenska skolsystemet. Samtidigt tackar de nej också till det åländska skolsystemet, vilket de inte har någon erfarenhet av och vet därmed inte vad de

säger nej till. (Forsgård, 2011.) Tankarna har lett till diskussion, men läroplikten och rätten till hemundervisning har ännu inte ändrats i lagstiftningen.

Ålands lärarförening har begärt bättre kontroll över barn som får hemundervisning. De anser att landskapsregeringen bör ”... ta en aktivare roll i prövningen av vad barn lärt sig.” I praktiken innebär det här att lärarna önskar en blankett och material som beskriver hur prövningen ska gå till och ytterligare en blankett i vilken vårdnadshavaren bör beskriva hur hemundervisningen kommer att gå till. (Nya Åland, 2014.)

Hemundervisarna har enligt medierna varit nöjda med samarbetet med myndigheterna. ”Allt är 100 procent bra. Vi får det stöd vi behöver och ingen tittar snett på oss...” säger hemundervisare Mischa Hammarnejd i en artikel på Hem och Skolas hemsida (Forsgård, 2011).

4 Metod och genomförande

I detta kapitel redogörs för den empiriska undersökningen som genomförts bland hemundervisare. Inledningsvis presenteras avhandlingens forskningsansats och därpå följer en redogörelse över den datainsamlingsmetod som använts samt varför den lämpar sig specifikt för den här avhandlingen. Vidare beskrivs valet av informanter och undersökningens genomförande. Därefter presenteras bearbetningen av data, analysmetoden och slutligen diskuteras avhandlingen i relation till tillförlitlighet, trovärdighet, generalisering samt forskningsetiska aspekter.

4.1 Fenomenografi som forskningsansats

Fenomenografi är en kvalitativ forskningsansats som strävar till att ge svar på frågor som berör tänkande och lärande. Ansatsen utvecklades av Ference Marton, svensk professor inom utbildningsväsendet, tillsammans med en forskningsgrupp vid Göteborgs Universitet. (Marton, 1990, s. 141.) Idén kom ursprungligen från Marton och hans vilja att förstå lärande ur elevens perspektiv (Newby, 2010, s. 510). Marton menar att en individs agerande i sin omvärld beror på vilket sätt hen uppfattar sin omvärld. För att kunna förstå hur en människa handskas med någonting i sin omvärld måste vi alltså förstå hur hen uppfattar den. Det centrala begreppet inom fenomenografin blir således *uppfattningar*.

I och med att olika människor erfar olika saker på olika sätt blir objektet för forskningen variationer i uppfattningar av olika fenomen. Fenomenografin vill beskriva dessa uppfattningar och variationerna inom dem samt belysa det faktum att människor kan erfara samma fenomen på olika sätt. (Marton och Booth, 2000, s. 146–147.) Grundläggande är att skilja mellan hur någonting är och hur någonting uppfattas vara. Uppfattningar är något som således studeras ur ett andra ordningens perspektiv. (Larsson, 1986, s. 12.) Fenomenografin strävar alltså till förståelse för hur individer uppfattar sin omvärld. Speciellt när det kommer till lärande och pedagogik (Marton och Booth, 2000, s. 147). Ansatsen hävdar inte att det enbart finns en verklighet, utan är öppen för andra möjligheter verkliga för olika individer (Newby, 2010, s. 509–510).

Enligt Newby (2010) är alla datainsamlingsmetoder användbara inom fenomenografisk forskning. Han betonar dock vikten av god interaktion mellan forskare och informant oavsett vilken metod som används. Parterna emellan krävs förståelse och överenskommelse för att data i slutändan ska vara genuin och för att forskaren ska förstå data. (Newby, 2010, s. 509–510.) Trots att alla metoder är användbara är det ändå intervjun som traditionellt sett dominerat inom fenomenografisk forskning. Centralt för fenomenografiska intervjuer är att frågorna är så öppna som möjligt för att informanten själv ska få välja från vilket håll och på vilket sätt hen ska närma sig frågan. Den dimension av frågan informanten väljer att tangera är således betydelsefull data. Marton beskriver att även fast intervjuerna inledningsvis följer samma frågor kan olika intervjuer i slutändan gå lite olika vägar. När intervjuerna transkriberats bör de analyseras. Inom fenomenografin finns inte någon särskild analysmodell att följa liksom det inte heller finns någon särskild fenomenografisk forskningsteknik. Orsaken till detta ligger i ansatsens kvalitativa karaktär. (Marton, 1990, s. 154.)

Fenomenografi bör ej förväxlas med fenomenologi. Även om båda forskningsansatser utgår från underökning av erfarenheter skiljer sig ansatserna åt i sättet att se på dessa. Där fenomenografin lägger fokus vid variationer i att uppfatta fenomen och variationernas olika aspekter, strävar fenomenologin snarare till att hitta det gemensamma, essensen, av det erfarna. Variationerna fenomenografin vill undersöka är inte oändliga, de är inte heller slutna till ett visst antal, men nog begränsade. (Marton och Booth, 2000, s. 152–153.)

Valet av ansats stöder avhandlingens syfte, eftersom syftet med avhandlingen är att studera hemundervisning som ett alternativ till skolundervisning och samtidigt undersöka hemundervisande vårdnadshavares motiv till valet av hemundervisning. Den fenomenografiska ansatsen lämpar sig väl för förestående avhandling i och med att jag med mitt syfte även intresserar mig för på vilket sätt hemundervisare i grunden uppfattar fenomenet lärande. Jag strävar till att se variationerna i deras sätt att uppfatta lärande, men även hur dessa variationer varierar i förhållande till den uppfattning skolundervisningen har. När jag fått reda på hur hemundervisarna uppfattar sin omvärld tar jag steget vidare för att undersöka hur de praktiserar sina uppfattningar. Det vill säga, först erhåller jag kunskap om deras motiv till hemundervisning och deras syn på lärande, och sedan tar jag

reda på hur detta rent praktiskt ser ut i deras hemundervisning. Ansatsen går in något på den fenomenologiska sidan i resultatkapitlet och resultatdiskussionen (se kapitel 5 och 6.2) när även likheter informanterna emellan presenteras.

4.2 Metodval

Det som avgör metodvalet är forskningsproblemet och det syfte och forskningsfrågor som formulerats på basen av forskningsproblemet. Enligt Stukát (2012) bör metoden vara relevant och lämplig för det specifika forskningsproblemet eftersom olika metoder löser olika problem. Lämpligheten och valet av metod avgörs enligt Denscombe (2018) av fyra saker. För det första bör metoden passa forskningsansatsen. För det andra bör man beakta metodens styrkor och svagheter i relation till avhandlingens syfte och göra valet med detta i åtanke istället för att sträva efter att hitta en metod överlägsen alla andra. För det tredje bör man komma ihåg att metoder även går att kombinera och för det fjärde att inse att typiska metoder som används inom kvantitativ forskning även går att använda inom kvalitativ forskning och vice versa. (Denscombe, 2018, s. 240–241.) För att samla in data till den här studien valdes intervju som metod, mer specifikt semistrukturerad intervju.

4.2.1 Intervju som datainsamlingsmetod

Valet av intervju som datainsamlingsmetod gjordes på basen av avhandlingens forskningsproblem, dess syfte och forskningsfrågor. Metoden ansågs relevant för denna avhandling med tanke på avhandlingens syfte och den forskningsansats som valts. Intervju som metod lämpar sig väl för undersökningar som vill studera åsikter, uppfattningar, känslor och erfarenheter samt ytterligare förstå dessa fenomen på djupet i samband med en mer omfattande redovisning (Denscombe, 2018, s. 268). Intervjuns styrkor ansågs för avhandlingens syfte vara överlägsna dess svaga sidor och valdes till stor del med tanke på möjligheten till fria berättelser.

Intervju valdes som datainsamlingsmetod bland annat för dess möjlighet till flexibilitet i datainsamlingen. Liksom ovan redan nämnt valdes metoden även för att få fram en narrativ redogörelse. Jämfört med exempelvis en enkät ger intervjun responsen från informanterna fler dimensioner. I en intervju har forskaren möjlighet att ställa följdfrågor och kan då även läsa av mimik, känslor och kroppsspråk. Forskaren har således möjlighet att gå djupare in på de ämnen hen är intresserad av. Något exempelvis en enkät eller en uppsats inte ger utrymme för på samma sätt. (Bell och Waters, 2016, s. 189.)

I och med att forskningsfrågorna riktas mot specifika teman behövde även intervjun vara riktad på något sätt. Den semistrukturerade intervjun inrymmer både struktur och flexibilitet och valdes därför som intervjutyp. En semistrukturerad intervju innebär att intervjufrågorna till en början är desamma för alla informanter och att dessa frågor är skapade på förhand. (Gillham, 2008, s. 103.) Intervjuaren har en lista med ämnen och frågor som hen vill få svar på (Denscombe, 2018, s. 269), men utrymme för följdfrågor i relation till informantens svar finns. Möjligheten att ställa följdfrågor bidrar till att säkerställa att alla intervjuer i slutändan täcker samma områden även fast de ursprungliga frågorna inte direkt gett svar på det efterfrågade. (Gillham, 2008, s. 103.) Intervjuaren kan även vara flexibel vad gäller frågornas ordningsföljd och informanten ges utrymme för vidareutveckling av de frågor som ställs (Denscombe, 2018, s. 269). Viktigt är dock att frågorna som ställs är av öppen karaktär, dvs. att svarets riktning förblir öppen för informanten. Strukturen medför kvalitetsrik data, vilket i denna avhandling var eftersträvansvärt. Ytterligare strävar den semistrukturerade intervjun till att avsätta ungefär lika lång tid för alla intervjuer. (Gillham, 2008, s. 103.) I förestående avhandling var den planerade tiden för intervjun 30-60 minuter. Samtliga intervjuer överskred 30 minuter, men hölls inom ramen för 60 minuter.

Intervjufrågorna skapades på basen av avhandlingens syfte och forskningsfrågor. Forskningsfrågorna ledde mig vidare in på vilka områden jag är intresserad av att ta reda på mer kring. Gillham (2008, s. 40–41) anser att ett första steg i formuleringen av intervjufrågor kunde vara att fundera kring vilka områden man är intresserad av och därefter skriva ner alla frågor som dyker upp i relation till dessa. För att relatera till ett vidare sammanhang och spinna vidare på olika ämnen bör frågorna även skapas på basen

av den kunskap forskaren redan har inom området. Det kan således löna sig att göra en noggrann litteraturgenomgång innan frågorna skapas. Nästa steg är sedan att strukturera dessa frågor under olika teman och att ytterligare organisera dessa i en logisk narrativ ordning. (Gillham, 2008, s. 40–41.) Språket i frågorna är inte lika viktigt att fundera på som i formulering av enkätfrågor, men däremot bör frågorna inte vara ledande eller värderande eller obegripliga för informanten (Bell och Waters, 2016, s. 191).

Frågorna skapades således genom att jag skrev ner de frågor jag var intresserad av och därefter strukturerade jag frågorna under några rubriker. De frågor som berörde samma tema hamnade således under samma rubrik. Underrubrikerna med frågor strukturerades vidare upp så att frågorna skulle följa på varandra på ett naturligt sätt där olika ämnen kunde tänkas leda till varandra. Till den första forskningsfrågan skapades tre temaområden: *valet, lärande och hemundervisning kontra grundskola*. Till dessa områden skapades sedan tillhörande frågor. Till den andra forskningsfrågan skapades inte några temaområden utan enbart frågor. I formuleringarna strävade jag till att vara så tydlig som möjligt, men fick trots det förtydliga mig med exempel i vissa fall. Exemplifiering för att förtydliga är enligt Bill och Waters (2016, s. 191) befogat att utnyttja i sådana fall. Frågeformuläret användes sedan som öppen intervjuguide med möjlighet för följdfrågor.

4.3 Val av informanter och undersökningens genomförande

I den här studien valde jag att undersöka hemundervisare på ett särskilt område, det vill säga Åland. Åland valdes på grund av den täta koncentrationen hemundervisare koncentrerade till ett litet område i Finland. De flesta av dessa hemundervisare är inte ålänningar, utan de är så kallade skolflyktingar från Sverige. Informanterna handplockades inte, utan valdes på basen av vem som anmält intresse. Jag kontaktade Ålands hemundervisarförening (ÅHUF) med en förfrågan om de kunde publicera nedanstående meddelande på sin facebook-sida, alternativt skicka ut samma meddelande per e-post till sina medlemmar. Meddelandet löd:

Hej,

Jag heter Francine Eriksson och studerar till klasslärare vid Åbo Akademi i Vasa. Jag är intresserad av lärande eftersom det är en fascinerande livslång process och något som aldrig slutar. Lärande kan ske på många olika sätt och olika människor kan ha väldigt olika syn på hur lärande sker och på vilket eller vilka sätt det sker bäst. För tillfället intresserar jag mig för hemundervisning och lärande i en sådan miljö. Jag har därför valt att skriva min magisteravhandling på det temat. På Åland har antalet hemundervisare ökat de senaste åren och i och med att jag själv kommer från Åland tänkte jag att det passar bra att göra min undersökning här.

Till undersökningen skulle jag behöva 6-8 vårdnadshavare från olika familjer som skulle vilja ställa upp på intervju. Det enda kravet är att man har hemundervisat ett eller flera barn under minst ett år. Intervjun skulle ta ca 30 min – 1 timme och äga rum i Mariehamns Stadsbibliotek nu i augusti 2018. Om du är intresserad vänligen skicka ett mail till francine.eriksson@abo.fi och anmäl ditt intresse.

Tack!

Mvh, Francine

Fyra personer svarade på mitt meddelande självmant. Därefter försökte jag ytterligare få kontakt med några till, vilket resulterade i att ytterligare en informant var villig att ställa upp på intervju. Informanterna är således fem till antalet. Jag kontrollerade att de uppfyllde kravet om att ha hemundervisat minst ett år och inledde därefter diskussioner kring möjliga tidpunkter för intervjun.

Denscombe (2018) menar att ett urval görs för att inte behöva undersöka en hel undersökningspopulation. Grundläggande vid valet av urval är att insamlade data från informanterna kan ge forskaren relevanta upptäckter utan att hen behöver samla in data från hela undersökningspopulationen. (Denscombe, 2018, s. 57.) Urvalet ska dessutom "... helst vara heterogent inom den givna homogeniteten." Undersökningspopulationen bestod i denna avhandling av hemundervisare och urvalet ur denna grupp gjordes enligt ovanstående. Trost (2010) menar ytterligare att antalet informanter bestäms på basen av avhandlingens syfte och den tid samt de resurser som finns tillgängliga. Trost rekommenderar ett relativt få antal intervjuer, förslagsvis mellan fyra och åtta till antalet, eftersom ett för stort datamaterial lätt blir svårhanterligt i och med att helheten med

relevanta detaljer kan bli svåra att urskilja. (Trost, 2010, s. 137, 143.) Med bakgrund i dessa aspekter ansåg jag att fem informanter var ett tillräckligt urval för denna studie.

Informanterna har i denna avhandling fått fingerade namn för att skydda deras identitet. Namnen som används följer för enkelhetens skull alfabetisk ordning och har namngetts: Alma, Brita, Christian, Diana och Elsa. För att få en översikt över den grupp informanter jag intervjuat samlade jag även vid intervjutillfället in basuppgifter av informanterna. Basuppgifter jag ansåg att kan ha, men behöver inte ha en betydelse för resultatet. Basuppgifterna ingår inte i intervjuguiden, utan samlades in separat. Översikten presenteras i tabellen nedan.

Informantens kön (kvinna, man, annan):	4 kvinnor, 1 man
Informantens ålder:	34 – 54
Antal barn per familj:	2 – 6
Antal barn som hemundervisades per familj när datainsamlingen gjordes:	1 – 2
Erfarenhet av att hemundervisa (antal år):	1 – 18 år

Figur 2. Basuppgifter om de fem informanterna.

I undersökningen deltog således fler kvinnor än män. Informanternas ålder varierade, vilket medförde att informanterna hade barn i varierande åldrar och således hade de även olika mycket erfarenhet av att hemundervisa. Gemensamt för alla familjer var att de antingen hade ett eller två barn som var i läropliktig ålder och som hemundervisades vid tidpunkten då undersökningen gjordes.

Undersökningen genomfördes under augusti månad 2018. Tre av intervjuerna gjordes i informanternas hemmiljö, en intervju gjordes på det kommunala biblioteket och en intervju gjordes via e-post. Valet av plats anpassades efter informantens önskemål. Innan intervjuerna inleddes ville jag säkerställa att informanterna var medvetna om vad de ställde upp på och att jag hade deras samtycke till deltagande i studien. Det gjorde jag

genom att både berätta muntligen och genom att ge en informationsblankett med min underskrift. Jag berättade att undersökningen ingår som en del av min magistersavhandling vid Åbo Akademi, att temat för avhandlingen är hemundervisning och att informantens identitet kommer att förbli anonym och uppgifterna konfidentiella. Informanterna kände även till mitt fullständiga namn och hade även tillgång till mina kontaktuppgifter. Informanterna hade tidigare gett sitt samtycke skriftligen när de tog kontakt och valde att ställa upp och gav sedan även muntligt samtycke vid intervjutillfället. Ovanstående uppgifter gjordes i enlighet med Gillham (2008, s. 31).

Intervjuerna spelades in på två olika inspelningsapparaturer för att säkerställa att åtminstone en inspelning skulle vara lyckad. Intervjuerna varierade i längd, där den kortaste intervjun var ca 39 minuter lång och den längsta ca 58 minuter lång. En av informanterna fick personliga hinder vid intervjutillfället och en lång tid därefter. Hen kunde därför inte personligen delta i en intervju. Informanten ville dock gärna delta i studien och erbjöd sig att svara på frågorna skriftligt via e-post korrespondens. Jag skickade frågorna åt informanten och hen svarade skriftligen i ett dokument.

När datainsamlingen var gjord, transkriberades intervjuerna. Längden på transkriptionerna varierade slutligen mellan 6 och 10 sidor datorskriven text. Därefter analyserades materialet med hjälp av narrativ analys. Vid analysen upptäckte jag att två av informanterna pratat väldigt mycket omkring frågan jag ställde och jag fick kontakta dem igen för att be dem förtydliga sitt svar. Denna korrespondens gjordes via e-post.

4.4 Bearbetning och analys av data

Enligt Denscombe (2018) ser analysprocessen oftast likadan ut oberoende av om det handlar om kvantitativ eller kvalitativ data. Skillnader i analysen finns, men överlag brukar analysen följa fem steg: *1. Iordningställande av data, 2. inledande utforskning av data, 3. analys av data, 4. framställning och presentation av data och 5. validering av data.* (Denscombe, 2018, s. 344.) I min analys innebär det första steget transkribering av intervjuer, det andra steget genomläsning av intervjuer parallellt med anteckningar och

kommentarer, det tredje steget analysering med hjälp av narrativ analys, det fjärde steget en skriftlig tolkning och redovisning och slutligen det femte steget en resultatdiskussion i relation till teori.

Analysprocessen inleds med transkriberingen och dess utformning (Gillham, 2008, s. 172). En transkribering är en nedskrivna intervju. Transkriptionsprocessen inrymmer dock redan en hel del tolkning. I en omskrivning av en intervju till en text går den mänskliga röstens egenskaper med exempelvis betoningar och tonläge förlorade, vilket är viktigt att bevara i tanken vid transkriptionen i och med att ordens betydelse lätt kan förändras när dessa dimensioner utesluts. I vissa fall kan det till och med löna sig att i texten markera på vilket sätt informanten uttryckte sig för att inte tappa ordens verkliga betydelse vid en senare analys. (Gillham, 2008, s. 165.) I denna avhandlingens transkriptioner har informanternas uttalanden innefattat tilläggsklamrar för att förtydliga informantens känsla i uttalandet, exempelvis [*skrattar*]. Transkriptionerna är dock gjorda av samma person som samlade in data och som även skriver denna avhandling, det vill säga mig, vilket är en fördel i den kommande analysprocessen. När forskaren själv gjort allt arbete bakom kan hen ta med sig de sociala och emotionella aspekterna samt ovanstående dimensioner till analysen av utskriften, vilket underlättar i analyskedet. (Kvale och Brinkmann, 2014, s. 217–221.)

Avhandlingens syfte var inte att analysera det språk informanterna använde sig av i muntligt tal och språket var inte heller tänkt att fungera som grund för samtalsanalys eller liknande. Fokus låg istället på meningen i det uttalade. Uttalandena har därför mestadels transkriberats ordagrant. I vissa fall har ord skrivits med skriftspråk för att göra texten mer förståelig och de delar som gått utanför ramarna för avhandlingens syfte har sållats bort. (Kvale och Brinkmann, 2014, s. 217–221, 268.) Tveksamheter och upprepningar kan uteslutas ur transkriptionen om de inte tillför något till det uttalade (Gillham, 2008, s. 169). Tankepauser så som ”hm...” och upprepningar så som ”och...” eller ”som...” har således uteslutits i transkriptionerna.

I transkriptionerna bör det vara markerat på något sätt vem det är som pratar och om talet inte gick att urskilja på inspelningen bör även detta markeras på något sätt (Gillham, 2008, s. 169). I förestående avhandling markerades intervjuaren enligt ”FE” och informanterna

enligt "I1", "I2" och så vidare. De delar där informantens tal inte gick att urskilja har markerats med tre frågetecken enligt följande "???". När alla transkriptioner är gjorda bör man gå igenom dem och kontrollera att de är enhetliga och följer de principer man lagt upp. Detta gör man även för att erhålla en känsla för innehållet i materialet, vilket samtidigt kommer att leda till att man som forskare identifierar teman som man sedan kommer att ha nytta av när den mer ingående analysprocessen börjar. (Gillham, 2008, s. 170.) När transkriptionerna var gjorda läste jag således igenom materialet. Transkriptionerna var enhetliga och jag kunde istället mer eller mindre omedvetet fokusera på innehållet, likheter och olikheter intervjuerna emellan.

4.4.1 Narrativ analys

Ahrne och Svensson (2016, s. 221) menar att en undersökning med kvalitativa data ofta innebär en stor mängd data att analysera. Ur denna stora mängd data är det forskarens uppgift att se det väsentliga, identifiera mönster och sortera data på ett ändamålsenligt sätt samt reducera data utan att eliminera material som är betydande för att kunna ge en god bild av insamlade data. Detta ses ofta som den största utmaningen inom forskning med kvalitativa data. Vid intervjuanalys handlar detta om att forskaren lyckas urskilja kärnan i de berättelser informanterna gett vid intervjutillfället och att hen bevarar detta i analysen samt presentationen av de slutliga berättelserna.

I denna avhandling har narrativ analys använts som analysmetod. Ordet narrativ innebär någon typ av berättelse (Denscombe, 2018, s. 411). Valet av narrativ analys som metod ligger i viljan att fokusera på informanternas personliga berättelser kring de för avhandlingen intressanta temana. Dessa personliga berättelser återfinns bland datamaterialet som resultat av intervjuerna. I och med att intervjun var upplagd på ett sätt som inte gav informanten möjlighet att berätta en sammanhängande historia har de olika berättelserna, eller svaren, i varje intervju sammanställts till mindre sammanhängande återberättelser i resultatredovisningen. Detta i enlighet med bland annat Kvale och Brinkmann (2014, s. 268–269).

Det finns många olika sätt att analysera narrativer. Murray (2015) presenterar en analysmodell uppdelad i två faser, en deskriptiv fas och en tolkande fas. Den deskriptiva fasen går ut på att forskaren bekantar sig med datamaterialets struktur och innehåll, identifierar de centrala delarna ur berättelserna och sammanfattar dessa. Genom en noggrann genomläsning av varje enskilt narrativ identifierar forskaren samtidigt även likheter och skillnader i utsagorna. På basen av detta kan forskaren sedan skapa koder vilka i sin tur ytterligare kan förtydliga framkomna resultat ur varje enskild berättelse. Den andra fasen, den tolkande fasen, innebär att forskaren diskuterar berättelserna i relation till den teoretiska referensramen. I denna fas bör forskaren se berättelserna ur ett vidare perspektiv för att kunna tolka data. (Murray, 2015, s. 94–95.)

Analysmetoden i denna avhandling kan liknas vid den metod Murray (2015) beskriver. I analysen började jag med att läsa igenom transkriberingarna och identifiera de centrala delar som gav svar på forskningsfrågorna. Det centrala innehållet sammanfattades sedan till narrativer. Narrativerna gjordes separat för varje informant och texterna delades upp enligt forskningsfrågorna så att varje informant har två berättelser till första forskningsfrågan och en berättelse till andra forskningsfrågan. Varje berättelse förtydligas med citat av informanten för att ytterligare förtydliga informantens tankar och för att ge läsaren ett genuint intryck. Citaten är inte alltid ordagranna, utan en del talspråk, tankeutfyllnadsord och liknande har skrivits om eller tagits bort för att underlätta för läsaren. Ordagranna citat ansågs inte nödvändiga eftersom syftet inte varit att analysera det språk informanterna använt och ordagranna formuleringar ansågs inte heller ha betydelse för innehållet. (Trost, 2010, s. 157.) Avslutningsvis sammanfattas resultaten av forskningsfrågorna med en sammanfattande text för att ytterligare förtydliga resultaten. Motiven bakom valen har även förtydligats med en figur där motiven framställs i form av koder. Murrays (2015) andra fas, den tolkande fasen, sker i förestående avhandling i resultatdiskussionen (se kapitel 6.2).

4.5 Tillförlitlighet, trovärdighet, forskningsetiska aspekter och generalisering

Tillförlitlighet, eller reliabilitet, och trovärdighet, eller validitet, är två viktiga aspekter i forskning. Begreppen tillförlitlighet och reliabilitet liksom begreppen trovärdighet och validitet betyder egentligen samma sak. Bland forskare inom olika områden förekommer en diskussion om vilka av dessa begrepp som egentligen ska användas. Traditionellt sett används reliabilitet och validitet inom forskning som resulterar i kvantitativ data, medan tillförlitlighet och trovärdighet hör hemma i forskning som resulterar i kvalitativ data. (Kvale, 1997, s. 208–209.) I och med att det här är en undersökning med kvalitativ data har jag valt att använda begreppen tillförlitlighet och trovärdighet.

Tillförlitlighet och trovärdighet

För att undersökningen ska vara tillförlitlig och trovärdig krävs att forskningen gått rätt till både empiriskt och etiskt. Som forskare vill man vara säker på att man undersöker det man ämnade undersöka och utifall någon annan forskare skulle utföra samma undersökning skulle resultaten bli desamma. (Newby, 2010, s. 121.)

Att en studie är tillförlitlig innebär att resultaten av undersökningen är oföränderliga så länge allt övrigt förblir detsamma (Newby, 2010, s. 121). Det här innebär med andra ord att resultaten förblir de samma oberoende av vem som utför undersökningen och när undersökningen utförs, förutsatt att förhållandena är de samma (Kvale, 1997, s. 213). Tillförlitligheten är således kvaliteten på mätinstrumentet (Stúkat, 2012, s. 133). I och med det semistrukturerade intervjuformatet skulle troligtvis resultaten bli de samma oavsett vem som utför undersökningen, så länge forskaren strävar efter svar på forskningsfrågorna. Däremot medför möjligheten för forskaren att ställa följdfrågor att resultaten skulle kunna innehålla nyansvariationer om forskaren vore någon annan än mig själv.

Ytterligare risker i tillförlitligheten som finns i min undersökning berör bland annat frågorna. Hur informanterna tolkar frågorna och hur jag som forskare tolkar deras svar är två faktorer. En annan faktor ligger hos informanterna, deras personlighet, inställning och attityder gentemot undersökningen men också deras rådande dagsform kan påverka deras svar. (Stúkat, 2012, s. 133–134, s. 48.) För att minska dessa risker och öka tillförlitligheten funderade jag noga på formuleringen av intervjufrågorna. Viktigt var att frågorna var ställda på ett tillräckligt tydligt sätt, så att informanten förstod vad frågan gällde. Det här gjorde jag bland annat genom att försöka hålla frågorna korta, rikta dem specifikt till informanten genom att använda ”du” i frågan och genom att exemplifiera vid behov. Vidare funderade jag även flera gånger på om frågorna är ställda på ett sådant sätt att jag får svar på mina forskningsfrågor.

En hög tillförlitlighet innebär dock inte att trovärdigheten automatiskt blir hög (Stúkat, 2012, s. 134). Om en undersökning är trovärdig innebär det att den verkligen undersöker det den var avsedd att undersöka (Newby, 2010, s. 121). Graden av trovärdighet avgörs av i hur hög grad forskningsrapporten återger det som verkligen sades i intervjuerna. Som forskare är det oundvikligt att reducera data för att identifiera det väsentliga. Forskaren tvingas tolka data och eliminera data under processens gång, vilket således utgör en riskfaktor för trovärdigheten. (Gillham, 2008, s. 172.)

För att säkerställa undersökningens trovärdighet behövde jag bland annat ställa intervjufrågorna på ett, för min undersökning, ändamålsenligt sätt. I undersökningen ställdes därför frågor konstruerade på basen av avhandlingens syfte och forskningsfrågor. Eftersom jag ville få svar på mina två forskningsfrågor behövde jag ställa frågor som täcker de områden de frågorna omfattar. Exempelvis till forskningsfråga 1 – Hur motiverar vårdnadshavarna valet av hemundervisning och vilken syn på lärande ligger bakom dessa resonemang? – formulerades frågor som täckte båda delar av frågan, det vill säga valet men även synen på lärande. Se bilaga: Intervjufrågor. För att undvika att data skulle gå förlorad under arbetsprocessens gång har jag gjort en noggrann transkribering och läst igenom de utskrivna intervjuerna ett flertal gånger. Den narrativa analysen och presentationen med informanternas egna citat ger även ett mervärde till innehållet som jag som forskare inte annars kunnat ge (Gillham, 2008, s. 172).

Forskningsetiska aspekter

Undersökningens etiska principer är en annan viktig del av forskningen. Informanterna har rättigheter som utgör ett skydd åt dem och som samtidigt ställer krav på forskningen. Detta krav brukar kallas för individskyddskravet. Stukát (2012, s. 139) delar in kravet i fyra huvudkrav: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. *Informationskravet* innebär kort sagt att alla parter som är involverade i studien bör få all den information de har rätt till. I min undersökning innebär det här att jag presenterade mig, min avhandling och vilket universitet jag studerar på för alla informanter. Jag informerade dem ytterligare om att jag spelar in intervjun med två olika apparater.

Samtyckeskravet innebär i stort att de som medverkar i undersökningen måste ge sitt samtycke till sitt deltagande (Stukát, 2012, s. 139). Detta förverkligades genom att deltagarna gav sitt samtycke när de självmant valde att ställa upp på intervjun och när de fortsättningsvis valde att ställa upp efter att jag presenterat undersökningen närmare och gett dem ett skriftligt löfte från min sida. Det tredje kravet, *konfidentialitetskravet*, rör hänsyn till respondenternas anonymitet (Stukát, 2012, s. 139). Deltagarna i denna forskning ombads att berätta bakgrundsuppgifter där bland annat ålder, familj och arbete framkom. Detta enbart för att jag som forskare skulle få en överblick över gruppen informanter. I avhandlingen framkommer dock inte vilken informant som är vilken ålder och inte heller exakt vem som ingår i hens familj. Detta för att Åland är ett litet ställe, antalet hemundervisare är inte många och om dessa uppgifter skulle skrivas ut skulle det troligtvis gå att identifiera informanterna ganska snabbt.

Det sista kravet är *nyttjandekravet*, vilket har att göra med användningen av insamlade data och framkomna resultat (Stukát, 2012, s. 138–140). Avhandlingen följer kravet i och med att insamlat material endast kommer att användas för forskningsändamål. Ytterligare har aspekten med eventuell plagiering tagits i beaktande och avhandlingen innehåller alltid referenser till litteratur när så är befogat.

Generalisering

Med generalisering avses i vilken grad studiens resultat kan generaliseras på andra personer, situationer, händelser och fall. I kvantitativ forskning är generalisering ett mått på hur väl resultatet kan generaliseras på en hel population eller på en sådan grupp man valt att undersöka. I kvalitativ forskning har man istället utvecklat tre olika underbegrepp som förklarar hur generalisering kan användas i kvalitativ forskning. Analytisk generalisering innebär att resultatet blir ett nytt perspektiv, ett slags arbetshypotes om vad som kan tänkas hända i en liknande situation. Situerad generalisering innebär att det med hjälp av resultatet, som ofta består av nya tolkningar, begrepp och beskrivningar, gör det möjligt att uppmärksamma och känna igen nya fenomen i omgivningen. Användargeneralisering innebär att läsaren tolkar resultatet och själv bestämmer från fall-till-fall vad som stämmer respektive inte stämmer in i hens situation. (Fejes & Thornberg, 2009.)

I förestående studie kan jag inte generalisera och säga att alla hemundervisare på Åland har samma motiv till valet av hemundervisning som de fem informanter jag har intervjuat, även om en del av informanterna hade liknande motiv. Synen på lärande går att generalisera på så sätt att alla hemundervisares syn på lärande på något sätt skiljer sig från den syn skolundervisningen har. Skillnaden behöver trots allt inte vara oerhörd, men någonstans har man olika syn. Däremot går det att generalisera sättet på vilket hemundervisarna hemundervisar i och med att alla familjer är unika och alla gör på sitt eget sätt.

5 Resultat

I det här kapitlet presenteras resultaten av den empiriska studien. Det övergripande syftet med avhandlingen är att studera hemundervisning som ett alternativ till skolundervisning och samtidigt undersöka hemundervisande vårdnadshavares motiv till valet av hemundervisning. Resultatredovisningen följer forskningsfrågorna både gällande innehåll och inbördes ordning. Resultaten presenteras i form av återberättelser med citat. Dessa återberättelser presenteras som individuella narrativer, vilka konstruerats av mig på basen av transkriptionerna av intervjusamtalen med varje informant. Citaten är kursiverade för att förtydliga dem för läsaren.

5.1 Hur motiverar vårdnadshavarna valet av hemundervisning och vilken syn på lärande ligger bakom dessa resonemang?

I intervjun ställdes frågor relevanta för specifikt den första forskningsfrågan. Frågorna rörde valet att hemundervisa, synen på lärande, erfarenheter av lärande samt frågor kring hemundervisning kontra skolundervisning. Forskningsfrågan delas nedan in i två teman. Det första temat har underrubriken ”Motiven bakom valet” och det andra temat har underrubriken ”Syn på lärande”. Resultaten presenteras skilt för varje informant med informantens fingerade namn som underrubrik.

5.1.1 Alma

Motiven bakom valet

Almas barn har alla blivit hemundervisade. Alma menar att det är svårt att avgöra hur många år hon hemundervisat barnen eftersom hemundervisningen är något som pågått under hela barnens uppväxt, men om hon räknar från när läroplikten inleds tills dess att den avslutas i relation till alla barnen så uppskattar hon åren till ca 15.

Alma berättar att valet att hemundervisa växte fram gradvis. *Jag tror att det hela började med att jag gick igenom ganska mycket kriser när jag var yngre, 25 år, som var jätte bra. Jag mognade i det. Jag hade turen att göra det innan barnen började skolan.* Utöver att Alma växte som person såg hon en dokumentär om en skola i Danmark. Den här skolan hade inte några prov eller betyg, de arbetade tematiskt och över åldersgränserna i en skola där barnen gavs mycket eget ansvar redan i tidig ålder. *Jag blev väldigt fascinerad av det. Det kändes som en fantastisk skola och alla kändes väldigt nöjda.* Hon tänkte att den dag hon får egna barn ska de gå i den här skolan. När barnen kom bodde familjen i Sverige och där fanns ingen sådan skola. Alma var inte heller nöjd med det utbud av skolor som fanns i Sverige. *Det låg i bakhuvudet att jag inte var helt nöjd med det som fanns, utbudet. Vi kikade på Waldorf, men där var det annat som jag kände... fritt på ett sätt, men jätte bestämt på ett annat. Sen kikade jag lite på Montessori skolor, också spännande. Det var ju väldigt individuellt. De jobbade mycket för sig själva och koncentrerat på förmiddagarna och så lekte de fritt på eftermiddagarna.*

Trots att Alma gillade vissa aspekter av skolorna kände hon ändå att deras arbetssätt inte skulle passa familjens levnadsstil. *När hen [äldsta barnet] började bli i skolålder, då passade inte sättet med de här ramarna, alltså åtta till fem, det passade inte oss.* Bakom valet låg även Almas barns egen vilja. *Hen var inte så intresserad av att göra det just så här.* När ingenting kändes rätt fick familjen ett tips om hemundervisning, som då hette enskild skolgång. Alma kollade upp det och fastnade snabbt för idén.

Familjen började hemundervisa barnen i Sverige, men tvingades på grund av lagändringen 2011 att flytta till Åland. Alma trivs jätte bra på Åland, men berättar att resan inte bara varit fysisk utan även omfattande rent praktiskt med ordnande av arbete och andra existentiella frågor, men även mentalt. När de kom till Åland räckte det med en anmälan till myndigheterna och därefter inleddes samarbetet. Alma konstaterar att kontakten till myndigheterna fungerar utan problem. *Det har fungerat helt fantastiskt. De säger att vi har förändrat deras liv. Det har varit enbart positivt.*

Alma själv har fullgjort läroplikten i en grundskola och andra stadiet vid ett gymnasium. Därefter har hon avlagt studier både inom yrkesutbildningsenheten och inom den privata sektorn. För tillfället arbetar hon som egenföretagare samtidigt som hon är kommunalt

anställd för olika uppdrag. Alma tror inte hennes egen lärandebakgrund påverkat hennes val av hemundervisning. Hon konstaterar att hon själv hade en helt vanlig skolgång. Däremot framhåller hon relationen till mamman som en viktig del som kan ha påverkat valet. *Hon gav mig någonting som jag tror var ovärderligt, och det var tid. Det tror jag påverkat mig mycket.*

Syn på lärande

Alma berättar att hennes barn lärt henne mycket om hur en människa lär sig. Hon har även tittat tillbaka på sig själv och konstaterat att lärande bör ske i en kravlös miljö. En miljö som trots det inte är ansvarslös och i vilken det finns någon slags ledning. *Jag tror just det här med unschooling inte får missförstås så att det blir att man tror att det är någon slags försummande och att barnen springer utan att det finns någon ledning, utan det är tvärtom. Det finns mycket ledning, men den finns där när man själv behöver den. I samband med detta tror hon även på lekens betydelse för lärandet.*

Det som Alma trots allt ser som det viktigaste i lärandet är goda och trygga relationer mellan den lärande och den som lär ut. *Sen så tror jag hela grunden i lärande handlar om relationer. Vad vi har för trygghet med och tillit till den som lär ut.* Hon beskriver att man lär sig någonting när man är mogen att ta till sig kunskap och att mognaden sker snabbare i en trygg miljö i vilken det finns en entusiasm för lärande och där man känner ett förtroende till den som lär ut. De lärare hon själv minns från skoltiden hade lyckats skapa en sådan miljö. *Man minns ju de lärare som var entusiastiska, men de hade också den här förmågan att knyta någon form av relation med en. Man kände ett förtroende.*

Alma är medveten om den kritik och skeptism som ofta riktas mot hemundervisare när de kommer till socialt lärande och huruvida hemundervisade barn får dessa kunskaper i lika stor utsträckning som barn i skolundervisning. Alma anser att personer som har sådana åsikter inte är tillräckligt kunniga inom området och att de befinner sig på en ganska låg nivå när det kommer till kunskap om hemundervisning. Hon anser att dessa personer antingen borde läsa forskning kring ämnet eller gå och träffa hemundervisade barn. Då skulle de se att detta inte är något problem. *Det sociala är väl det som nästan mest utpräglad, som fungerar bäst liksom [i hemundervisningen].*

Om Alma skulle få ändra något med det utbildningssystem eller de olika sätt att lära sig som finns, skulle hon önska mer alternativ. Hon anser inte att alla föräldrar borde hemundervisa, eftersom det inte är rimligt och det inte heller fungerar om inte föräldrarna själva vill hemundervisa. Till skolorna önskar hon mer frivillighet, färre ämnen, mer tillit och rättigheter åt barnen, att barnen får arbeta i egen takt och att man skulle satsa på att arbeta mer med relationerna. Om hon inte skulle ändra på något utan bara tillföra något, även för hemundervisningens skull, så skulle det vara frivilliga lektioner. *Då menar jag helt enkelt att det finns öppna lektioner, drop-in lektioner.* Barnen får således gå till den lektion de känner för att gå till just då, eller det ämne de är intresserade av just då.

5.1.2 Brita

Motiven bakom valet

Brita har sammanlagt ett års erfarenhet av att hemundervisa, men för henne är gränsen för när hemundervisningen egentligen började ganska otydlig. Familjen kommer från Sverige och har nu bott ca två år på Åland. Familjen valde att flytta till Åland dels på grund av lagändringen i Sverige, men även på grund av arbete och personliga skäl.

Hemundervisning kändes som en självklarhet för Brita. Hemundervisning har för henne varit ett bekant begrepp sedan länge i och med att hon umgåtts en del med andra som hemundervisar. När barnen föddes stod det ganska klart för Brita att barnen skulle hemundervisas. *Det var egentligen enda alternativet. Jag har inte liksom så där [funderat] ska vi ta skola eller ska vi hemskola, utan det har varit: vi ska hemskola.* Brita förklarar att den här känslan av valet som självklart, bottnar i hennes vilja att vara hemma med barnen och inte skicka iväg dem någonstans om dagarna. Ytterligare tror hon på ett naturligt lärande som bygger på att barn har en inneboende kraft med en vilja att lära sig. Hon ville inte skicka sina barn till skolan för hon anser att denna naturliga vilja hämmas i en skolmiljö. *Där är väl liksom grunden till att vilja hemundervisa, att bevara den där [lusten].*

När familjen flyttade började Brita tvivla lite på valet i och med att det var så mycket med flytten. *När vi flyttade liksom då var vi inte helt övertygade om hemundervisning, för allt hade varit så rörigt. Mäktar vi faktiskt med det också?* Brita hade trots allt kvar en stark vilja av att vilja hemundervisa och så blev det. Brita berättar att de gjorde en anmälan om att de ville hemundervisa till myndigheterna. I och med att det är en rättighet som finns på Åland uppstod inte några problem.

Britas egen lärandebakgrund består av grundskola och gymnasium. Därefter har hon gått olika kurser, men ingen hel universitetsutbildning eller liknande. Hon beskriver sin skolgång som lätt. *Jag hade ganska lätt skolgång, eller jag var en "duktig" elev.* Brita tror inte hennes egen skolgång direkt har påverkat hennes vilja att hemundervisa, men hon tror att skolan trots allt påverkat henne mer negativt än positivt. Hon upplever att även fast hon fått höga betyg så kan hon egentligen inte någonting av det hon har betyg i. Däremot tror hon att hennes eget intresse för andra kulturer, socialantropologi och de resor hon gjort gett henne insikten att möjligheten att välja en annan väg eller ett annat alternativ finns. *Så där kanske min utbildning har påverkat mig, att jag har ögon utåt och ser att det finns väldigt många andra sätt att leva.*

Syn på lärande

När Brita jämför sig själv och sin skolgång med sin man som väldigt sällan gick till skolan och som inte har någon gymnasieutbildning, men som trots det enligt henne har mycket högre kunskapsnivå inom flera ämnen än vad hon har kommer hon samtidigt in på sin syn på kunskap och lärande och hur det sker bäst. *Han avskydde skolan, men han hade genuina intressen.* Hon beskriver det egna intresset som nyckeln till lärande och något som utmärker hemundervisning. *Det var liksom en sån grundkärna i hemundervisning, just att kunskap inte är relevant om den inte är lustfylld och kommer från en inre kärna. Då är det bara nåt som matas in och sen försvinner det.* Vidare förklarar hon lärande och livet som en helhet där frågor leder till lärande. *Lärande sker liksom hela tiden och frågorna dyker liksom upp i livet.*

När Brita jämför skola med hemundervisning och de största skillnaderna dem emellan tar hon avstamp främst i hur lärandet sker, vilket samtidigt beskriver hennes syn på lärande.

Enligt Brita är skolan väldigt styrd och få möjligheter till valmöjligheter och egna intressen finns. Hon berättar att hemundervisningen är helt tvärtom. *Där finns det ju inga måsten och inget bestämmande över vad som är bra och vad som är dåligt att kunna. Utan det baseras helt på den egna lusten.* Brita har en tro på att människan naturligt har en vilja att ta till sig kunskap och utvecklas, men att denna vilja hämmas i skolan. Vidare anser hon att skolan hämmar barnets självförtroende och förmåga att ta ansvar över sitt eget lärande. *Den här indirekta passiviteten. Eftersom allting är förbestämt och styrt av någon annan så blir det indirekt att man säger åt barnen att de själva inte kan. Man måste hela tiden se till någon annan för att veta vad man ska göra, vad som är bra och vad som är dåligt, det tycker inte jag att är sunt.*

Det fundamentala i lärande anser Brita ändå vara trygghet. I detta avseende ser hon hemundervisare som en förebild. *Förhoppningsvis finns det ingen tryggare miljö än hemmet. När det [tryggheten] är på plats, så är man kapabel att ta till sig kunskap.* Hon jämför tryggheten i hemmet med den i skolan och konstaterar att skolmiljön för många barn är en otrygg miljö. När barnet inte känner trygghet har hen svårt att fokusera på att lära sig någonting eftersom allt fokus ligger på att täcka *otrygghetshålen*. *Trygghet är liksom det väsentligaste i en människa. Inte bara inlärningen egentligen, utan för att växa och må bra. Växa till en trygg individ.*

Brita berättar att hon ibland får frågan: men det sociala då? Även här ser hon en tydlig skillnad mellan synen på socialt lärande i skolan och i hemundervisning. Brita säger att det finns hemundervisare som lever mer isolerat, men att detta inte är fallet med deras familj. Hon menar att även gällande det sociala samspelet så är skolans värld väldigt förutbestämd. *Du har ingen valmöjlighet att välja dina vänner och vem du ska umgås med. Det är en stor grupp, alla är samma åldrar. Hela den här konkurrensen och att det också är väldigt lång tid man är i skolan ifrån sin familj.* Brita berättar om sina erfarenheter av hemundervisade barn och interaktionen dem emellan. *Det var en sån där wow upplevelse.* Barnen respekterade varandra och kunde leka med varandra oberoende av ålder. Hon beskrev deras samspel som självklart och genuint.

Den största problematiken med skolan enligt Brita är att systemet inte är uppbyggt för att passa alla. Hon menar att skolan som idé inte behöver vara dålig, men att den helt enkelt

inte passar alla. Om hon skulle få bestämma hur ett optimalt utbildningssystem för ett helt land skulle se ut, så skulle hon vilja ha valmöjligheter. *Det måste finnas olika typer av lärande så att man kan välja det som passar en bäst.* Brita betonar att hon inte anser att alla ska hemundervisa sina barn eftersom det inte passar alla. Istället anser hon att alla borde välja den sortens lärande som passar bäst för varje enskilt barn.

5.1.3 Christian

Motiven bakom valet

Christian är pappa till två barn. Christian berättar att om man räknar hemundervisningen enligt skolår, när läroplikten inleds, så har han hemundervisat i sammanlagt 5 år. Äldsta barnet i familjen gick de första åren i skola och har därefter hemundervisats, medan det yngre barnet enbart gått i dagis och förskola till och från och i övrigt hemundervisats från läropliktig ålder.

Christian beskriver att det var hans fru som ursprungligen kom med idén om att familjen skulle hemundervisa sina barn. Däremot vet han inte varför frun egentligen var av den åsikten eller varifrån hon fick den idén. *Det här första beslutet, varför vi ens blev intresserade av det, vet jag inte riktigt.* Idén utvecklades till verklighet efter att de besökt ett läger i Sverige. På det här lägret deltog människor från olika länder, människor som hemundervisade sina barn och människor intresserade av hemundervisning. Christian beskriver att han blev väldigt tagen och fascinerad av att bevittna hur barnen på lägret lekte med varandra och hur naturlig och problemfri interaktionen olika åldersgrupper emellan var. *Det som jag såg bland de här barnen, när de lekte tillsammans och den interaktion som de hade, det har jag inte sett någon annanstans. Det var liksom inga problem att man lekte med någon yngre eller äldre eller hittade lekar som passade.* Han såg även att barnen kunde umgås med vuxna på ett helt annat sätt än han själv någonsin upplevt att han eller hans jämnåriga hade kunnat när de växte upp. *Plus att de kunde prata med vuxna på ett sätt som jag aldrig hade vågat när jag var yngre och jag har inte sett det hos mina jämnåriga när jag växte upp, att man liksom kunde ha ett samtal eller leka*

med en vuxen. Efter att ha bevittnat detta konstaterade Christian att detta vill han göra med sina barn eftersom det kändes rätt för honom. Lägre blev således en stor bidragande orsak till varför familjen valde hemundervisning.

I samband med detta läste Christian även en bok. Den här boken handlade om en kvinna som såg på världen med förhållandevis kritiska ögon och som ifrågasatte de rådande normerna till viss del. Hon såg på världen på ett sätt som Christian själv aldrig gjort. Boken diskuterade och väckte frågor hos Christian. *Vem är det som formar och skapar våra barn? Vad har vi byggt för system för att skapa en produkt i slutändan? Och vad är det för produkt? Och vem är det egentligen som har bestämt det? Är det jag som gör det när jag går och väljer i riksdagen eller kan jag påverka på nåt sätt eller liksom bara lämnar jag bort mitt barn för att formas av några andra?* Christian började fundera mycket kring dessa frågor och insåg snabbt att det inte kändes vidare bra att överlåta sitt barn att formas av någon annan i ett *system som bara går åt ett håll*. Ett system till vilket alla ska anpassas för att passa in. Christian har själv arbetat som lärare och berättar att han speciellt då sett och insett att skolan är ett system som inte passar alla.

Christian läste även en annan bok som handlade mer specifikt om hemundervisning och varför det sättet att lära sig fungerar. Boken tog upp relationen mellan förälder och barn som en viktig del i lärandet. Christian tog detta till sig och beskriver hur denna relation inte uppstår i skolan på samma sätt eftersom avsaknaden av vuxna mogna personer är stor i relation till antalet barn. *Den anknytningen kan man inte få i en skola till en mogen person. För det är så många omogna, man blir uppfostrad av andra omogna individer. Man själv är omogen och de i ens egen ålder är ju också omogna. Och det är där liksom själva uppfostran sker. För vi är ju alldeles för få i skolan.* Christian refererar till en doktorand som just då höll på att forska inom detta område och beskriver hennes idé kring skillnaden i lärande på basen av relationer och närvaron av vuxna i hemundervisningen jämfört med i skolan. *Istället för att titta på hur andra barn agerar så tittar man på hur de vuxna agerar. Plötsligt har barnen en mogen referens.* Christian beskriver dessa tankar som bidragande faktorer till varför familjen valde hemundervisning.

Skolan var ingen plats där Christian själv trivdes eller passade in även fast han hade skapliga betyg. Han hade gärna sett att han själv skulle blivit hemundervisad istället.

Christian menar att även skolgången således indirekt varit en bidragande orsak till valet att hemundervisa.

Syn på lärande

Den största skillnaden mellan skola och hemundervisning anser Christian ligga i hur de två lärandemiljöerna hanterar kunskap. Han anser att skolan undervisar faktainläring där eleverna ska lära sig saker utantill för att sedan kunna räkna upp dessa saker ur minnet. Som exempel på sådan faktakunskap eleverna bör lära sig utantill nämner han floder, städer, kemiska beteckningar och multiplikationstabeller. Sådan utantillkunskap är något han menar att hemundervisare överlag inte fokuserar särskilt mycket på. *Vi är väldigt långt ifrån det. Vi kräver inte att de ska kunna saker på det sättet. Vi testar ju inte kunskaper på det sättet skolorna gör.* Christian förklarar att i hemundervisningen handlar det istället om barnets egen nyfikenhet. När barnet intresserar sig för något tar föräldrarna tag i det, de arbetar med temat tillsammans och sedan kanske de glömmer bort det. Barnet lär sig kunskapen genom samverkan med föräldrarna via diskussion, berättande, läsning och skrivning.

Den sociala biten av lärande är något som enligt Christian inte sker optimalt eller naturligt i en skolmiljö. Han anser att barnen i skolan tvingas ihop och att detta skapar hierarkier där barn utesluter varandra och skapar grupperingar till vilka enbart vissa är välkomna. Christian förklarar det sociala lärandet och hur det yttrar sig hos hemundervisade barn: *socialiseringen är verkligen inget problem. De [hemundervisade barnen] kan interagera med alla. De skapar inga grupperingar, de fryser inte ut någon.* Christian funderar kring huruvida det kommer att uppstå problem för hans barn när de möter ett annat barn som gått i skola och som gillar att mobba eller som är väldigt aggressiv. Hans barn har aldrig upplevt en miljö med hierarkier, de är väldigt öppna för alla människor och därför kanske även sårbara. Christian tror dock att om hans barn i framtiden hamnar i en mobbningssituation kommer de att vara så trygga i sig själva att de kommer kunna hantera situationen.

Grunden för lärande tror Christian ändå ligger i trygga relationer och vuxen närvaro. *Har du ingen relation till barnen så kommer de inte lyssna på dig.* Denna relation är något han

anser utmanande i en skolmiljö i och med att barnen är så många och de vuxna så få. I hemundervisningen finns den relationen redan från början i och med att föräldrarna har funnits med sedan barnen föddes och genom åren således kunnat bygga upp en god relation.

Om Christian skulle få ändra det rådande skolsystemet skulle han vilja ha ett öppet system där den största delen utgörs av en fritidsverksamhet. På detta fritids skulle barnen få leka med varandra och det skulle finnas många vuxna där för att aktivera dem på olika sätt. När ett barn sedan skulle intressera sig för något kunde hen prata med en vuxen som sedan skulle kunna hänvisa barnet till en kurs. Denna kurs erbjuds av skolan av flera olika lärare. Barnet får dock välja vilken lärares kurs hen vill gå på, vilket i slutändan skulle leda till att det enbart skulle finnas bra lärare kvar eftersom ingen skulle välja den dåliga lärarens kurser. De barn som framstår stökiga på kursen skulle hänvisas tillbaka till fritidsverksamheten eftersom de då troligtvis inte ännu är mogna för att ta till sig kunskapen som erbjuds. Dessa kurser skulle även vara öppna för vuxna, vilket skulle göra att människor i olika åldrar skulle interagera med varandra på ett mer naturligt sätt.

5.1.4 Diana

Motiven bakom valet

Dianas barn har alla hemundervisats, men för tillfället är det bara ett av barnen som får hemundervisning eftersom de övriga fullgjort läroplikten. Sammanlagt har Diana 18 års erfarenhet av att hemundervisa.

Diana berättar att den största orsaken till att familjen valde att hemundervisa låg i äldsta barnets specialpedagogiska behov på grund av hans funktionsnedsättning. Ursprungligen hade Diana haft en idé om att skapa en egen kollektiv skola tillsammans med flera föräldrar. Hon diskuterade saken med en kollega och expert och insåg snabbt att det skulle bli ganska krävande i och med alla regler och dylikt. Kollegan tipsade familjen om hemundervisning, men Diana gillade inte riktigt tanken. *Och jag tänkte, nej usch! Absolut*

inte! Jag tyckte inte alls om idén. Diana berättar hur hon försökte förbereda sitt barn och ge hen alla tänkbara hjälpmedel och verktyg som hen skulle tänkas behöva när hen så småningom började skolan. *Vårt mål var alltid att hen skulle gå till skolan.* När barnet gick i förskolan fungerade allting jätte bra i och med att det var en naturskola och barnen fick vara ute. När hen började skolan följde Diana med till skolan och satt bak i klassen och följde med lektionerna. Diana märkte att vissa metoder inte alls fungerade för hennes barn, medan andra metoder fungerade bättre. När barnet blev tonåring märkte Diana att de andra barnen betedde sig dåligt mot hennes barn och då tog hon beslutet att ta bort sitt barn från skolan. *Men sen när hen var fjorton så började jag se att de andra barnen gjorde sig lite lustiga över hen bakom hens rygg och så där. Och då tänkte jag: nej nu är det slut.* Hon hade även märkt att hennes barn hade svårt att komma ihåg de andra barnens namn även fast de övade mycket hemma på att memorera barnens namn och liknande. Familjen tog då beslutet av fortsätta undervisningen i hemmet istället.

Ett av Dianas andra barn började i en typ av förskola i en Waldorfskola, men när barnet kom hem varje dag med ont i magen och huvudvärk bestämde de sig för att ta hem hen igen. *Så då tänkte vi, ja men då får vi ta hem hen. Man såg verkligen inte någon annan lösning. Det var inte så att jag riktigt ville. Vi hade redan fullt upp. Men gick det inte på en sån här liten grupp så kunde vi inte tänka oss att det skulle gå på något annat sätt.* Diana berättar att när hennes tredje barn sedan uppnådde läropliktsålder föreföll det naturligt att även hemundervisa hen i och med att hen växt upp i en sådan miljö. Föräldrarna vill dock se till barnets egen vilja och frågade därför om hen ville gå till skolan. *När vi frågade hen: ska du gå till skolan? [svarade hen:] Nej men då har jag ju inte tid att hålla på med sånt som intresserar mig.*

Diana har själv gått sin grundutbildning i en alternativ skola. Därefter har hon utbildat sig till musiker, både till solist och pedagog. Utöver det har hon även studerat två andra yrkesutbildningar. När Diana tänker tillbaka på sitt arbete som musikpedagog inser hon att hon länge mer eller mindre omedvetet studerat sina egna elever i relation till att de började skolan. Det var under den här tiden hon såg någonting i dessa barn som fick henne att ursprungligen vilja skapa en annan typ av skola. *Man har börjat skolan. Sen efter tre veckor så har man sett ljuset slockna. Och de sitter där, vad var det som var roligast med*

skolan? Rasterna. Jag tror, att se det där igen och igen och igen var kanske det som gjorde att jag ville skapa en annan skola.

Syn på lärande

Diana beskriver sin syn på lärande på följande sätt: *Lärande verkar hända när hjärnan är påslagen. Nummer ett! Och hur ser man till att hjärnan blir påslagen? ... Det måste finnas ett intresse, nyfikenhet och intresse. Det är det som gör, klick! Att någonting händer i hjärnan. Och motivation... utan motivation: zero, njet, nothing. Det händer ingenting. Det är just den här, motivationen, den kommer från nyfikenhet eller en känsla av att det här behöver jag för att jag vill kunna göra det och det och det.*

Synen på lärande och sättet att lära sig på är det som Diana även ser som den största skillnaden mellan skola och hemundervisning. Hon talar om att äga sin egen kunskap och nycklarna till den som den viktigaste faktorn för lärande. Något hon betonar att barn inte har eller får samma möjlighet till i skolan eftersom alla i skolan måste lära sig samma sak vid samma tidpunkt även fast de inte är intresserade av precis den kunskapen just vid det tillfället. De lär sig då på sätt och vis genom tvång och känslan av att äga kunskapen uppstår inte på samma sätt. *Jag tror det är den största skillnaden. Att man [i hemundervisning] äger sin nyfikenhet, motivation, och det är den som driver. De har kvar sin nyfikenhet, och det tycker jag är det viktigaste i livet. Har man sin nyfikenhet då har man sin hjärna med sig, då fungerar hjärnan.* Nyfikenhet menar Diana att är en stor bidragande faktor till att man lär sig lättare och att man kan vara mer flexibel i sitt lärande.

Vidare tror Diana att den syn på lärande som hemundervisningen ger, gör att barnen känner sig själva på ett annat sätt än barn som går i skola. I hemmet har Diana tid att uppmuntra det hon ser att barnet är intresserat av, att anpassa metoderna efter det som fungerar bäst för varje enskilt barn och att erbjuda verktyg för att utveckla dessa delar på ett helt annat sätt än vad en lärare har i skolan. *Genom att jag uppmuntrat det som jag sett, så har jag gjort det möjligt för dem att känna sig själva.* Diana förklarar att enligt hennes erfarenhet och det hon sett så har även skolan i teorin som mål att uppmuntra varje barns egna intressen och anpassa lärandet efter varje enskild individ, men i praktiken anser hon att detta är nästan omöjligt att genomföra i en skolmiljö. *Det är inte riktigt det som skolan*

strävar efter att uppmuntra, eller teoretiskt i ord står det nog hos alla politiker, men det ser jag som en ganska stor omöjlighet för en lärare att göra. Jag skulle inte veta hur jag skulle göra. Det skulle stressa mig att få till det. Varför hon tror att det inte fungerar i skolan tror hon beror på de stora klasserna och mängden barn per lärare, men också i relationen lärare och elev emellan. Relationen mellan lärare och elev kommer aldrig att vara densamma som relationen mellan en förälder och hans barn. I hemmet har Diana ett helt annat utgångsläge för att skapa trygga lärandemiljöer i och med att relationen mellan henne och hennes barn är en väldigt nära relation från början. Diana funderar kring om det individuella lärandet möjligtvis kunde fungera bättre i en liten skola där man skulle ha mycket samarbete med föräldrarna och där skolan skulle vara uppbyggt på ett mer individanpassat sätt.

5.1.5 Elsa

Motiven bakom valet

Elsa hemundervisar två av sina barn när undersökningen genomförs. Sammanlagt har Elsa 4,5 års erfarenhet av att hemundervisa sina egna barn och ett halvt års erfarenhet av att undervisa en annan familjs barn.

I Elsas familj har det största motivet bakom valet legat i deras egen tro på *hemundervisning som ett suveränt sätt att lära sig för livet – av livet*. Innan de tog beslutet att hemundervisa hade de deltagit i två globala hemundervisningskonferenser, en i Berlin och en i Rio de Janeiro. Efter att ha besökt dessa fick de en väldigt positiv bild av hemundervisare som personer. Hon beskriver att hon själv haft en väldigt stereotypisk bild av vilken typ av människor som hemundervisar och att hon fick en helt ny bild efter att hon besökt konferensen. *Jag blev förvånad över synnerligen välorganiserade, välstrukturerade businessfolk med hög akademisk bakgrund som hemundervisar*. Vidare tog familjen till sig och gladdes över den forskning som presenterades vid konferensen. Forskningen visade att hemundervisning har långtgående positiva effekter för barnen som framtida

aktiva och engagerade vuxna individer. *Det kändes tryggt att veta att detta kan vara hållbart längre fram i en framtid barnen ännu inte mött.*

Utöver inspirationen utifrån hade familjen även mer praktiska personliga motiv som låg bakom valet. *Hemundervisning passar bra in i vår familjs livsstil med mycket resande.* Elsas man reser mycket i sitt arbete och för att få vara tillsammans och hålla ihop familjen så följer resten av familjen ofta med på hans arbetsresor. *På detta vis får vi möjlighet att umgås mer och barnen ha en närvarande pappa i sina liv.* Trots att familjen reser mycket har de ändå valt att ha ett utgångsland med ett eget hem. De hade svårt att välja vilket landet skulle vara, men till slut valde de Finland och Åland.

Syn på lärande

Elsa beskriver lärande som *något vi alla har möjlighet att göra medvetet och omedvetet under hela livet* och att det är *komplext och mångfacetterat*. Vidare tror Elsa att lärande har skett när det skett någon typ av förändring i människan och hen har fått ny, fördjupande eller berikande kunskaper, färdigheter eller erfarenheter. På vilket sätt den här förändringen och lärandet sker är sedan olika från person till person eftersom varje person är unik. *Vi är individer och lär bäst på olika sätt. Några gemensamma nämnare finns nog.*

Elsa berättar vidare om vilka de gemensamma nämnarna kunde vara. *Är lärandet drivet av egen nyfikenhet, intresse, engagemang – då verkar lärandet ske med större lätthet.* Vidare menar hon att när en individ ser meningsfullhet i lärandet, när kunskapen har en betydelse för personens egna liv på ett positivt, berikande eller användbart sätt, så stannar det man lärt sig i hjärnan mycket bättre än om ovanstående faktorer inte skulle vara med i lärandet. Elsa nämner även att man ibland behöver lära sig sådant som man inte är så intresserad av att lära sig. Då är det istället viktigt att man har en god relation till den som lär ut och att den som lär ut är entusiastisk gällande det ämne hen undervisar. Hon förklarar varför hon tror att det är viktigt: *I en positiv relation är man intresserad av att ta del av det den person man har en god relation till önskar dela med sig av. Drömmen är ju förstås att man både är intresserad själv och har en god relation till sin eventuella lärare.*

Elsa förtydligar sina tankar genom att prata om ”drivet”. Hon anser att drivet till att lära sig något måste komma inifrån individen själv och att det inte är något som kan tvingas fram. Elsa pratar om drivet i förhållande till skolan och lärande rent generellt. *Alla har inte den här driven efter att lära sig just det skolan värdesätter så högt: teoretisk bakkunskap. Men troligen så drivs alla människor efter törsten att få lära sig något som är relevant för dem. Kan man få hitta sitt eget driv och uppmuntras där – ja då är det ju lätt att vara en lärare i skolan.* Hon anser att skolmiljön fungerar bra för individer som lär sig bäst genom att läsa och skriva, men inte för individer som hellre skulle inhämta kunskap på andra sätt. Elsa anser själv att små barn behöver lära sig genom att aktivera hela kroppen och alla sinnen, främst genom att *röra sig mycket och vara utomhus.*

Det primära behovet för att lärande ska kunna ske anser Elsa trots allt att ligger i goda och kärleksfulla relationer. Relationen mellan läraren och den lärande är således något Elsa betonar som väldigt viktigt i lärandet. *Har en elev inte positiva relationer så tror inte jag att det högst upp på listan då är att lära teoretiska ämnen, utan hjärnan engagerar sig i: hur få en positiv relation? Kraften koncentreras först till det största behovet.* Elsa beskriver att det här är en fördel som hemundervisningen för med sig i och med att en förälder har en helt annan relation till sitt barn än vad en lärare har till ett barn. *Den djupa kännedom om barnet som föräldrarna har hjälper avsevärt i att individualisera och skräddarsy utbildningen.* Elsa menar att detta även gör lärandet mer tidseffektivt. Det enskilda barnet får mer uppmärksamhet och lärandet kan anpassas efter barnets behov. Barnet får avancera i sin egen takt och slipper jämföra sig med andra klasskamrater och riskera att bli mobbad eller få dålig självkänsla. *Detta underlättar inlärande tror jag, att slippa jämförelseprocessen.*

Just synen på det sociala lärandet och det sociala klimatet är något Elsa tar upp som en avsevärd skillnad mellan skolan och hemundervisningen. Hon ser skolmiljön som väldigt begränsande i detta avseende i och med att barnen oftast enbart spenderar tid med en begränsad mängd andra barn i samma ålder och dessutom är det samma barn under många års tid. Hon jämför detta med hur det sociala kan se ut i hemundervisningen. *I vår hemundervisning är det sociala nätverket stort och spänner över så många åldrar att jag faktiskt tappat räkningen totalt. Visst finns det personer vi ser regelbundet och livslånga*

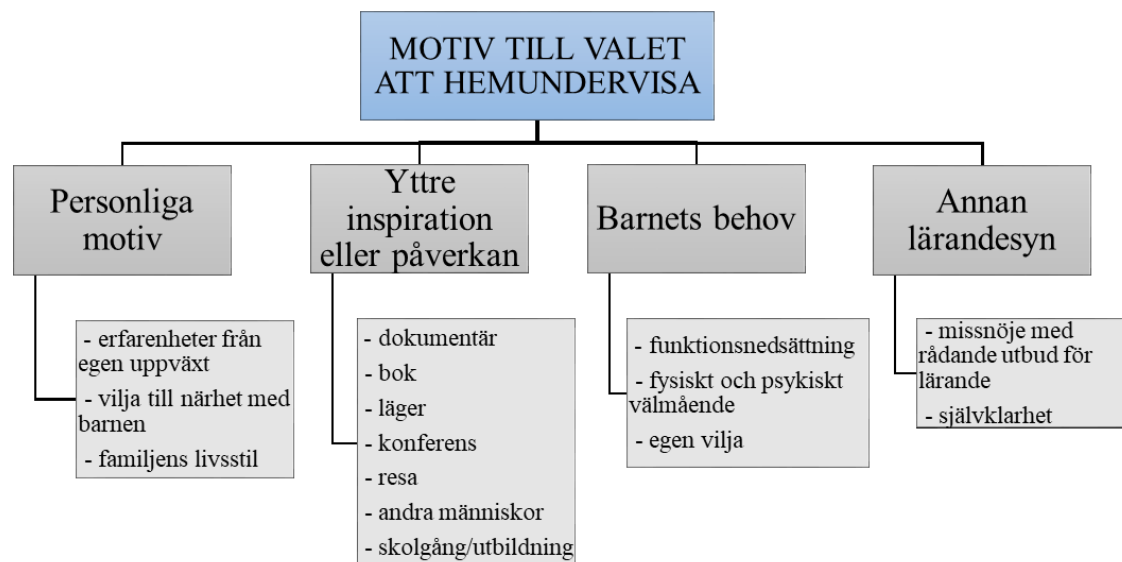
vänskapsband knyts. Skulle vi märka att en social situation skulle vara oerhört negativt inverkan på våra barn har vi möjlighet att bryta den. Det kan knappast obemärkt nå några stora proportioner av mobbning som skadar självkänslan för livet.

Vidare anser hon att lärande sker bäst i kunskapens naturliga miljö, vilket hon tror är mycket lättare att förverkliga i en hem miljö än i en skolmiljö. I skolan lär sig barnen olika saker från böcker, medan de hemundervisade barnen har större möjlighet att förflytta sig till platsen där kunskapen finns naturligt. De hemundervisade barnen inhämtar kunskapen från en förstahands källa istället för från en andrahands källa, vilket gör att kunskapen får mer mening. *De lär hur det verkliga livet är och fungerar.*

5.1.6 Sammanfattning

Motiven bakom valet

Informanterna hade ofta flera bakomliggande motiv till sitt val att hemundervisa. Motiven har nedan sammanställts i koder med underkategorier. Motiven har kodats under följande rubriker: personliga motiv, yttre inspiration, barnets behov och annan lärandesyn.

Figur 3. Motiv till valet att hemundervisa.

De personliga motiven bottnade i egna erfarenheter från uppväxten. Dessa erfarenheter handlade bland annat om personlig utveckling och relationer med närstående. Viljan till närhet och goda relationer med barnen var en annan bidragande faktor hos två av informanterna. Ytterligare nämnde två informanter att deras livsstil inte skulle ha passat med lärande i en skolmiljö för barnen.

Flera av informanterna hade inspirerats eller påverkats av yttre faktorer. En dokumentär, böcker, ett läger, en konferens, resor, andra hemundervisare och utbildning hade inspirerat flera av informanterna till att välja hemundervisning åt sina barn. Minst en av informanterna kan sägas ha negativa erfarenheter av sin egen skolgång, vilket inverkat på valet att välja bort skolundervisning. En av informanterna hade även påverkats indirekt av barn i skolundervisning på ett sådant sätt att hen fått en negativ bild av skolundervisning.

En av informanterna hade ofrivilligt valt hemundervisning på grund av barnets behov av specialpedagogiska lösningar tack vare en funktionsnedsättning. Skolundervisningen fungerade inte alltid för barnet och inte heller de sociala relationerna med kamraterna i skolan. Detta gjorde att föräldrarna till slut valde att hemundervisa barnet. En informant nämnde även att hans barn aldrig riktigt mådde bra när hen kom hem från skolan. Barnets bristande välmående i skolan gjorde att föräldrarna valde att ta hem barnet. Två informanter nämnde ytterligare att ett motiv till valet låg i att barnet själv valde att inte gå till skolan eftersom hen inte ansåg att en sådan undervisning skulle passa hen.

Några av informanterna nämnde uttryckligen att deras syn på lärande påverkat deras val att hemundervisa. En av informanterna såg hemundervisning som en självklarhet just på grund av den lärandesyn hen har. Två informanter nämnde att deras lärandesyn inte stämmer överens med någon av de lärandesyner som finns bland skolutbudet. Även om inte alla informanter nämnde lärandesyner som en direkt bidragande faktor till valet att hemundervisa kan man vid en genomläsning av alla intervjuer dra slutsatsen att åtminstone fyra av fem informanter valt att hemundervisa på grund av en annan syn på lärande eller en annan syn på hur lärande bäst förverkligas.

Syn på lärande

Alla informanter ansåg att grunden för lärande ligger i relationen mellan den som lär sig och den som stöder lärandet. Relationen bör vara trygg och bygga på tillit för att lärande överhuvudtaget ska kunna ske. En informant ansåg att ledning i lärande behövs och att personen som ”leder” ska finnas där som trygghet, stöd och hjälp när det behövs. Lärandet bör således ske utan krav, men med ansvar. En annan informant betonade att ”läraren” bör vara entusiastisk för att barnet ska kunna lära sig.

Informanterna var även eniga om att lärande kräver någon slags inre motivation och att detta naturligt kommer från personen själv när hen är redo för det. De beskrev olika nyckelord i relation till detta: *entusiasm, mognad, eget intresse, lustfylldhet, inre kärna, intresse, nyfikenhet, motivation, engagemang, meningsfullhet* och *driv*. De förklarade att lärande sker naturligt om barnet har denna inre motivation och om hen får det stöd hen behöver. En informant förklarade att detta behövs för att hjärnan ska fungera och kunna

ta till sig kunskap. Flera informanter nämnde även att lärande är något unikt i och med att alla individer är unika, det går därför så att säga inte att stöpa alla i samma form.

En informant betonade lek i lärandet och en annan var inne på samma sak när hen menade att barn behöver få röra på sig, vara utomhus och lära med kroppen. En informant menade att kunskap lär man sig bäst i kunskapens naturliga miljö, vilket hon menade att hemundervisningen möjliggör. En annan informant förtydligade denna syn på lärande genom att betona att lärande och livet är en helhet. Vidare hade åtminstone en informant en annan syn på socialt lärande än den som skolan har och ansåg således att det sociala lärande blir onaturligt i en skolmiljö.

5.2 Hur organiserar vårdnadshavarna hemundervisningen i praktiken?

I intervjun ställdes frågor relevanta för specifikt den andra forskningsfrågan. Resultaten presenteras skilt för varje informant med informantens fingerade namn som underrubrik.

5.2.1 Alma

När familjen flyttade från Sverige till Åland anmälde de till kommunen att de tänkte hemundervisa sina barn och därefter började samarbetet mellan familjen och myndigheterna.

Almas familj har inte medvetet följt någon hemundervisningstradition. Däremot berättar Alma att andra personer påpekat att hennes familj definitivt följer traditionen ”unschooling.” Själv hade hon aldrig medvetet valt någon specifik tradition, men efter att hon läst på om de olika sätten att hemundervisa så kan hon konstatera att deras sätt att leva och lära mest liknar unschooling traditionen. Hon tror även att det är det vanligaste sättet att hemundervisa bland de hemundervisare som flyttat från Sverige till Åland. Hon förklarar unschooling på följande sätt: *Det betyder helt enkelt kortfattat att man ger barnen så mycket inspiration och så mycket material som möjligt, och sen får de välja*

själva vad de vill hålla på med på dagarna. Barnens föräldrar har, beroende på deras dåvarande jobbsituation, varit hemma i olika omgångar med barnen och funnits till som stöd och hjälp i deras lärande. Alma ser dock inte sig själv som lärare, eller att hon går in i någon annan roll, utan hon är alltid sig själv. Andra kan sen tolka hennes roll på olika sätt, som mamma, lärare, pedagog eller något annat, men själv är hon bara sig själv.

Utifrån har föräldrarna tagit hjälp av experter, framförallt via nätet, men även andra hemundervisare har funnits som extra tillgång. *Det finns mycket experter bland hemundervisarna också. Dem tar man ju vara på.* Ibland träffas hemundervisarna för gemensamma evenemang eller för att utöva idrott och liknande. Alma berättar dock att hennes egna barn redan är ganska gamla, så de är inte med på de här träffarna i samma utsträckning som andra hemundervisare på Åland. Almas egna barn har även gått kurser via universitet i Sverige som erbjuder exempelvis en veckas kurser eller helgkurser för barn.

När det kommer till organisering och struktur med tider och scheman och liknande har Almas barn alla haft olika behov och viljor. Lärandet har således även sett olika ut för alla tre barn. *Sen så ibland vill de på ett sätt, ibland vill de på ett annat sätt.* Hon berättar att det sista läropliktiga året för ett av barnen exempelvis enligt deras syn var väldigt strukturerat. Samtidigt har det yngsta barnet haft en mer flytande stil som emellanåt varit mer strukturerad och emellanåt mer fri. Alma berättar att hon får anpassa sig efter vad barnen vill i olika perioder. *Så man får vara jäkligt flexibel. Men det är roligt, för det blir bra.*

I Almas familj har de utgått mycket från högläsning i lärandet, speciellt när barnen var yngre. *När de var små var det liksom nästan alltid det som var inkörsporten till något ämne.* Vidare berättar Alma att i hemundervisningen har de läroplanen som utgångspunkt, men de följer den inte på samma sätt som skolan. I skolan arbetar man en viss tid med något och en viss mängd, medan Almas barn i hemmet istället provar på olika saker och arbetar mer med det de fastnar för. *Istället för att de ska göra allting si och så mycket så känner jag att de får prova på saker, och sen får vi se vad de fastnar i. Och det gäller alla ämnen.* Denna valbarhet och frihet är enligt Alma det som mest utmärker unschooling.

Alma berättar att samarbetet med kommunen fungerar bra och hon har inget emot att någon kommer och kontrollerar att hennes barn utvecklas och lär sig. Hon berättar att det ibland kan kännas stressigt, men att det samtidigt är skönt att få en bekräftelse på att det familjen gör är okej. Hon betonar dock att det bör vara ”rätt” person som kommer och kontrollerar att läroplikten uppfylls. *Det är ju viktigt att tillägga att det behöver ju vara människor som tycker det här är intressant. Det kan ju inte vara någon som är emot. Då fungerar det ju inte. Och sen att det finns ett samarbete från båda håll.* Alma berättar att hembesöken från myndigheternas sida sker en gång per termin och att besöket är relativt omfattande. Personen som kommer observerar barnets personliga framsteg i relation till hur det såg ut senast hen var på besök. Under hembesöket får barnen visa vad de lärt sig genom att presentera dokumentationer de gjort i olika portfolier och även genom att muntligt berätta olika saker. Ibland har de även uppträtt med sång och musik. Alma har enbart positiva upplevelser av hembesöken och hon menar att hennes barn inte heller haft något emot insynen. *De har tyckt att det är kul, det behöver ju inte alla känna som hemundervisare, men mina barn tycker att det är roligt att visa upp grejer.*

Det enda som Alma ibland kan uppleva utmanande med hemundervisningen, är att få ekonomin att gå ihop. *Ekonomi är ju en fruktansvärd utmaning, det är jätte tungt.* Hon anser att hemundervisare borde få någon sorts stöd av samhället och hon ser sitt val att hemundervisa som väldigt otacksamt ur ett samhälleligt perspektiv. *Nu väljer jag det här för jag ser mina barn mår så bra, så det är värt det. Men det är otacksamt utifrån ett samhälleligt perspektiv, för vi gör ändå någonting som faktiskt enligt forskning skapar fria sköna individer, de kanske inte blir bäst eller så, men de blir trygga.* Ett mål som hon menar att även skolan strävar efter. Vidare jämför hon med USA där hemundervisare får stöd för olika material och i Sverige där hennes barn innan lagändringen fick komma till skolan och äta lunch. Hon önskar att samhället skulle ge hemundervisare lite stöd så att även dessa barn skulle få större möjligheter till att besöka museum och dylikt. I framtiden hoppas hon kunna vara med och påverka och skapa en förändring på den här fronten. *Att det finns kanske ett unschoolingkort eller ett hemundervisningskort som man kan komma in gratis på vissa grejer och ja, få de här bitarna att flyta ännu bättre.*

5.2.2 Brita

Britas familj organiserar sin vardag i väldigt liten utsträckning. *Vi tar det väldigt mycket som det kommer.* Hon berättar att de inte följer någon hemundervisningstradition utan att de skapat en egen. Hon menar att till viss del kunde deras egen stil likna självstyrt lärande eller unschooling i och med att unschooling är ett ganska flytande begrepp. I grund och botten förklarar hon att det mer är deras sätt att leva som skapar deras sätt att hemundervisa. Ibland läser hon om hur andra hemundervisare gör och tänker och blir inspirerad av deras sätt att leva.

Familjen följer inte några särskilda tider och inte heller något schema, förutom den äldsta sonens stående aktiviteter två gånger i veckan. Brita berättar att de inte direkt följer terminerna heller, men bara för att terminsstart och -avslut sitter så djupt rotat i henne själv från hennes egen skoltid så frågade hon sitt barn om hen hade något särskilt hen ville fokusera på inför den nya terminen. Hon minns inte exakt hur barnet formulerade sitt svar, men innebörden av det var väldigt beskrivande av hur deras form av lärande fungerar. Hen svarade något i stil med: *Men mamma, det går ju inte att säga, alltså för det kommer ju när det kommer.* Brita beskriver vidare hur de rent praktiskt jobbar med något ämne: *Det dyker upp en fråga och då tar vi tag i den frågan. Ibland är det en fråga som passerar och ibland kan den växa upp till något stort som vi kan hålla på med jätte länge.*

Brita berättar att det är hon som har huvudansvaret för barnens lärande, men att det även varierar. Orsaken till varför hon har huvudansvaret tror hon beror på att hon har störst intresse i frågor som berör lärande och det är även hon som läser på och diskuterar med andra om sådana frågor. Brita vill även vara nära barnen så mycket som möjligt, hon trivs med att vara hemma med dem, medan hennes man lätt blir rastlös. Helst skulle de vilja dela på ansvaret och båda jobba deltid och vara hemma med barnen lika mycket. Trots allt så betonar hon att även fast hon har huvudansvaret så bidrar båda föräldrar med olika delar till barnens lärande. *Jag kanske har ett större bakgrundstänk och så där, hur man lägger upp och varför och vad och så, medan han som sagt sitter på väldigt mycket så praktiska [kunskaper]. Han är som en uppslagsbok, så det är väldigt mycket som sker bara i samtal*

vid frukostbordet och så där också. Hans undervisning är inte så genomtänkt fast den kommer naturligt hela tiden ändå.

Förutom lärande i hemmet med olika material och hjälp av föräldrarna använder sig familjen av utomstående resurser till viss del. Brita berättar att hennes släkting är rymdfysiker och därmed till stor hjälp med alla frågor som har med rymden att göra. Utöver det brukar de även delta i de träffar som hemundervisningsföreningen på Åland ordnar.

Hembesöken och insynen från kommunens sida har även för Britas del fungerat väldigt bra så här långt. Hon berättar att de själva får välja vad de vill visa upp eller berätta och att hon är tacksam över att det sker i hemmiljön eftersom det är den mest naturliga platsen för ändamålet. Hon berättar att på det senaste hembesöket visade de bilder och texter om vad de gjort samtidigt som de samtalade kring dem. Personen som kommer på hembesök ställer frågor och ger tips om det är något familjen behöver hjälp eller stöd med. *Så det kändes, alltså som en väldigt avslappnad dialog. Och det är skönt. Eller vi har ju en kontaktperson som är positivt inställd liksom till hemundervisningen och tycker att det inspirerar henne i hennes egen undervisning.*

Brita ser inget negativt med hemundervisningen ur barnens perspektiv, *så länge föräldrarna ser till att tillgodose barnens behov.* Däremot ser hon att det kan finnas utmaningar för föräldrarna. Som förälder måste man vara flexibel och anpassa lärandet efter barnets behov. *Har man själv ett barn som behöver mer struktur, men man själv skulle vilja ha det friare så kanske man får strukturera upp livet lite mer för att barnet behöver det.* Dessutom måste alltid minst en av föräldrarna vara hemma, vilket innebär att man som förälder kanske måste åsidosätta sina egna intressen eller sitt arbete. I och med att det oftast bara är en förälder som arbetar innebär hemundervisningen ekonomiska utmaningar. Utöver dessa aspekter kan hon ibland se svårigheter med samarbetsinläring, eftersom det krävs en grupp till detta. Hemundervisarna på Åland börjar dock bli så många nu att de har möjlighet att träffas och exempelvis där få in även den biten av lärande.

5.2.3 Christian

Christians familj har inte valt att följa någon särskild hemundervisningstradition, utan de har skapat en egen variant. *Jag tror nästan alla familjer gör det till slut.* Han berättar att till en början var hemundervisningen ganska lik skolundervisning i deras familj, men att det ändrades när han lärde sig vad som fungerar för barnen och vad som fungerar för honom själv. I kombination med deras egen stil följer de givetvis den lokala läroplanen, men då enligt sin egen tolkning.

I lärandet använder de mycket material från internet, men biblioteket är även en stor informationskälla de använder sig av. Ibland har de försökt hitta någon gammal lärobok för att bättre förstå vilken nivå skolan strävar efter inom ett visst ämne. *Vad står här egentligen och hur djupt ska vi gräva i det för att skolan ska vara nöjd? För på nätet kan man ju hamna på universitetsnivå på något ämne som man är intresserad av och det är kanske inte nödvändigt.* Barnens behov och deras intressen ligger som utgångspunkt för vilket material de använder. Christian berättar att läroböcker är svåra att få tag på eftersom de inte finns på biblioteket. Det här har de löst genom att antingen köpa en lärobok som de behövt eller frågat skolan om de kunde få eller låna något gammalt exemplar. *För de ska ju inte ge oss några böcker, det står ju så i lagen. Vi ska kontrollera vad ni gör, men inte hjälpa er. Så står det.* Christian berättar dock att vissa skolor har gett dem gamla läroböcker, vilket varit tacksamt även fast böckerna inte alltid varit uppdaterade.

Christian berättar att deras ursprungliga plan var att de skulle jobba deltid båda två och vara hemma turvis däremellan. Tyvärr fungerade inte deras plan på grund av personliga orsaker. Nu strävar de dock tillbaka till den ursprungliga planen. Christian menar även att barnen har en inverkan på vem som ska undervisa dem något visst ämne. *Och sen är det ju så här att barnen säger du är bättre på det här, men du är bättre på det där. Så det är också svårt, det handlar om vilket ämne man ska jobba med.* Slutsatsen är ändå att Christian på senaste tiden haft de flesta lärande timmarna med barnen. Christian redovisar även det arbete barnen och han gör tillsammans, så att säga sammanställer deras portföljer.

Han ser sig själv som pappa även i lärandesituationer. Han ser inte sig som lärare utan mer att han utvecklas i sin roll som pappa i takt med att barnen växer, även fast barnen kanske

emellanåt ser honom mer som lärare i situationer när han föreläser eller diskuterar kring någonting. *Men jag ser det ju inte så. Jag har en relation till mina barn och den utvecklas på det här sättet.* Förutom att föräldrarna stöder barnen i lärandet har barnen även fått undervisning av utomstående experter. Barnen har exempelvis deltagit i olika kurser och fått kunskapsutbyte av andra föräldrar. Christian ser det som en väldigt viktig del av barnens uppväxt att de får träffa andra människor och lära sig saker också av och med andra personer som är intresserade av olika saker. *De ska få träffa människor som brinner för det de är intresserade av. Ja, nä men det tycker jag att är jätte viktigt. Passionen för någonting liksom sväller över och blir väldigt bra i en kunskapsöverföring.* Han berättar att han även själv hållit olika kurser för andra barn.

Christian har tidigare saknat gemensamma studietillfällen för de barn som får hemundervisning. I och med att fler familjer nu flyttat till Åland har det skapats allt fler sådana tillfällen, vilket han anser att är bra. Han tar kemi som ett exempel i vilket det är svårt att lära sig saker rent konkret i och med att det är många kemiska ämnen man inte får äga. I ett fall var det ett barn som fick komma till en skola och utföra laborationer i och med att han inte hade de möjligheterna i hemundervisningen. I övrigt kan han ibland se att det är svårt rent ekonomiskt med hemundervisning. *Det har varit ekonomiskt kaos för oss i fyra års tid.* Han säger att det gäller att vara kreativ, hitta lösningar och kompromissa. Familjen har exempelvis inte möjlighet att ha två bilar, den senaste tekniken eller ett fritidshus. Däremot hoppas han att det val de gjort med hemundervisningen kan väga upp det här. *Att vi skapar trygga ungdomar, som är livsglada i alla fall, utan alla nya saker.* Christian berättar att familjen nog diskuterat dessa saker, men att konflikter hittills åtminstone inte uppstått.

5.2.4 Diana

Dianas familj har inte heller följt någon hemundervisningstradition även fast hon medger att hon säkert varit omedvetet påverkad av sin Waldorfbakgrund. Hon beskriver deras egen idé på följande sätt: *Vi släppte skolan och följde barnens intressen. Följa och försöka lista ut vad de är intresserade av.* Med det äldsta barnet var deras hemundervisning ganska

lik en formell skola. Barnet behövde lite struktur och tider att arbeta efter, men de följde inte något specifikt schema eller exakta tider utan skapade strukturen vart efter. Med de andra två barnen var lärandet mer flytande.

Material tar familjen från biblioteket och Amazon, men de skapar även en del eget och ibland har de fått låna från någon skola. När Diana började hemundervisa hade de inte tillgång till internet, men den resursen har kommit till som en självklarhet på senare år. Familjen har inte använt sig av externa experter särskilt mycket, annat än via Youtube på internet. Dina berättar att de däremot träffar de andra hemundervisarna regelbundet vid en träff för gemensam fysisk aktivitet som hon själv brukar ordna.

Samarbetet med kommunen och skolan har fungerat problemfritt för Diana och hennes familj. *På Åland så har det varit fantastiskt smidigt. Jätteskönt och jättebra. Rena himmelriket. Ärligt talat, det är verkligen som ett mirakel för mig.* Hon beskriver att hon upplevt att deras kontaktperson varit genuint intresserad av och nyfiken gentemot hennes barn och deras utveckling. Hon berättar att hennes barn upplevt besöken som roliga och frågat efter när de kommer att få träffa kontaktpersonen igen. Diana berättar även hur förvånad hon blev av skolans positivitet gentemot deras sätt att lära sig på. Diana berättar om när hon besökte skolans rektor tillsammans med sin son och rektorn sade: *fortsätt och lära så här, det är det bästa sättet att lära dig på.* Hon jämför med sina erfarenheter i Sverige där familjen försökte undvika all kontakt så långt det gick och där kontaktpersonerna kom med negativa attityder, vilket påverkade barnens lärande och inställning gentemot personen negativt. Diana beskriver hur mötet med kontaktpersonen i Sverige påverkade hennes dotter: *Det gjorde att hon stängde sig och hjärnan blockerade sig och sen ville hon inte göra det mera efter att vi träffat den personen.*

I fortsättningen skulle hon dock önska att det skulle bli lättare för hemundervisare att få tillgång till böcker och material som barnen i skolan har tillgång till. Diana berättar att hon inte riktigt förstår hur myndigheterna tänker kring den här aspekten i och med att alla hemundervisade barn är läropliktiga och alla föräldrar betalar skatt på samma sätt som föräldrar till barn i skolan gör. För tillfället har det diskuterats en del kring skapandet av ett kunskapscentrum för hemundervisare på Åland och Diana hoppas att de i så fall kan se till så att de får lite böcker. Hon berättar dock att det nog finns skolor som gärna lånar ut

böcker. Hon har själv den erfarenheten av en rektor som sade *Jamen kom hit och låna*, när hon frågade om hon fick titta i några böcker för att avgöra om de var bra för hennes barn så att hon i så fall kunde köpa dem.

Rent praktiskt saknar Diana ett större utbud av fritidsaktiviteter för barn och unga på Åland, men hon säger även att det är naturligt i och med öns storlek. Däremot ser hon det lite som ett åländskt fenomen att både barn och vuxna har svårt att träffas. *Barn har svårt att ta in någon som inte är i skolan*. Diana har sett bristen på social gemenskap för barnen som ganska jobbigt och utmanande jämfört med när de bodde i Sverige och utbudet på aktiviteter var större.

I övrigt kan hon se att ekonomin är en utmaning för alla hemundervisare i och med att någon förälder alltid måste vara hemma. *Jo, man har verkligen fått dra ner på ekonomin*. Hon tror att i och med att ett av deras barn har en funktionsnedsättning så har detta blivit ännu tydligare i deras familj. Diana ser dock inga större problem med den saken i och med att det är ett val de själva gjort för att de anser att det är de bästa för barnen. *Barnen uppskattar allting, de är verkligen inte bortskämda*.

5.2.5 Elsa

I Elsas familj tror hon att deras hemundervisning bygger på en blandning av olika traditioner. De har på sätt och vis skapat sin egen variant på basen av olika traditioner. I Elsas familj har båda föräldrar ansvar över barnens lärande. *Vi gör allt vi kan för att tillrättalägga, motivera och uppmuntra barnet till att växa och inhämta kunskap mångsidigt och inte ensidigt. Så barnet utvecklas psykiskt, fysiskt, socialt, intellektuellt, praktiskt, estetiskt, andligt och så vidare*.

Elsa ser inte att hon har olika roller, utan hon strävar till att vara samma person hela tiden. *Jag eftersträvar att vara det de behöver och främja vad de behöver*. Hon beskriver sig själv som barnens vän, men inte en vän som enbart står på deras sida. Hon är trots allt inte en jämnåring, utan en vuxen. Hon är barnens mamma och hon har förväntningar på sina barn och hon sätter gränser för sina barn.

Elsa räknar upp en hel lista på material och resurser de använder sig av i lärandet i deras familj: *Naturen, egna kunskaper, släkt/vänners/andras erfarenheter och kunskaper, vanliga skolböcker, internet, museum, verkliga livet, instrument, verktyg, samarbete med skola, bibliotek, hobbymaterial, kamera, datorer, pennor, papper, gymnastiksal, simhallar, storkök, trädgård med mera.* Av de externa experterna har de framförallt använt sig av Elsas mamma som är pensionerad lärare och rektor, men även Elsas syster som även hon är lärare. Elsa berättar att barnen ska få lära sig något nytt av ytterligare en expert när de kommer hem från sin resa som de är på ”just nu”. *När vi kommer hem har barnen blivit lovade av en konservator att få vara med när han stoppar upp en hackspett åt oss som hade dött när den troligen flög emot vårt köksfönster. Experter är spännande att få lära av!*

Familjen arbetar inte efter något tydligt schema eller några tider, men vissa riktlinjer har de ändå. *När vi håller på med vanliga skolböcker gör vi dem oftast efter frukost, före lunch. Men det kan vi göra hur vi vill med beroende på vädret med mera.* Elsa berättar att de nog arbetar med någon form av lärande ur böcker sex dagar i veckan, men att tiden med böckerna inte alls är lika lång som i skolan. Specifikt arbetar de med matte, svenska och engelska tills de fyllt i allt i boken. När barnen jobbat med ett ämne en stund tar hen rast och går ut och hoppar studsatta, leker med syskonen eller dylikt. Hon förklarar att barnen oftast uppnår det de förväntas lära sig på mindre än en termin. Ämnen utöver dessa sker ofta mer naturligt utan böcker. *Andra ämnen ser inte mina barn som skola. Slöjd är bara kul, måla osv. De kan sticka en mössa, snickra en bro lite när som.* Elsa berättar att de brukar ta lov ifrån vanliga skolböcker – *men då lär sig barnen i all fall kanske ännu mer?* Överlag är Elsa ganska tveksam till skolböcker.

Ekonomi är inget problem för Elsas familj även fast de lever sparsamt med enbart en inkomst. De kompenserar med att odla eget, köpa kläder från lopptorg och överlag köpa mindre grejer som de egentligen inte behöver. *Det viktigaste i livet är gratis – kärlek, luft, solljus, vänskap, tro...* Elsa menar att såklart hade det varit skönt att få ett litet bidrag exempelvis till läromaterial och ”skolmat”. Hon menar att de då hade haft mer pengar över att ge åt andra behövande barn, och deras utbildning, i de delar av världen där de inte har

det lika bra som i vår del av världen. Elsa berättar dock att de ändå stöder två barn i Bangladesh och deras utbildning rent ekonomiskt.

I övrigt är Elsa nöjd med samarbetet med kommunen och skolan. *Vi är tacksamma för det vår kommun och kommunala skola gjort i sitt bemötande och sin öppenhet gentemot oss. Hoppas vi kan bidra positivt för dem likaså!*

5.2.6 Sammanfattning

Gemensamt för alla informanter är att deras familjer inte följer någon specifik hemundervisartradition, utan att alla skapat en egen variant. Flera av familjerna lever på ett sätt som mestadels liknar *unschooling* eller självstyrt lärande. I barnens lärande finns valbarhet och frihet med utgångspunkt i deras egna intressen och behov. När barnen blir intresserade av något, eller när det dyker upp en fråga, tar föräldrarna och barnen gemensamt tag i saken och barnen lär sig. Detta innebär även att barnen kan jobba mycket med en sak och mindre med något annat. En av informanterna beskrev detta som att deras sätt att leva leder deras sätt att undervisa och lära. Trots att alla familjer lever ganska långt enligt detta, finns vissa skillnader. En av informanterna beskrev exempelvis familjens hemundervisning som en form av det som i teorin beskrevs som *Relaxed/Eclectic homeschooling*.

Flera av informanterna nämnde att de strukturerat upp undervisningen olika beroende på barnets behov. Tre av informanterna nämnde att med något eller några av sina barn har de strukturerat upp undervisningen mer och undervisningen har liknat formell skolundervisning ganska mycket. En av informanterna nämnde även att när familjen började med hemundervisning liknade den väldigt mycket på skolundervisning innan de blev bekväma och lärde sig vad som fungerade bäst för barnen. En informant sade uttryckligen att de i deras familj blandar olika traditioner eller sätt att lära sig på. På morgnarna har de mer formell skola inom vissa ämnen och på eftermiddagarna sker lärande i mer fria former. Vidare var det en informant som menade att hon nog påverkats

av sin bakgrund inom Waldorfpedagogiken då hon undervisat sina egna barn. Ingen av familjerna följde dock ett schema på samma sätt som skolundervisningen gör.

I alla familjer stod båda föräldrar för ansvaret för barnens lärande även om någon av föräldrarna ofta hade mer ansvar. Föräldrarna försökte dela upp sig så att en var på jobb och den andra hemma med barnen för att sedan turas om med de olika uppgifterna. Detta visade sig dock svårt i flera av fallen och ofta blev då huvudansvaret hos en av föräldrarna.

Familjerna använder sig av olika material och resurser i olika hög grad och beroende på vilken ålder barnen är, men material och resurser som nämndes var: *experter, kurser, böcker, hemundervisningsträffar, eget skapande, Amazon, Youtube, naturen, egna kunskaper, släkt/vänners/andras erfarenheter och kunskaper, vanliga skolböcker, internet, museum, verkliga livet, musikinstrument, verktyg, samarbete med skola, bibliotek, hobbymaterial, kamera, datorer, pennor, papper, gymnastiksal, simhallar, storkök, trädgård med mera.*

De flesta informanter nämnde att utmaningen med att hemundervisa främst ligger i ekonomin. Detta på grund av att åtminstone en förälder alltid måste vara hemma. En informant ansåg att hemundervisning inte medför något negativt ur barnets perspektiv, så länge föräldrarna ser till att tillgodose barnets behov. Vissa svårigheter med samarbetsinläring och sociala sammanhang kunde de uppleva att barnen har svårt att få. För föräldrarna kan det ytterligare vara utmanande att vara flexibel och anpassa sig efter barnen i och med att man då kanske måste åsidosätta egna intressen eller arbetsmöjligheter. Ytterligare nämnde en informant att vissa ämnen kan vara svåra för barnen att lära sig, exempelvis är det inte tillåtet att inneha vissa kemiska ämnen.

Familjerna är väldigt glada och positiva till det goda samarbete de hittills upplevt med de åländska myndigheterna. Flera av dem önskar dock att de skulle få tillgång till samma böcker och material som barnen i skolan har. En informant nämnde att familjerna kunde erbjudas någon form av ekonomiskt stöd så att barnen skulle få fler möjligheter till lärande.

6 Diskussion

I detta kapitel diskuteras valet av metod och dess lämplighet för denna studie. Därefter diskuteras avhandlingens resultat i relation till den teoretiska referensramen och tidigare forskning. Avslutningsvis ges förslag till fortsatt forskning.

6.1 Metoddiskussion

I och med att syftet med avhandlingen var att studera hemundervisning som ett alternativ till skolundervisning och samtidigt undersöka hemundervisande vårdnadshavares motiv till valet av hemundervisning, har hemundervisarnas uppfattningar och åsikter samt variationerna inom dem legat till grund för studien. Därför föll även valet av forskningsansats naturligt på fenomenografin, eftersom ansatsen vill beskriva uppfattningar och variationerna inom dem samt belysa det faktum att människor kan erfara samma fenomen på olika sätt. (Marton och Booth, 2000, s. 146–147.)

Intervju som datainsamlingsmetod fungerade väl med tanke på studiens syfte och den ansats som valts. Centralt för fenomenografiska intervjuer är att frågorna är så öppna som möjligt för att informanten själv ska få välja från vilket håll och på vilket sätt hen ska närma sig frågan. En intervjuguide med öppna frågor ger även utrymme för möjligheten att ställa följdfrågor för att verkligen försäkra essensen av det man är ute efter. (Marton, 1990, s. 154.) De öppna frågorna fungerade mestadels bra. Emellanåt svävade diskussionerna iväg utanför temat, vilket gjorde att jag som forskare i stunden hade svårt att se det väsentliga i det som sagts för att sedan kunna ställa en ändamålsenlig följdfråga. Detta gjorde att jag i analysen upptäckte att det saknades delar av relevant data hos två av informanterna. Jag blev således tvungen att kontakta informanterna igen för att komplettera data.

Urvalet av informanter gjordes på Åland. Valet ansågs relevant i och med att antalet hemundervisare ökat markant i landskapet alltsedan strömmen med skolflyktingar från Sverige börjat anlända från år 2010 och framåt. Grundläggande vid valet av urval är att insamlade data från informanterna kan ge forskaren relevanta upptäckter utan att hen

behöver samla in data från hela undersökningspopulationen. (Denscombe, 2018, s. 57 .) Antalet informanter var fem, vilket ansågs lämpligt för en studie av detta slag. Resultaten gav relevanta upptäckter och ett flertal informanter ansågs därför inte nödvändigt.

Valet av analysmetod var inte lätt i och med att forskningsfrågorna var av olika karaktär. Däremot var jag intresserad av informanternas egna uppfattningar och personliga berättelser kring avhandlingens teman och ville därför välja en innehållsrik och beskrivande analysmetod. Narrativ analys valdes således som metod. I och med att intervjun var upplagd på ett sätt som inte gav informanten möjlighet att berätta en sammanhängande historia ansåg jag det lämpligt att sammanställa intervjuerna till mindre sammanhängande återberättelser i resultatredovisningen. Detta i enlighet med bland annat Kvale och Brinkmann (2014, s. 268).

6.2 Resultatdiskussion

Nedan presenteras och diskuteras resultaten av undersökningen. Resultatdiskussionen följer forskningsfrågornas inbördes ordning.

6.2.1 Motiven till valet av hemundervisning nu och i framtiden

Hemundervisning är ett val vårdnadshavarna gör åt och för sina barn. Det är ett val i vilket de samtidigt väljer bort skolundervisning. Den tidigare redovisade teoretiska referensramen visar att viljan att hemundervisa sitt eller sina barn kan botten i en eller flera olika källor och att valet även ibland kan vara ofrivilligt. Resultatet av studien visar att detta även gäller hemundervisare och skolflyktingar på Åland. Tidigare framkom att orsaker till valet att hemundervisa i olika länder berott på bland andra följande saker: missnöje över den undervisning skolorna erbjuder, psykiska problem, barnets särskilda behov, vilja till närhet inom familjen, inspiration och motivation från andra hemundervisare, vilja att skapa en barncentrerad och individualiserad utbildning, annan ideologisk syn, bristande differentiering i skolan och mobbning i skolan (Bell, Kaplan och Thurman, 2016, s. 330–354; Foster, 2018, s. 5; Cheng, Tuchman och Wolf, 2016, s. 381–

398; Rinta-Tassi, 2017). Dessa är även motiv vilka alla går att finna i resultaten av denna studie. Således kan man anta att motiven bakom valet att hemundervisa varierar familjer emellan, att en familj kan ha flera bakomliggande orsaker till sitt val och att liknande motiv går att finna oberoende av land. Däremot finns vissa skillnader länderna emellan och bakomliggande motiv som inte går att generalisera.

I Storbritannien och USA har många familjer valt hemundervisning på grund av religiösa skäl (Bhopal och Myers, 2018, s. 1–2; Gray, 2018, s. 441–446). Rinta-Tassi (2017) menar att det även förekommer familjer i Finland som valt hemundervisning på grund av religiösa skäl, men att denna andel ännu inte är särskilt stor. Resultatet av denna studie visade att religiösa skäl inte låg till grund för valet att hemundervisa bland de informanter som deltog i undersökningen. Man kan spekulera kring huruvida den ökade sekulariseringen eller imigreringen kommer leda till att denna grupp hemundervisare kommer att öka i Finland, och vidare vilka följder detta i så fall skulle få för demokratin.

Antalet hemundervisade barn ökar i Finland. Det är ingen markant ökning, men nog en kontinuerligt växande siffra. På Åland var antalet hemundervisade barn åtta år 2012 och 58 år 2018 (ÅSUB Utbildningsstatistik, 2018). I hela Finland var motsvarande siffror 275 år 2012 och 378 år 2017 (personlig kommunikation 5 juni 2018 och 7 januari 2019). Allt fler föräldrar väljer alltså att hemundervisa sina barn, detta även i ett land som Finland som anses ha ett av världens bästa utbildningssystem. Vad ökningen beror på finns det ännu inte någon uppfattning eller forskning om. Hemundervisarna själva hade inte heller något entydigt svar på frågan, men nog en del spekulationer. En informant menade att den ökade tillgängligheten till kunskap kan vara en bidragande faktor till varför en del kanske anser att de lika bra kan lära sig på egen hand som av en lärare. Samhället förändras och utbildningen därmed, men det finns en del föräldrar som anser att skolan inte riktigt hänger med i en utveckling med ett allt friare samhälle. Skolan skapades på basen av industrialiseringen och de behov den medförde. Industrialiseringen existerar än idag, men inte i exakt samma form och behoven är därför inte heller desamma. Skolan är enligt en av informanterna lite som en fabrik i vilken alla borde passa in, men där de facto alla inte gör det. Informanten beskriver sin syn på skolsystemet:

Skolsystemet som det ser ut i dag är lite som en fabrik. Alla kakorna behöver ligga snyggt på banden och inte krångla för att man tidsmässigt på en övervakare skall hinna paketera många in till försäljning. Skolsystemets uppläggning behöver barn som mår bra i hemmen, är full laddade med kärlek och självkänsla, har sovit, ätit frukost, fått sina trygghets och närhetsbehov mötta och inte är på desperat jakt efter anknytning och tillhörighet, utan kommer laddade för att koncentrera sig på att inhämta kunskap i ett klassrum. Har barnet positiva relationer och positiv anknytning hemma, då klarar barnet betydligt lättare att koncentrera sig och lära sig saker i skolan, ta in det som läraren är tränad på att leverera. Fallerar hemmet blir det tufft för skolan.

Antalet barn i Sverige som mår dåligt och kommer ifrån stökiga/icke fungerande förhållanden verkar öka. Media ger också läraren en tuff konkurrens om barnens intresse och engagemang i dag. Klasssituationen kan bli ohållbar och stökig. Lite lärande hinns och föräldrar kan ha en reell oro i vissa fall för deras barns kunskapsinhämtande. I sämsta fall kan skolan för somliga barn bara bli en förvaringsplats som äter deras tid och bromsar deras möjlighet till lärande!

En informant anser att skolan har lyckats med att utveckla ett kritiskt tänkande hos eleverna. De vuxna som gått i skolan kommer således ut med ett kritiskt förhållningssätt i vilket de börjar se utanför ramarna och ifrågasätta olika delar av samhällsstrukturerna, bland dessa även skola och utbildning. Samtidigt ökar folkmängden, det finns allt fler människor som tänker olika och hemundervisningen blir allt synligare. När hemundervisningen får mer synlighet i ett samhälle som erbjuder allt mer möjligheter för individuella val, sprider sig även hemundervisningen som en möjlighet för lärande och allt fler anser att en skolmiljö inte är en optimal lärandemiljö. I kontrast till detta går samhället mot en utveckling där individen strävar efter en individuell karriär i vilken arbetstiden samtidigt ökar för många. Den praktiska möjligheten att hemundervisa minskar och skolans betydelse som utbildare och uppfostrare ökar.

I samband med samhällets utveckling har man även kunnat se en tendens av försämrat psykiskt välmående, framförallt är det allt fler barn och unga som mår dåligt (Socialstyrelsen, 2017; Happo, 2018). Föräldrar ser att deras barn även mår dåligt i skolan eller att deras barn överhuvudtaget inte vill gå till skolan och väljer således att ta hem dem. En informant menade att detta speciellt är en trend i skolan i Sverige där hen menar att det går allt sämre och att allt fler barn sitter hemma istället för att gå till skolan. Dessa barn brukar nämnas ”hemmasittare” och deras föräldrar kan tänkas gå under kategorin ofrivilliga hemundervisare som i Sverige således även hemundervisar olagligt. Orsakerna

ligger oftast på psykisk nivå och bottnar i en mängd olika saker (Hallengren och Hill, 2018). En informant menade att en del föräldrar möjligen väljer hemundervisning åt sina barn på grund av att de själva haft dåliga erfarenheter i form av exempelvis mobbning under sin egen skoltid.

Enligt Beck (2012) ökar hemundervisningen på grund av populistiska värderingar, vilka kritiserar ett teknokratiskt, centraliserat och främmande skolsystem. De olika skolsystemen i olika länder gör dock att denna kritik fördelar sig på olika sätt. I USA står den offentliga skolan i konflikt med både marknadsvärderingar och populistiska värderingar. I de nordiska länderna är kritiken istället oundvikligen riktad mot stat och marknad, i och med att dessa två är så nära sammankopplade i de nordiska demokratierna. I och med att människor i de nordiska länderna i allmänhet sätter stor tilltro och lojalitet till de nationella skolsystemen, kan hemundervisning ses som starkare kritik där än i en del andra länder. (Beck, 2012, s. 1–2.)

I Finland framkommer allt mer problem med dålig inomhusluft i skolor. Samtidigt läggs allt fler skolor ner på grund av att det inte längre är ekonomiskt hållbart att upprätthålla dem. I Norge har man redan kunnat observera en trend där mindre lokalsamhällen valt att hemundervisa för att försöka bevara lokala skolor som har stängts ner. Det skapas lokala subkulturer av hemundervisare. (Beck, 2006, s. 257.) Föräldrar som på egen hand skapar små lokala skolor i form av hemundervisning förekommer även i Finland. Orsaken till detta beror i dessa fall på att den lokala landsbygdsskolan lagts ner och att barnen hänvisas till större skolor längre bort. Föräldrarna vill inte att deras barn ska behöva spendera så mycket tid på att åka skolskjuts och de anser även att små skolor erbjuder en helt annan trygghet i barnets utveckling, jämfört med vad en stor skola gör. Föräldrarna har således tagit saken i egna händer och skapat en egen form av hemundervisning. (Nygård, 2017.) Virpi Tolonen berättar i Suomen Uutiset (2018) om hur hon ofrivilligt tvingats hemundervisa sina barn på grund av att barnens fysiska hälsotillstånd totalt raserats på grund av den dåliga inomhusluften i barnens skola. Tidigare forskning visar att Tolonen inte är ensam ofrivillig hemundervisare på grund av dålig inomhusluft (Rinta-Tassi, 2017). Resultatet av detta har varit att allt fler skolor konstaterats ha dålig inomhusluft,

men huruvida fler finländare kommer bli tvungna att hemundervisa på grund av denna orsak återstår att se.

I en studie (2006) som gjordes i Norge med föräldrar till barn i åldern 6–16 år undersöktes föräldrarnas syn på skolan. En av frågorna löd fritt översatt: Vill du under någon tidsperiod hemundervisa ditt barn? Resultaten visade att 10 % svarade ja. Dessa föräldrar representerade 60 000 barn, vilket således i framtiden skulle innebära väldigt många fler hemundervisade barn om alla som svarade ja faktiskt skulle välja att hemundervisa i framtiden. (Beck, 2012.) Detta visar att allt fler vuxna ser hemundervisning som en alternativ möjlighet till utbildning för sina barn. Hemundervisning, något som för ca 15 år sedan var ett nästan okänt begrepp i Norden.

6.2.2 Lärandesynt: hemundervisning kontra skola i teori och praktik

Hur mycket skiljer sig synen på lärande egentligen mellan hemundervisning och skolundervisning? Resultaten av denna studie visar att synen skiljer sig till viss del. Det går att finna många likheter i idéerna bakom lärandesynt och även på hur lärandet borde förverkligas. Däremot finns skillnader mellan hur lärandesynt i praktiken förverkligas i realiteten.

Bland annat betonar både hemundervisarna och skolan att barnet ska ha en aktiv roll i sitt eget lärande genom att ta mycket eget ansvar över sitt lärande. Båda är överens om att lärandet bör utgå från barnets intressen och unika behov, att lärandet bör vara meningsfullt för barnet och att lärandet bör inbegripa lek och rörelse i olika miljöer. Ytterligare ser båda parter trygghet som en förutsättning för lärande och goda relationer värderas högt. Läraren, eller i hemundervisarnas fall vårdnadshavaren, ska fungera som stöd och hjälp i barnets lärande. (Utbildningsstyrelsen, 2014.)

Skillnaderna i dessa lärandesynter ligger i sättet att förverkliga de likheter som beskrivs ovan. Hemundervisarna ger barnet ansvar utan krav, medan skolan ställer krav och ger ansvar därefter. Hemundervisarna tror på att lärande är något som sker naturligt i livet och att det sker när barnet självt är redo för det. Tidigare beskrivs Vygotskijs teori om

sociokulturellt lärande där barnet uppfostrar sig själv genom sociala och kulturella erfarenheter med andra och där elevens egna erfarenheter blir grund för elevens lärande (Vygotskij, 1999, s. 19–22). Liknande tankar återfinns i den teoretiska referensramen även inom arbetets pedagogik där barnet söker sin kunskap själv, utanför klassrummets väggar, för att sedan själv bygga upp kunskapen steg för steg (Nordheden, 2018, s. 229–233, 225). Dessa teorier tolkade till sitt yttersta kunde likna den syn på lärande hemundervisarna har, där vårdnadshavaren fungerar som stöd och hjälp på vägen när barnet behöver det. Dessa tankar existerar även i skolan, men här är det läraren som erbjuder barnet kunskapen, visar vägen mot kunskapen och överlåter sedan ansvaret åt barnet att utforska och ta sig fram på vägen. Skulle det uppstå några hinder är läraren där för att handleda barnet vidare.

Ett lärande baserat på dessa två synsätt på mängden ansvar som bör ges åt barnet gör även att möjligheterna att utgå från barnets egna intressen och behov varierar. Ett lärande som går ut på att barnet själv söker sin kunskap gör naturligt att barnet letar sig till det hen intresserar sig för just i den stunden. Lärandet utgår således naturligt från barnets egna intressen, vilket även gör att barnet vill ta ansvar. Detta kunde ses som optimalt ur ett lärande perspektiv, men här kan även uppstå problem om barnet aldrig intresserar sig för något som är viktigt för hens liv och om vårdnadshavaren inte heller upptäcker detta och tillgodoser lärandebehovet. I skolan är det oftast läraren som istället försöker fundera ut vad barnen skulle kunna vara intresserade av och möjligen ställer hen även den frågan till eleverna. Dilemman med detta kan uppstå ifall läraren tror sig veta vad eleverna är intresserade av och då baserar sin undervisning på det, och ytterligare kan det visa sig att alla elever intresserar sig för olika saker vilket gör undervisningssituationen utmanande för läraren. Vidare kan man diskutera huruvida en individ vill ta ett ansvar som redan är förutbestämt av någon annan och som inte intresserar individen ifråga.

Alla barn är unika och lärandet bör således anpassas efter varje enskilds barns behov. Båda parter är överens angående denna aspekt av lärande. Möjligheten att däremot kunna göra detta i praktiken är något som är mycket svårare i en skolmiljö än i en hemmiljö. Detta beror främst på antalet barn per vuxen. I en hemmiljö är situationen en helt annan i och med att vårdnadshavaren känner sitt barn på ett helt annat sätt än vad en lärare i en skola känner ett barn. I hemmet finns inte heller lika många andra barn för vårdnadshavaren att

ta i beaktande som i en skolmiljö och möjligheterna för individanpassad undervisning ökar betydligt. Resultatet av min undersökning visade att alla hemundervisare betonade nära, goda relationer och trygghet som en grundförutsättning för lärande. Flera av dem nämnde att detta grundbehov kan vara svårt att tillgodose i skolan i och med att det är svårt att skapa denna relation till läraren, speciellt om hemmet eller omgivningen i skolan är otrygg redan från början.

Resultaten visar att hemundervisarnas åsikt kring socialt lärande inte stämmer överens med den syn skolan har. Hemundervisarna anser att det är fel att ett barn ska vara begränsade till ett visst antal barn i samma ålder flera timmar per dag. De anser att barnen då får omogna förebilder i och med att de mogna förebilderna är så få. Barnen får inte välja vem de vill socialisera med utan är begränsade till att umgås med de andra barnen i den egna klassen. Skolan är uppdelad i olika åldersgrupper i och med att även lärandet är planerat att ske på ett sätt som är lämpligt för åldersgruppen i fråga (Utbildningsstyrelsen, 2014). En del mindre skolor har däremot sammansatta klasser och många skolor strävar till att arbeta över åldersgränserna.

6.2.3 Vad kan skolan lära av hemundervisningen och vice versa?

Fortfarande finns det meningsskiljaktigheter och en viss skepticism mellan hemundervisare och skolundervisare. Jag skulle tro att mycket av denna skepticism bottnar i okunskap. En del har dock börjat se samarbetsmöjligheter lärandemiljöerna emellan. Hur skulle ett sådant samarbete och utbyte kunna se ut eller skulle det överhuvudtaget fungera? Hemundervisarna skulle enligt dem själva gynnas av ett sådant samarbete, men hur är det med skolan?

Informanterna i förestående avhandling berättade att de använder alla möjliga resurser de bara kan få tag på i lärandet. I vissa fall ansåg de dock att det finns utmaningar med att undervisa vissa ämnen i och med att de exempelvis i kemi inte har tillgång till labbmaterialet som krävs. I andra fall kunde det handla om att föräldrarna inte själva kunde lära ut ett ämne eller att de inte visste hur djupt in i ämnet de skulle behöva gå. För att lösa

detta problem försökte de få tag i skolböcker i ämnet. Hemundervisarna berättade däremot att det inte är lätt att få tag i skolböcker, men att de ibland stöter på snälla lärare som lånar ut böcker eller ger gamla böcker åt dem.

Hemundervisare betalar skatt liksom övriga medborgare. En del av denna skatt går till utbildning. Enligt hemundervisarna borde det då vara rimligt att även deras läropliktiga barn skulle gynnas av dessa skattepengar och inte enbart de barn som går i skolan. Informanterna föreslog att staten kunde samarbeta med dem genom att erbjuda de hemundervisade barnen samma tillgång till läromaterial som andra barn eller att skolan skulle kunna erbjuda lunch även åt deras barn. De föreslog även att staten skulle ge familjen en viss summa pengar som de kunde använda för att införskaffa läromaterial, ta barnen till museum, simhallen eller andra ställen och för att betala för barnens lunch. En informant hoppades på att det nya lärcentret som planeras till Åland skulle erbjuda något av dessa förmåner.

De flesta informanter såg just ekonomin som utmanande med hemundervisningen. De såg det inte som något större problem, men nog som en utmaning. En av informanterna hoppades på att det i framtiden kanske skulle komma ett hemundervisarkort som skulle ge alla barn rabatt eller gratis inträde till olika platser, så som muséer och liknande.

Liksom tidigare nämnt betonar *Grunderna för läroplanen för de grundläggande utbildningen* (2014) att lärandet ska ta fasta på och utgå från barnets egna intressen och behov. Tidigare beskrevs på vilket sätt denna aspekt skiljer sig i praktiken mellan skolan och hemundervisningen. Jag tror skolan skulle kunna lära sig av hemundervisarna i denna fråga. Lärande kräver en vilja, en inre vilja som uppstår av någon typ av motivation. Ett driv av nyfikenhet som naturligt uppstår i hemundervisningen, men som inte alltid syns bland barnen i skolundervisningen. På vilket sätt kan läraren ge eleverna ett ansvar baserat på eget intresse, ett ansvar eleverna vill ta men som ändå uppfyller de i läroplanen uppställda målen? Detta är ingen fråga med ett lätt svar. Lärarens uppgift att utgå från varje barns egna intressen är näst intill omöjlig i och med att antalet elever är många i en klass. Möjligtvis kunde läraren arbeta mer projektbaserat där eleven själv skulle få ta reda på kunskap om något som intresserar hen. Trots att det är en utmanande fråga, tror jag den

är viktig att fundera kring. Lärande behöver inte alltid vara roligt, men det kräver en inre vilja från den som lär sig.

Ytterligare diskuterades trygghet som ett grundläggande behov och en grundläggande förutsättning för lärande. Hemundervisarna argumenterade för att denna trygghet är svår att skapa i skolan på samma sätt som i hemmet. En del elever finner tryggheten i skolan direkt och inga problem uppstår, men andra har det svårare. Möjligtvis kunde fler vuxna per klass vara en lösning. På senare år har man i Finland sett en trend av samordnad undervisning där två lärare ansvarar för en klass gemensamt. Således har man ökat antalet vuxna per klass, vilket kunde tänkas vara en lösning för större vuxentäthet och trygghet i klassen. I många fall har detta inneburit att även klasstorleken ökat markant. Fördelarna med detta är säkerligen många, bland annat fler möjligheter till vänskapsrelationer, elever som kommer bättre överens med den nya läraren än med den gamla och möjligheter för andra undervisningsmetoder i och med det ökade antalet elever. Däremot tror jag att problemet med en trygg relation till läraren och lärarens möjligheter till att tillgodose varje barns behov kvarstår.

Skulle man implementera hemundervisarnas tankar om socialt lärande till en skolmiljö borde slutsatsen rimligen bli en skola med små klasser med flera lärare per klass. Eleverna skulle inte vara bundna till sina egna grupper, utan mycket skulle ske över åldersgränserna. Om hemundervisarna själva skulle få organisera utbildningssystemet skulle de vilja ha fler valmöjligheter till lärande så att alla barn kan hitta något som passar dem. De pratade även om fria öppna kurser dit barnen får komma när de vill och lära sig det de vill. En informant talade om ett skolsystem som bygger på ett stort fritidshem i kombination med ett stort utbud av öppna kurser. Barnen skulle komma till fritidshemmet varje dag och sen skulle de få välja vilken eller vilka kurser de skulle gå den dagen.

6.3 Avslutande diskussion och förslag till fortsatt forskning

Hemundervisarna var noga med att understryka att de inte anser att alla bör hemundervisa. Hemundervisning är något man som förälder måste vilja göra och framförallt måste det passa in i familjens vardag för att överhuvudtaget kunna fungera. De har inte kommit för att göra en revolution och omvända alla till hemundervisare. De är däremot ense om att skolan inte passar alla barn och att det därför bör finnas flera alternativ för lärande.

Till *Global Home Education Conference* samlas vartannat år forskare och andra intresserade för att diskutera den globala ökande rörelsen inom hemundervisning. Nästa konferens kommer att hållas på Filippinerna år 2020. (GHEC, 2018.) Enligt dem gör hemundervisning mer nytta än skada och forskningen i ämnet har hittills visat sig till största delen positiv. Kommer denna trend att fortsätta i takt med att hemundervisarnas antal ökar, förutsatt att den gör det, eller kommer vi även att se negativa följder?

Samtidigt vore det intressant att undersöka huruvida hemundervisning fungerar lika bra i alla kulturer och alla länder? Det handlar om vårdnadshavarnas frihet, men samtidigt om barnens rättigheter och säkerhet. Vilka psykologiska effekter har denna typ av undervisning dels för föräldrarna, dels för barnen? Hur har barnen upplevt hemundervisningen och hur har de klarat sig i framtiden jämfört med barn som gått i skola?

Ur ett lärarperspektiv skulle en studie med lärare som kontaktpersoner till hemundervisare vara av ytterligare intresse. Inte bara för min egen skull utan även för framtidens lärare. Om hemundervisningen ökar kommer nämligen även fler lärare att få nya arbetsuppgifter i form av att fungera som kontaktperson till och övervakare av hemundervisande familjer. Vem kommer att ansvara för att vägleda dessa lärare i sitt arbete? Hur ska kontakten och övervakningen ske, vad ska bedömas och på vilket sätt? Detta är frågor som framförallt redan diskuterats på Åland i samband med det snabbt ökande antalet skolflyktingar (Nya Åland, 2014).

Hemundervisning tillför idéer och nya perspektiv till den ständigt pågående politiska debatten kring utbildning. Hemundervisare kritiserar skolan som institution, de

pedagogiska metoder som används, den minskade värderingen av familjen som främsta fostrare och de strävar efter individuell frihet. Hemundervisning blir allt vanligare och än känner man inte till vilka effekter den medför för samhället. Därför bör den även studeras. Är hemundervisare en reaktion och exempel på det som sociologen Z. Baumann (2001) kallar för vår tids saknade samhälle, kollektivism och gemenskap i en modern och individualistisk värld? Med denna avhandling som grund vill jag således uppmuntra till fortsatt forskning om hemundervisning som ett samhälleligt fenomen och alternativ lärandeform.

Litteraturförteckning

- Ahrne, G. & Svensson, P. (2016). *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber AB
- Alberius-Forsman, K. (2015). *Tydligare regler kring hemundervisning*. Nya Åland 10.02.2015. Hämtad 2 juli 2018, från <http://www.nyan.ax/nyheter/nyhet-17-00/>
- Bauman, Z. (2001). *Savnet fellesskap*. Oslo: Cappelens Akademiske Forlag
- Beck, C.W. (2006). *Home Education: Globalization Otherwise?* *Managing Global Transitions* 4 (3): 249–259
- Beck, C.W. (2012). *Home Education – A Mirror for Differences in Educational Policies*. Branigin lecture at Institute for Advanced Studies, Indiana University 4. April 2012. Hämtad: 7 januari 2019, från https://www.researchgate.net/publication/273057312_Beck_Christian_Watkin_Home_education_A_mirror_for_differencies_in_educational_politics
- Bell, D., Kaplan, A. & Thurman, K. (2016). *Types of Homeschool Environments and Need Support for Children's Achievement Motivation*. *Journal of School Choice*, volume 10, issue 3 (juli 2016).
- Bell, J. & Waters, S. (2016). *Introduktion till forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur
- Biesta, G. (2015). *What is Education For? On Good Education, Teacher Judgement, and Educational Professionalism*. *European Journal of Education*, Vol. 50, No. 1, 2015DOI: 10.1111/ejed.12109, s. 75–87.
- Björkroos, A. (2010). *Skoldistrikt efterlyser skolplikt på Åland*. Nya Åland 7.6.2010. Hämtad 28 juni 2018, från <http://www.nyan.ax/nyheter/lokalt/skoldistrikt-efterlyser-skolplikt-pa-aland/>
- Cheng, A., Tuchman, S. & Wolf, P.J. (2016). *Homeschool Parents and Satisfaction with Special Education Services*. *Journal of School Choice*, volume 10, issue 3 (juli 2016).
- Denscombe, M. (2018). *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur
- Dewey, J. (1999). *Demokrati och utbildning*. Uddevalla: Daidalos.
- Donnelly, M. P. (2016). *The Human Right of Home Education*. *Journal of School Choice*, volume 10, issue 3 (juli 2016).
- Fejes, A. & Thornberg, R. (2009). *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber.

Finlands officiella statistik (FOS): *För- och grundskoleundervisning* [e-publikation]. ISSN=1799-3717. Helsinki: Statistikcentralen. Hämtad 13 februari 2019, från http://www.stat.fi/til/pop/index_sv.html

F.N. (1948). *Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna*, artikel 26 §3.

Forsgård, H. (2011). *Flyttade till Åland för att få undervisa barnen hemma*. Nr 4/2011. Hem och Skola i Finland. Hämtad 2 juli 2018, från https://www.hemochskola.fi/hem/tidningen_hem__skola/artikelarkiv/article-17248-10861-flyttade-till-land-for-att-fa-undervisa-barnen-hemma-nr-42011

Forsgård, H. (2011). *"Lagen borde ses över"* Nr 4/2011. Hem och Skola i Finland. Hämtad 2 juli 2018, från https://www.hemochskola.fi/hem/tidningen_hem__skola/artikelarkiv/article-17248-10862-lagen-borde-ses-over-nr-42011?offset_17248=460

Foster, D. (2018). *Home Education in England* (Briefing paper, Number 5108). House of Commons Library.

Gellner, E. (2008). *Nations and Nationalism*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

GHEC, (2018). *Global Home Education Conference*. Hämtad 12 januari 2019, från <https://ghex.world/>

Gillham, B. (2008). *Forskningsintervjun – Tekniker och genomförande*. Malmö: Studentlitteratur.

Grahn, E. (2018). *Barnen fick för lätta uppgifter – då valde familjen hemskola*. Hufvudstadsbladet, 12.08.2018. Hämtad 13 augusti 2018, från <https://www.hbl.fi/artikel/barnen-fick-for-latta-uppgifter-da-valde-familjen-hemskola-2/>

Granlund, F. & Lundberg, M. (2018). *Hemundervisning blir allt vanligare*. Ålands radio +tv, 31.07.2018. Hämtad 7 augusti 2018, från <https://alandsradio.ax/nyheter/hemundervisning-bli-er-allt-vanligare>

Gray, J.S. (2018). *Dewey and the American movement to homeschooling*. International Journal of Primary, Elementary and Early Years Education, Volume 46, 2018 - Issue 4: John Dewey's Democracy and Education: The Relevance for Primary Education 100 Years on (publicerad 6 mars 2018).

Griffith, M. (1998). *The Unschooling Handbook: How to use the whole world as your child's classroom*. California: Prima Publishing.

Hallengren, M. & Hill, L. (2018). *Kärt barn har många namn. En innehållsanalys av fenomenet "hemmasittare" i svensk dagspress*. Jönköpings Universitet.

Halldén, O. (2018). Piaget – kunskap som meningsskapande. I A. Forssell (red.), *Boken om pedagogerna* (s. 137 – 158). Stockholm: Liber.

Hansén, S-E. & Forsman, L. (2011). *Allmädidaktik*. Vasa: studentlitteratur.

Happo, P. (2018). *Lapsen elämä on monimutkaistunut ja psykiatrissa hoitoa haetaan enemmän kuin koskaan – Lue viiden kipukohdan lista siitä, mikä hoidossa määttää*. Yle Uutiset, publicerat: 28 november 2018. Hämtad: 11 januari 2019, från <https://yle.fi/uutiset/3-10527451>

Holmström, P. (2009). *Uppsving för hemundervisning*. Yle Nyheter, 20.09.2009. Hämtad 7 augusti 2018, från <https://svenska.yle.fi/artikel/2009/09/20/uppsving-hemundervisning>

Holt, J. (1989). *Learning all the time*. Boston: Addison-Wesley.

Jolly, J. L. & Matthews, M. S. (2018). *The Chronicles of Homeschooling Gifted Learners*. Journal of School Choice, 12:1, 123-145, DOI: 10.1080/15582159.2017.1354644

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Larsson, S. (1986). *Kvalitativ analys – exemplet fenomenografi*. Lund: Studentlitteratur.

Lindholm, M. (2018). Waldorfpedagogiken och waldorfskolan. I A. Forssell (red.), *Boken om pedagogerna* (s. 187 – 202). Stockholm: Liber.

Lönnqvist, T. (2010). *Flyttade till Åland när deras hemundervisning hotades*. Nya Åland, 07.06.2010. Hämtad 2 juli 2018, från <http://www.nyan.ax/nyheter/lokalt/flyttade-till-aland-nar-deras-hemundervisning-hotades/>

Lövheim, D. (2018). På tal om pedagogernas historia. I A. Forssell (red.), *Boken om pedagogerna* (s. 14 – 78). Stockholm: Liber.

Marton, F. (1990). Phenomenography: A research Approach to Investigating Different Understandings of Reality. I Sherman, R.R (red.) & Webb, R.B. (red), *Qualitative research in education: focus and methods* (s.141-161). Lewes east Sussex: The Falmer Press.

Marton, F. & Booth, S. (2000). *Om lärande*. Lund: Studentlitteratur.

Mulholland, H. (2018). *Parents fed up with testing should consider home-schooling, says Ken Robinson*. Tes, 16.4.2018. Hämtad 28 juni 2018, från <https://www.tes.com/news/parents-fed-testing-should-consider-home-schooling-says-ken-robinson>

- Murray, M. (2015). Narrative psychology. I Smith, J. A. (red), *Qualitative psychology – a practical guide to research methods* (s. 85-107). London: SAGE Publications.
- Myers, M., & Bhopal, K. (2018). *Home Schooling and Home Education: Race, Class and Inequality*. (Routledge Research in International and Comparative Education). London, New York: Routledge.
- Myllymäki, O. (2017). *Miksi kotikoulu? Kyselytutkimus vanhempien perusteluista valita lapselleen kotikoulu*. Pro Gradu avhandling, Tampereen Yliopisto.
- Neuman, A. & Guterman, G. (2017). *Homeschooling Is Not Just About Education: Focuses of Meaning*. Journal of School Choice, volume 11, issue 1 (januari 2017).
- Newby, P. (2010). *Research Methods for Education*. Harlow, England: Pearson Education Limited.
- Nordheden, I. (2018). Piaget – kunskap som meningsskapande. I Forssell, A. (red.), *Boken om pedagogerna* (s. 229 – 246). Stockholm: Liber.
- (ns), (2014). *Lärare vill samordna kontroll av hemundervisningen*. Nya Åland, 10.09.2014. Hämtad 3 juli 2018, från <http://www.nyan.ax/notiser/larare-vill-samordna-kontroll-av-hemundervisningen/>
- Nygård, L. (2017). *Kotikoulu tarjoaa turvallisuutta ja rauhaa, vaikka kaverit voivat joskus olla "sikaraivostuttavia"*. Publicerat i Maaseudun Tulevaisuus 29 april 2017. Hämtad 9 januari 2019, från <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/ihmiset-kulttuuri/kotikoulu-tarjoaa-turvallisuutta-ja-rauhaa-vaikka-kaverit-voivat-joskus-olla-sikaraivostuttavia-1.186661>
- Orre, A. (2017). *Många förändringar i förslag till ny skollag*. Nya Åland, 09.08.2017. Hämtad 7 augusti 2018, från <http://www.nyan.ax/nyheter/manga-forandringar-i-forslag-till-ny-skollag/>
- Orre, A. (2017). *Allt fler barn får undervisning hemma*. Nya Åland, 18.09.2017. Hämtad 7 augusti 2018, från <http://www.nyan.ax/nyheter/allt-fler-barn-far-undervisning-hemma/>
- Paavolainen, J. (2013). *Onko kotiopetus ihmisoikeus?* Helsingin yliopisto, Valtiosääntöoikeuden laitos, Valtiosääntöoikeuden harjoitusseminaari.
- Palmu, E. (2017). *"Se on tietylle porukalle pelastus" Opettajien näkemyksiä kotiopetuksesta erityisopetuksen järjestelynä*. Pro Gradu avhandling, Helsingin Yliopisto.
- Pelkonen, S. (2015). *Kotikouluilmiö personalistisen kasvatusfilosofian valossa*. Pro Gradu avhandling, Helsingin Yliopisto.
- Piaget, J. (1976). *Framtidens skola – Att förstå är att upptäcka*. Lund: Berglinska Boktryckeriet.

Ray, B. (2015). *African American Homeschool Parents' Motivations for Homeschooling and Their Black Children's Academic Achievement*. *Journal of School Choice*, volume 9, issue 1 (januari 2015).

Regeringskansliet, Utbildningsdepartementet, (2010). Skollag (2010:800), kapitel 7 och kapitel 24. Hämtad 13 januari 2019, från <http://rkrattsbaser.gov.se/sfst?bet=2010:800>

Rinta-Tassi, M., (2017). *Kotikoulua käydään lapsentahtisesti: "Voltteja, kärrynpyöriä, enkkuu ja äikkää"*. *Yle nyheter*, 28.08.2017. Hämtad 29 juni 2018, från <https://yle.fi/uutiset/3-9797403>

Romanowski, M. H. (2001). *Common Arguments about the Strengths and Limitations of Home Schooling*. *The Clearing House*, 75:2, 79-83, DOI: 10.1080/00098650109599241. Hämtad 13 januari 2019, från <https://doi.org/10.1080/00098650109599241>

Ruohotie, M. (2015). *Kotona koulussa : diskurssianalyttinen tutkimus kotiopetuspuheesta kahdessa verkkokeskustelussa*. Pro Gradu avhandling, Tampereen Yliopisto.

Socialstyrelsen (2017). *Utvecklingen av psykisk ohälsa bland barn och unga vuxna, Till och med 2016*. Socialstyrelsen, artikelnummer 2017-12-29. Hämtad 11 januari 2019, från www.socialstyrelsen.se

Sonck, M. (2016). *De kallar oss skolflyktingar*. *Svt Nyheter*, publicerad 28.09.2016. Hämtad 2 juli 2018, från <https://www.svt.se/nyheter/utiset/svenska/hemskola-battrefor-barnen>

STT, (2010). *Yhä useampi haluaa opettaa lapsensa kotona*. *Keskisuomalainen*, 05.07.2010. Hämtad 28 juni 2018, från <https://www.ksml.fi/kotimaa/Yh%C3%A4-useampi-haluaa-opettaa-lapsensa-kotona/138813>

Stúkat, S. (2012). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Staffan Stúkat och Studentlitteratur.

Suarez, P. & Suarez, G. (2006). *Homeschooling Methods – Seasoned Advice on Learning Styles* [Elektronisk version]. Nashville, Tennessee: B&H Publishing Group.

Sundling, J. (2018). *Skolflyktingar flyttar till Åland*. *Fokus – Sveriges nyhetsmagasin*, 19.01.2018. Hämtad 2 juli 2018, från <https://www.fokus.se/2018/01/skolflyktingar-flyttar-till-aland/>

Suomen Uutiset, (2018). *Kahden sisäilmasairaalan lapsen äiti kertoo taistelustaan lastensa opetuksen puolesta – ”koko kahdeksannen ja yhdeksannen luokan kotona ilman perusopetusta”*. Publicerad: 25 april, 2018. Hämtad 7 januari 2019, från <https://www.suomenuutiset.fi/kahden-sisailmasairaalan-lapsen-aiti-kertoo-taistelustaan-lastensa-opetuksen-puolesta-kahdeksannen-yhdeksannen-luokan-kotona-perusopetusta/>

Säljö, R. (2018). L.S. Vygotskij – forskare, pedagog och visionär. I A. Forssell (red.), *Boken om pedagogerna* (s. 159 – 184). Stockholm: Liber.

Taylor-Hough, D. (2010). *Are All Homeschooling Methods Created Equal?* Institute of Education Sciences. Hämtad 13 augusti 2018, från <https://eric.ed.gov/?id=ED510702>

Tebano Ahlquist, E-M, Gustasson, C. & Gynther, P. (2018). Montessoripedagogik: Utbildning för en hållbar värld. I A. Forssell (red.), *Boken om pedagogerna* (s. 203 – 228). Stockholm: Liber.

The #1 Homeschooling Community, [u.å.]. Hämtad 13 augusti 2018, från <https://www.homeschool.com/new/difstyles.asp>

Undervisningsministeriet, (1998/628). *Lagen om grundläggande utbildning 25§ och 26§*. Hämtad 12 juni 2018, från <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1998/19980628#L7P25>

Vygotskij, L. (1999). *Vygotskij och skolan - Texter ur Lev Vygotskijs Pedagogiska psykologi kommenterade som historia och aktualitet*. Lindqvist, G. (red.). Lund: Studentlitteratur.

Wiktorsson-Lång, L. (2017). *Lukas studerar i USA – på Åland*. Publicerad i Hbl 17 februari 2017. Hämtad 12 januari 2019, från <https://www.hbl.fi/artikel/lukas-studerar-i-usa-pa-aland/>

Ålands landskapsregering, (1995). *Landskapet Ålands läroplan för grundskolan*. [Elektronisk version].

Ålands landskapsregering. *Ålands lagsamling - Grundskolelag (1995:18) för landskapet Åland*. [Elektronisk version].

Ålands landskapsregering. *Ålands lagsamling - Grundskoleförordning (1995:95) för landskapet Åland*. [Elektronisk version].

Lindqvist G., 2018. *Statistikmeddelande, Grundskolan hösten 2018*. Ålands statistik och utredningsbyrå. Hämtad 9 januari 2019, från <https://www.asub.ax/sv/statistik/grundskolan-hosten-2018>

Utbildningsstyrelsen. (2014). *Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014*. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.[Elektronisk version].

Utbildningsstyrelsen (2014). *Kotiopetus*. Hämtad 8 augusti 2018, från https://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/ohjeita_koulutuksen_jarjestamiseen/pe

Bilaga 1: Intervjuguide

Intervjufrågor

1) Hur motiverar vårdnadshavarna valet av hemundervisning och vilken syn på lärande ligger bakom dessa resonemang?

a) Valet

- i) Hur kom det sig att ni valde hemundervisning åt era barn?
- ii) När bestämde ni er för att det här var det rätta valet för er och hur framskred beslutet?
- iii) Anser du/ni att valet att hemskola varit lika rätt/fungerat lika bra för alla barn?
- iv) hur reagerade skolan/myndigheterna när ni meddelade att ni vill ge barnet hemundervisning?
- v) hur reagerade era vänner/föräldrar till ert barns vänner (osv) på ert beslut att ge hemundervisning?

b) Lärande

- i) Tror du att din egen lärande bakgrund påverkat ert beslut på något sätt? I så fall hur?
- ii) Vilken syn på lärande har du?/ Hur ser du på lärande?
- iii) Hur skulle ett optimalt utbildningssystem se ut enligt dig? Om du skulle få organisera barnens grundutbildning i Finland, hur skulle den se ut?

c) Hemundervisning kontra grundskola

- i) Skillnaderna mellan skola och hemundervisning enligt dig
- ii) Har du någonsin funderat på om det skulle finnas något negativt med hemundervisning, eller något ni märkt i efterhand? Vad skulle det i så fall vara?
 - (1) Det finns de som frågar sig på vilket sätt hemundervisningen uppfyller samhällets krav på att man ska kunna fungera i sociala sammanhang etc. Hur ser ni på det?
- iii) Tycker du det finns något negativt med skolan och vad i så fall?
- iv) Vad kan skolan lära sig av hemundervisningen? Och vice versa.
- v) Har era barn någonsin provat på någon annan form av lärande, exempelvis i en skolmiljö?

- (1) Hur gick övergången från hemmet till skolan? (om en sådan skett)
- vi) Finns det något du saknar i hemundervisningen?
- vii) Varför tror du att antalet hemundervisare ökat i Finland och resten av världen de senaste åren?

2) Hur organiserar vårdnadshavarna hemundervisningen i praktiken?

- a) Hur sker/har ni organiserat hemundervisningen i er familj?
 - i) det finns olika sätt (unschooling, traditionell, Charlott Mason, Unit studies, classic, eclectic...), följer ni någon "tradition"?
 - ii) Vem har ansvaret för barnens lärande?
 - (1) Vilken är föräldrarnas roll? Hur ser du på din roll som lärare?
 - iii) Vad arbetar föräldrarna med?
 - (1) Hur försörjer sig familjen? Hur fungerar ekonomin?
 - (2) Har ni använt er av "externa lärare" såsom släktingar eller experter inom olika områden?
- b) Vad använder ni för Material/resurser?
- c) Hur fungerar tidsaspekten i er hemundervisning? Använder ni något schema, har ni lov, etc.?
- d) Har ni kontakt/samarbete med andra familjer som hemundervisare?
- e) Hur fungerar kontakten/samarbetet med myndigheter/kommun/skola?